UNITED STATES HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM

Ukrainian Museum-Archives of Cleveland
Displaced Persons Camp Periodicals collection

Item in Public Domain or an Orphan Work:

The United States Holocaust Memorial Museum Library respects the copyright and intellectual property rights associated with the materials in its collection. According to the Library's knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work--or if you know who does--please contact the USHMM Library by phone at 202-479-9717, or by email at reference@ushmm.org.

Also available via libraria.ua.

60.-

БЮЛЕТЕНЬ

Української Вільної Академії Наук

Ч 1

20 січня 1946 року

Др Левко Чикаленко.

ОБ'ЄДНАННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ.

Українська політична еміґрація в Европі - явище не нове в нашій історії, але еміґрація 1939-1944 р.р. своєю численністю явище цілком винятково і, здається, єдине в своєму роді. Заступлені серед нас тепер, хоч і нерівномірно, всі землі нашого етнографічного масиву і всі верстви нашого суспільства; таким чином можемо розглядати цю еміґрацію, як цілу нашу соборну націю /в зменшених тільки розмірах/ в мініатюрі.

Живучи в різних осередках нашого розсіяння перемішано більшими чи меншими громадами, ми в цім лихолітті не мусимо забувати, як еміґрація політична, що в котрому б році ми не вийшли з рідної оселі, від якого б ворога ми не рятувалися під [illegible] прапори, але, коли вже врятувалися, то на всіх нас однаковий лежить обов"язок перед нашим народом не тільки національно-державної, але й національно-культурної праці.

Таке своє завдання зрозуміла була наша еміґрація з 1920-го року і досягнення її стали поважним вкладом в нашу культуру і поважним фактором у виборенні нашому народові місця серед культурних народів світу.

На теперішню еміґрацію, пропорційно її кількости та різнобарвности такий обов"язок лягає в незрівняно більшій мірі.

Мусимо тому якнайшвидше пізнавати новий для нас світ і якнайшвидше дати себе цьому світові пізнати і в нього

Ми, українці, знаємо вагу організованости і уміємо громадою жити і працювати: ми [illegible] не любимо працювати з чийогось наказу. І от, коли ми, і ті, що зазнали тільки один з тоталістичних режимів і ті, що їх зазнали два, позбавилися їх і, яко тако, опинилися, хоч і не цілком в людських умовах життя, але все ж таки на волі, то першою нашою турботою було скрізь, де б ми не оселювались в нових умовах, скрізь творити всі ті форми громадського співжиття, до яких ми звикли і які віддавна стали вже нашою натурою. Скрізь ми уже організовано співаємо, скрізь маємо які такі театри, скрізь уряджаємо спорадичні виставки нашого мистецтва, будуємо таборові церкви і розмальовуємо їх так, що дивуємо чужоземного глядача. Закладаємо кооперативи, різні професійні спілки та союзи, що то їх, почавши здолу, розбудовуємо до самої гори чи то в обласному чи що й у вищому масштабі.

Завданням сьогоднішнього дня стає об"єднання наукової праці. Дещо в цьому напрямку уже зроблено. В багатьох з осередків нашого життя повстали, поруч з іншими професійними спілками, і громади науковців, що відбувають більш-менш регулярно сходини своїх членів та заслуховують наукові доповіді або й уряджають виклади для ширшого громадянства. Але при об"єднанні науковців у ширшому масштабі зустрічаємо ми поважні труднощі. Не так багато у нас є представників кожної даної науки, щоб могли вони самотужки в своїй галузі на щось поважне спромогтися. Потрібна такого типу організація, яка давала б змогу координації праці науковців не тільки по місцях їхнього осідку, в цілі обслуговування культурних потреб місцевої людности, але і, що може головніше, об"єднувала б та упорядковувала б працю науковців тої самої вужчої спеціяльности на ці-

лому просторі нашого примусового розсіяння.

Різні спроби створити централю чи то дорогою з"їздів наукових працівників повної околиці, чи то шляхом висунення якогось проекту такого об"єднання та розсилання цього проекту в різні осередки - жадних наслідків до цього часу не дали. Затяжкі ще на сьогодні способи комунікації, та й не такі ще часи, щоб можна було думати про якусь поважнішу всеміграційного значення акцію, скажім стягнення до якихось намічених осередків людей з інших місцевостей з метою закладення якихось культурно-освітніх центрів, університетських городків, чи що. Отже, виходячи з цих міркувань, гурт науковців з Аугсбурґу та його околиць на нараді 16-го листопада мин.року зупинився на проекті створення такого об"єднання, яке /зо всіх боків його розглядаючи/ надає проектованій орґанізації - "Українській Вільній Академії Наук"/УВАН/ найбільшої еластичности, дає змогу на місцях виявлення максимума ініціятиви та дозволяє маневрувати між різними Сцілами і Харибдами сучасного стану друкарської видавничої та фінансової проблеми. Зупинившись на цьому проекті, ми почали відразу й переводити його в життя, заклавши 5 грудня м.р. першу групу УВАН - групу "Передісторії та ранньої історії з допоміжними науками".

Цією своєю постановою і чином ми нічого не передрішуємо і нікого не хочемо ставити перед довершеним фактом. Стоїмо і будемо стояти на нашій позиції, доки не повстануть аналогічні нашому об"єднання науковців і доки не з"їдуться уповноважені від них особи на спеціяльну в тій цілі скликану конференцію і не ухвалять прийняти для центрального об"єднання науковців найбільш відповідний статут та назву. Звичайно та-

ку конференцію мусіла б попередити виміна між окремими гуртами та об"єднаннями думками та проєктами їхніх статутів і тоді вже не дорогою численного з"їзду, а нарадою уповноважених декількох об"єднань могла б повстати авторитетна для всіх науковців об"єднуюча установа.

ooooo0ooooo

НАРАДА УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ.

16 листопада в м.Лутгобурзі відбулася нарада дванадцяти українських науковців, дійсних членів різних наукових товариств - Львівського ім.Т.Шевченка, Празького історично-філологічного - та наукових українських установ, музеїв, тощо. В нараді взяв участь Керівник Культурно-Освітнього відділу Центральн.Комітету проф.Д.Дорошенко. Нарада заслухала повідомлення про різні організаційні форми, в яких можливе здійснення об"єднання наукових сил в формі асоціяцій, товарист або Вільної Академії Наук.

Обміркувавши справу організації української науки на еміґрації, нарада прийняла для найближчих кроків практичного здійснення об"єднання наукових сил - форму Української Вільної Академії Наук /УВАН/. В проєкті положення УВАН при обговоренні його пороблено було деякі зміни. В остаточній редакції прийнято нарадою тимчасове положення надруковано нижче.

Для переведення в життя цієї справи обрано було провід, до якого вирішено просити проф.Д.Дорошенка, проф.В.Щербаківського, д-ра Л.Чикаленка та представників Українського Наукового Інституту, УТІ, Ветеринарного Інституту та інших наукових установ.

ooooo0ooooo

ТИМЧАСОВЕ ПОЛОЖЕННЯ

про

УКРАЇНСЬКУ ВІЛЬНУ АКАДЕМІЮ НАУК /У.В.А.Н./

1. Українська Вільна Академія Наук /УВАН/ об"єднує з метою виключно наукової праці всі творчі наукові сили, що визначилися своєю працею або чинною науково-організаційною діяльністю і що працюють на еміґрації, незалежно від місця їх осідку, фаху і наукового ступня.

2. Члени УВАН об"єднуються по групах, які відповідають ширшим чи вужчим ділянкам знання.

3. Групи УВАН закладається в міру наявности бодай трьох членів даної широкої чи вужчої групи.

4. За основу при створенні груп УВАН кладеться ініціятивна група з колишніх окремих наукових інституцій, їх частин, чи навіть з окремих їх членів /Академія Наук, університети, інші високі школи, Наукові товариства, Інститути, Музеї, тощо/.

5. Створена група УВАН сама переводить шляхом обрання дальше гуртування наукових сил навколо себе.

6. Провід у групі веде Керівний Член УВАН, якого обирають з-поміж себе на три роки звичайні члени групи на їх зборах простою більшістю голосів /рахуючи всіх членів, що складають групу/. На Керівного Члена може бути обрана особа, яка користується науковим авторитетом, має заслужене наукове ім"я і може забезпечити розвертання роботи групи. П[illegible] ня Керівного Члена до кін[illegible] за вимогою просто[illegible] членів групи.

7. Провід в роботі УВАН здійснюється нарадою Корівних Членів під головуванням Президента УВАН, який обирається простою більшістю з числа Корівних Членів на один рік. В міру потреби на той же час обирається заступник Президента та вчений Секретар з числа Корівних Членів.

8. Робота УВАН здійснюється через індивідуальну чи поєднану наукову працю окремих членів за певним планом.

9. План і напрямок праці УВАН визначається характером роботи окремих членів, спрямованої на актуальні і чергові завдання, які висуває сучасність. Плани праць складаються Корівним Членом і затверджуються Нарадою Корівних Членів УВАН.

10. Наслідки наукової роботи доводяться:

а/ на зборах членів УВАН даної місцевости,
б/ на широких конференціях членів даної групи з рівних місцевостей,
в/ на спільних конференціях всіх груп, в залежности від характеру доповідей.

Розподіл роботи між цими видами конференцій робить Корівний Член даної групи або відповідно - нарада корівних членів.

11. В міру потреби УВАН видаватиме науки і з"їзди, академії тощо.

12. Готові до друку праці членів УВАН публікуються у виданнях УВАН "Праці", які виходять окремими числами та серіями, відповідно до існуючих груп. Кожна праця видається окремо, згодом формуючи цілий збірник праць даної групи. Публікація переводиться і черга публікацій визначається за постановою Наради Корівних Членів на підставі рецензії Корівного Члена даної групи.

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПИ ПЕРЕДІСТОРІЇ та РАННЬОЇ ІСТОРІЇ з ДОПОМІЖНИМИ НАУКАМИ.

_"_"_"

Доповідач заперечив твердження проф.Познанського Університету Тименецького про німецький тип міста Кракова і неподібність його до типу міст Східної Европи. Доповідач доводить, що Краків за своїм планом і історією розвитку є типове місто, що виросло на основі Руського права - [illegible] і на протязі пястівського періоду був містом руської культури, де квітло життя під проводом Настаса і нащадків роду кн.Володимира Святого і це руське право як в Кракові, так і на р.Вислі [illegible] аж до скасування його в ХУІ-ХУП ст.

Авторові доповіді вдалося усійнити місце дворів князів Мешка П, Болеслава Хороброго, Володислава Германа, Болеслава Кривоустого, Лешка Білого і Лешка Чорного, Мешка Ш Старого, воєвод Соцета, Миколая і Петра Власта.

Доповідь свою проф.Курінний ілюстрував великою кількістю фотографій і демонстрував складений ним план Кракова пястівської доби з розплануванням княжого двору.

ooooo0ooooo

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

ГРУПИ ПЕРЕДІСТОРІЇ та РАННЬОЇ ІСТОРІЇ УВАН .

Ініціятивна нарада при створенні групи намітила скликання в січні місяці наукової конференції групи.

Конференція відбудеться 25-26-27 січня в м.Ауґсбурзі.На конференцію провидія групи запросила всіх дійсних членів групи та деяких гостей.

ПРОГРАМА НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ГРУПИ ПЕРЕД- ТА РАННЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ

ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК / УВАН /

25-27/I-1946 р.

Організаційні справи.

I. Відкриття конференції і обрання провидії.

2. Проф. Д.Дорошенко: Справи організації української науки.

3. Проф.П.Курінний і проф.Яр.Пастернак: Археологічна наука за 25 років.

4. Обрання керівництва групи перед- та ранньої історії УВАН.

4. Інавгураційні доповіді: 1.Л.Чикаленко - Походження меандру.
2. Д.Горняткович - Новітні писанки Сокальщини.

Секція передісторії.

1. Проф.П.Курінний - Стан вивчення трипільської культури

2. Д-р Л.Чикаленко - Орнамент мисок трипільської культури.

3. Проф.Б.Возвонглинський - Моделі житл та інших споруд трипільської культури.

4. Проф.В.Козловська - Розкопки біля села Сеньківка.

5. Проф.д-р В.Петров - Початки української нації в світлі археологічних матеріялів.

6. Проф.В.Щербаківський - Індо-германське питання в світлі археологічних даних.

7. Проф.А.Коцевалов - Нотатки до античних написів грецьких колоній північної Причорноморщини.

Секція ранньої історії.

1. Н.Полонська-Василенко - Культурні зв"язки Київської Руси з Західною Европою.

2. Проф.Д-р Л.Білецький - Мої спостереження й висліди над студіюванням Руської Правди.

3. Проф.О.Повстенко - Архітектура св. Софії Київської.

4. Проф.П.Курінний - Фрески башт св.Софії Київської.

5. Проф.Д-р Д.Горняткович - Загальний огляд розписів польських храмів Ягайлонської доби.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА УВАН.

В грудні місяці минулого року для обслуговування груп УВАН в м.Лугсбурзі закладено Центральну Наукову бібліотеку УВАН.

Перший внесок зробив Культурно-Освітній відділ табору "Сомме-Казерне", який відпустив певну суму грошей на придбання книг. В місцевих книгарнях закуплено було наукові книжки з археології, нумізматики, історії мистецтва, історії торгівлі, промисловости та духової культури; деякі книжки з історії літератури, фольклору та з періодики вступили як подарунок. Група перед- та ранньої історії звернулася до своїх членів з листом, в якому сповіщала про започаткування наукової бібліотеки УВАН і прохала допомогти цій справі. Крім того, Центральна бібліотека складатиме централізований каталог на всі фахові книжки, що знаходяться в посіданні окремих членів. Перший список книжок, що знаходяться в посіданні д-ра Л.Чикаленка розісланий разом зі списком придбаних книжок. Книжки як з бібліотеки УВАН, так і з приватних бібліотек членів передбачається видавати членам групи і поза Лугсбургом для [illegible]вого використання на [illegible] то[illegible]н.

oooooOoooooo

Адреса для листування з УВАН: Лугсбург, Сомме-Казерне,
Блок IУ, кімната 53,
Д-р Левко Чикаленко.

Видано 150 прим. на правах рукопису.

Президія групи Перед- та ранньої історії з допоміжними науками.

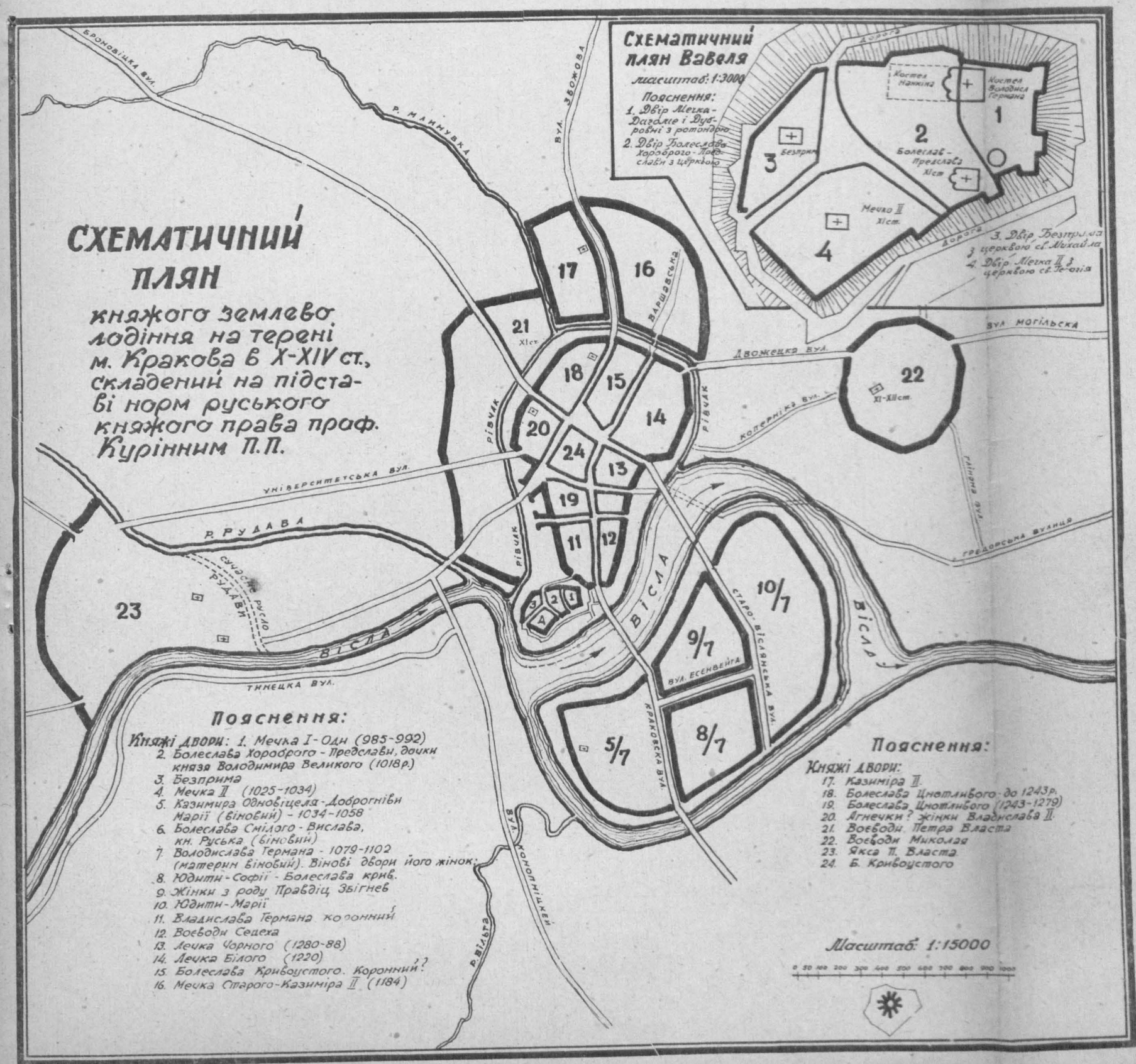
СХЕМАТИЧНИЙ ПЛЯН
княжого землевлодіння на терені м. Кракова в X-XIV ст., складений на підставі норм руського княжого права проф. Курінним П.П.
Схематичний плян Вавеля
масштаб: 1:3000
Пояснення:
1. Двір Мечка-Дагдме і Дубровні з ротондою
2. Двір Болеслава Хороброго-Предслави з церквою
3. Двір Безприма з церквою св. Михаїла
4. Двір Мечка II з церквою св. Теодора
Костел Ванкіна
Костел Владислава Германа
Болеслав-Предслава XI ст.
Безприм
Мечко II XI ст.
Дорога
Броновіцка вул.
Р. Маннувка
Вул. Збожова
Варшавська
Двожецка вул.
Могільска
Рівчак
Коперніка вул.
Університетська вул.
Р. Рудава
Сучасне русло Рудави
Вісла
Тинецка вул.
Гнінска вул.
Гредорська вулиця
Старо-Віслянська вул.
Вул. Есенвейга
Краковска вул.
Вул. Конопніцкей
Р. Вільга
Пояснення:
Княжі двори: 1. Мечка I-Оди (985-992)
2. Болеслава Хороброго-Предслави, дочки князя Володимира Великого (1018 р.)
3. Безприма
4. Мечка II (1025-1034)
5. Казиміра Одновіцеля-Доброгніви Марії (віновий) - 1034-1058
6. Болеслава Сміливого-Вислава, кн. Руська (віновий)
7. Володислава Германа - 1079-1102 (матерни віновий). Вінові двори його жінок:
8. Юдити-Софії - Болеслава крив.
9. Жінки з роду Правдіц Збігнев
10. Юдити-Марії
11. Владислава Германа коронний
12. Воєводи Седеха
13. Лечка Чорного (1280-88)
14. Лечка Білого (1220)
15. Болеслава Кривоустого. Коронний?
16. Мечка Старого-Казиміра II (1184)
Пояснення:
Княжі двори:
17. Казиміра II.
18. Болеслава Цнотливого-до 1243 р.
19. Болеслава Цнотливого (1243-1279)
20. Агнечки? жінки Владислава II.
21. Воєводи Петра Власта
22. Воєводи Миколая
23. Якса II. Власта
24. Б. Кривоустого
Масштаб: 1:15000

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

ч 2

Літий 1946 р.

УКРАЇНСЬКИЙ
Ц.....
МУЗЕЙ-АРХІВ

ПЕРШИЙ ДОСВІД НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК.

Становище, в якому на еміґрації опинилися наукові установи і наукові робітники, а саме відсутність матеріялів і книгозбірень для роботи, розкиданість науковців по різних таборах, важкі житлові умови,- примушують шукати для об"єднання наукової роботи таких форм, які були б здійснимі навіть в таких неймовірних умовах.

Організація Вільної Академії Наук по групах рухливих і простих в своїх організаційних засадах розв"язує на сьогодні цю проблему. Листовні зносини Керівного члена з дійсними членами групи, а в разі потреби наради забезпечують зв"язок в групі; Листовні зносини президії з Керівним членом і наради Керівних членів забезпечують зв"язок в цілій Академії. Це з організаційного боку. З наукового - цей зв"язок підтримується науковими конференціями. Через те, що Українська Вільна Академія Наук є об"єднання всіх творчих наукових сил, цебто науковців, які не можуть кинути своєї праці навіть у важких обставинах еміґраційного життя і продовжують, закінчуючи, реставруючи чи організуючи наново, над новим матеріялом, свою наукову працю,-всі дійсні члени в тій чи іншій формі провадять її і наслідки своєї роботи оформляють у вигляді усних доповідей, манускриптів, оброблених матеріялів. Всі ці наслідки можуть стати предметом обговорення фахівців на наукових конференціях УВАН.

Перший досвід - конференція передісториків та істориків раннього періоду - показав, що форму і методи праці намічено було правильно. Перша конференція вийшла імпозантною і плідною. Вона тривала три з половиною дні і закінчилася остаточ-

ним сформуванням групи з Керівним членом, старішим українським археологом проф.Вадимом Щербаківським на чолі.

Кожна доповідь викликала жваві дискусії багатьох членів конференції. В обговоренні брали участь і деякі з численних гостей.

Як би можна було зараз видати всі засліхані на конференції доповіді, вийшов би солідний том цінних наукових праць з чотирьох основних проблем: I/ підсумки вивчення трипільської культури; 2/ антична культура на Україні; 3/ коріння української нації та 4/ українська культура на чужих землях.

На черзі стоїть конференція групи історії та теорії літератури разом з мовознавчою конференцією і організація за таким же принципом дальших груп Української Вільної Академії Наук.

Таким чином досвід першої наукової конференції намітив шляхи праці й для інших груп.

Ближча конференція двох груп присвячена 75-річчю з дня народження найбільшої нашої поетки нового часу Лесі Українки. Програм цієї конференції вміщений в кінці другого числа Бюлетеня. Відомості про організацію нових груп подаються також в цьому числі Бюлетеня.

Новим етапом в будівництві Української Вільної Академії Наук має стати Шевченківська конференція всіх до того часу сформованих груп. Ця загально академічна конференція має накреслити дальші кроки в житті УВАН, виробити загальний плян праці й усталити видавничий плян УВАН, запроектований окремими групами.

Керівний Член групи історії та теорії літератури
проф.др.Л.Білецький.

КОНФЕРЕНЦІЯ ГРУПИ ПЕРЕД- та РАННЬОЇ ІСТОРІЇ УВАН.

Намічена на 20-ті числа січня б.р. конференція групи перед- та ранньої історії УВАН відбулася 25-28 січня в Аугсбурзі.

На розпорядчому засіданні 24 січня вирішено було сформувати президію конференції в складі дійсних членів групи проф.Д.Дорошенка, В.Щербаківського та Л.Чикаленка і розподілено програм конференції по днях.

Конференція відбувалася в залі звичайних таборових зборів тричі на день з перервами на обід і вечерю й збирала на свої засідання численну публіку.

Конференцію відкрив Керівний член групи коротким словом, в якому нав"язав традиції сучасних досліджень до діяльности археологічних установ, що діяли на терені України. В зв"язку з цим конференція вшанувала пам"ять дослідників, що померли за останній час, вставанням.

Далі почалися привітання. Першу наукову конференцію УВАН, як початок об"єднання наукових сил на еміграції вітали Комендант українського табору п.Черкасович від імени Управи табору, проф.Щербаківський від Українського Вільного Університету в Мюнхені та від Українського Наукового Товариства в Мюнхені. Від Центрального Представництва української еміграції привітав конференцію проф.Д.Дорошенко. Від Спілки письменників і журналістів, від журналу "Орден", від спілки селян, від спілки інженерів і техніків, від спілки лікарів, від спортового товариства "Чорногора" читалися і виголошувалися привітання й побажання успішної роботи.

Підчас виголошення привітань на салі появився американський комендант табору п.Белл, який виголосив побажання з"їзду перевести успішно свою працю. Йому відповідав проф. Д.Дорошенко, який підкреслив, що науковці й на еміграції думають про розвиток своєї культури. Крім того, проф.Паливода вітав з"їзд від Обласного представництва, Культурно-освітнього відділу табору та від Церковної Ради, Редактор п.Котович - від редакції "Нашого Життя" і директор п.Блавацький від українського театру.

Наукові доповіді конференції відкрито було викладом проф. Д.Дорошенка на тему "Справи організації української науки". Розглянувши три послідовних групи української еміграції, а саме групу семидесятників /М.Драгоманів, Хв.Вовк, С.Подолинський/, які репрезентували українську науку за кордоном, масову еміграцію 1919-20 р.р., що створила на чужині свої високі школи, наукові інститути і товариства, музеї, видавництва і друковані періодичні органи; та нарешті сучасну еміграцію підчас другої світової війни, доповідач зупинився на можливостях в сучасних умовах організації й розвитку української наукової роботи.

В той же день проф.П.Курінний в надзвичайно змістовній доповіді зробив підсумок досягнень української науки в галузі передісторії за останні двадцять п"ять років. При обговоренні доповіді др.Л.Чикаленко подав кілька доповнень щодо палеолітичних знахідок на західно-українських землях. По тому др.Л.Чикаленко реферував наслідки сво-

їх багаторічних праць над палеолітичним орнаментом у виді виклада:" Походження меандру". На матеріялі, що знайдено було при розкопках в с.Мізені на Чернігівщині доповідач доводить, що меандр повстає як наслідок гри ритму та симетрії, що їх почуття набула людина у виробничому процесі при виготовленні крем"яного та костяного знаряддя, а не як наслідок свідомої стилізації взятих з природи форм.

Друга доповідь, з царини народного мистецтва, але вже навітнього, була зроблена проф.Д.Горняткевичем на матеріялі писанок виключної мистецької майстерности, що їх зібрав був прелеґент на Сокальщині від селянки Ірини Білянської. Подавши відомості про авторку цих писаних шедеврів і оповівши про техніку самої роботи, проф.Д.Горняткевич продемонстрував свою надзвичайно цікаву колекцію, яка викликала велике зацікавлення у членів конференції й численної публіки.

На вечірньому засіданні першого дня проф. Л.Білецький зачитав свої "Спостереження й висновки над студіюванням "Руської Правди". Доповідь проф.Білецького сприйнята була з великим інтересом завдяки витриманим методологічним принципам, покладеним в основу її. Шляхом аналізи і критики тексту, доповідач прийшов до певних висновків щодо взаємовідносин і походження окремих списків та окремих редакцій "Руської Правди". Більше сотні простудійованих пам"яток уклалися в струнку картину первісних і дальших, пов"язаних між собою текстів цього багато разів досліджуваного пам"ятника. Переконливі висновки доповідача часто міняють прийняту його попередниками картину й наново переоцінюють щодо вірогідности й давнини окремих списків.

Другий день присвячено було освітленню найважливіших питань конференції.

В ранішньому засіданні проф.В.Щербаківський доповідав про "Індоґерманське питання в світлі археологічних даних", а проф.В.Петров про "Початки української нації в світлі археологічних матеріялів".

Для викладу своєї теми проф.В.Щербаківський притяг до археологічного й широкий мовний матеріял, опреділяючи на цій основі прабатьківщину індоевропейських мов і встановлюючи зв"язки Західньої та Східньої Европи ще в мустьєрську та оріньяцьку добу.

Проф.В.Петров, синтезуючи дані розкопок останніх десятиріч, змалював широку картину історичного розвитку українського народу, починаючи з доби трипільської культури, що існувала на території України за 6000 років до нашої ери. Зазначаючи, що етнічний тип трипільської людности різко відрізняється від антропологічного типу сучасної української людности, яка належить до індоевропейського типу, що прийшов на територію сучасної України у другому тисячолітті до нашої ери. Разом з ними появляється культура так званої шнурової кераміки. В тих етногенетичних процесах, які виявилися в сполученні культур трипільської і шнурової кераміки, десь на межі між другим та першим тисячоліттями перед Р.Х. і криються корінням української нації. Доповідач простежує в праісторії українського народу чергування хліборобських та вершницьких культур, від трипільської культури починаючи та слі-

в"янською культурою кінчаючи.

Обидві доповіді, близькі між собою, викликали жваві дискусії, уваги, ствердження й заперечення як з боку археологів, так і філологів.

Вечірнє засідання другого дня було присвячене комплексу питань зв"язаних з вивченням трипільської культури. Після насиченого багатющим фактичним матеріялом викладу проф. П.Курінного про стан вивчення трипільської кущьтури, др.Чикаленко зробив інтересну методом дослідження й своїми вислідами доповідь про орнамент мисок трипільської культури.

Доповідь про моделі житл та інших споруд трипільської культури подала надзвичайно інтересний матеріял для характеристики будівництва і внутрішнього обладнання житла трипільської людини.

Нарешті, доповідь проф.Н.Кордиш дала детальну картину розкопів одного житла жавнього селища трипільської культури. ~~Закхдяжжіхцикнаетрипільськакахцикл~~

Всі доповіді цього трипільського циклу були багато ілюстровані фотографіями й рисунками і показали всебічно рівні напрямки й методи вивчення й дослідження матеріяльних пам"яток цієї культури, викликавши з боку членів конференції жваву дискусію по суті кожної доповіді.

Третій день конференції почався доповідями з тематики античної культури на українських землях.

З цього циклу др.М.Антонович виголосив доповідь "Скитія й Єгипет у античному письменстві", в якій змалював торговельні стосунки античного світа, зокрема Єгипта, з землями теперішньої України на підставі літературних джерел. Велике зацікавлення викликала доповідь проф. В.Бічинського про античну вероію тризуба на підставі нумізматичного матеріялу з доби грецьких впливів: антична вероія тризуба з монети малоазійського міста Ціени дуже нагадує знак з часів Володимира.

Реферат проф.А.Коцевалова подав нотатки до двох античних написів грецьких колоній північного берега Чорного моря релігійного та економічного змісту. Прелеґент по-своєму реконструює пошкоджені місця написів і тим дає своє оригінальне розв"язання загадок тексту та власне оригінальне тлумачення його змісту.

Нарешті з цього циклу був зреферований звіт пані В.Козловської з розкопок її біля с.Соньківки чотирнадцяти могил сарматської доби.

Окремо тематично стояла доповідь проф.В.Мацяка "З нових дослідів над політичною історією Галицько-Волинської держави 1290-1340 р.р.", де автор подав реконструкцію незнаних досі і мало освітлених подій та діяльности провідних осіб того часу, а також висвітлив проблематику ролі й значення Галицько-Волинської держави XIУ в. Доповідь ця підготувала історичний ґрунт для наступної доповіді проф.П.Горняткевича про україн-

ські розписи польських храмів Ягайлоньської доби, Доповідь ця з"явилася в наслідок великої праці по музеях та архівах Кракова і безпосередньо над такими пам"ятками мистецтва, як скарбниця на Вавелю, церква св.Андрія /візантійська ікона/, Марійська каплиця, каплиця Чесного Хреста та інш. Розписі польських храмів, що повстали у висліді експанзії української культури на польських землях були багато ілюстровані прекрасними оригінальними фотографіями й друкованими репродукціями.

Закінчилася конференція на ранішньому засіданні четвертого дня /28 січня / доповіддю проф.О.Повстенка про архітектуру Св.Софії Київської, також ілюстрованою величезним фотографічним матеріялом.

Закриваючи конференцію, проф.П.Курінний коротко підсумував висліди конференції як у формі тих нових матеріялів, що були продемонстровані і освітлені, так і нових думок та гипотез, що були поставлені в доповідях.

Проф.Курінний приносить подяку таборовій Управі за гостинність, доповідачам за їх працю і гостям за увагу і ласкаву участь в роботі.

ОБРАННЯ ПОСТІЙНОЇ ПРЕЗИДІЇ ГРУПИ.

27 січня підчас наукової конференції відбулася організаційна нарада групи перед- та ранньої історії для обрання постійного проводу групи. На керівного члена одноголосно обрано проф.В.Щербаківського, на його заступника д-ра Л.Чикаленка та на вченого секретаря групи д-ра М.Антоновича.

Президії доручено обміркувати видання матеріялів по конференції, а також самих доповідей та підготувати матеріял для складання пляну праць групи і'тем та часу наступних конференцій.

УТВОРЕННЯ МОВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ УВАН.

26 січня б.р. відбулася ініціятивна нарада групи п"ятьох українських мовознавців. На нараді ухвалено утворити групу мовознавства УВАН. До цієї групи запрошено ще трьох науковців, що працюють в царині лінґвістики. На керівного члена обрано проф.Яр.Рудницького. Ближчу конференцію наміч.но скликати разом з групою історії та теорії літератури.

ОБРАННЯ ПРЕЗИДІЇ У В А Н.

27 січня відбулася нарада керівних членів та їх заступників трьох утворених до цього часу груп /перед- та ранньої історії, історії та теорії літератури та мовознавчої/ для обрання проводу цілої Вільної Академії Наук.

На Президента УВАН обрано одноголосно проф. Д. Дорошенка, а заступниками його до обрання сталого заступника вирішено вважати трьох членів по одному від керівництва кожної групи.

ОРІЄНТАЛІСТИЧНА ГРУПА У В А Н.

Ініціятивна група трьох сходознавців: двох єгиптологів - проф. В. Державіна і д-ра М. Антоновича - та одного індолога - проф. В. Шаяна - І лютого 1946 р. для об"єднання наукових сил в галузі орієнталістики заклала орієнталістичну групу УВАН, до праці в якій запросила проф. В. Дубровського /туркологія/, інж. П. Трипільського /індологія/ та мгр. В. Пріцака /туркологія/.

Керівним членом групи обрано проф. В. Шаяна.

Група має намір видавати бюлетень із підсумками праць своїх членів.

ВІДГУКИ ПРЕСИ НА ПЕРШУ НАУКОВУ КОНФЕРЕНЦІЮ УВАН.

В Швайнфуртській газеті "Неділя" від 3 лютого 1946 р. ч. 7 знаходимо кореспонденцію під заголовком "Археологи радили в Аугсбурзі". "Визначні археологи української еміграції, читаємо там, з"їхалися в днях 25-27 січня 1946 р. на перші свої наради. Ініціятором наради була секція /група/ перед- та ранньої історії Вільної Академії Наук. Трьохдейні наради визначних учених займалися не лише проблемами, що цікавили учених-спеціялістів, але торкали також питань, що знайшли живий відгук між чисельною авдиторією". Даючи короткий перелік деяких доповідей, кореспондент зазначає: "треба сподіватися, що технічні умови дадуть змогу оголосити друком праці цього з"їзду, що гідно продовжив славну традицію українських передвоєнних археологічних з"їздів".

В Фюртській газеті "Час" від 10 лютого 1946 р. ч. 5 /19/ вміщено кореспонденцію В. Бер "Археологічна кон-

ференція в Авґсбурзі": "Праці конференції відкрив проф.В. Дорошенко вступною доповіддю про стан української науки на еміґрації.

Перераховуючи основні доповіді, зачитані на конференції і зазначаючи їх основний зміст, кореспондент каже: "Уже цей короткий перелік зачитаних доповідей показує якою змістовною і плідною була ця конференція. Навіть у важких умовах еміґраційного життя наукова діяльність українських учених не лише не припиняється, а вказує на видатні й цікаві досягнення, що забезпечують українській науці поважне місце в науці світовій".

В Реґенсбурзькій газеті "Слово" від 10 лютого 1946 р. ч.6 /13/ надруковано замітку "Наукова робота в Авґсбурзі" за підписом П.Н. Подаючи історію заснування Української Вільної Академії Наук та перші її кроки. Зокрема про конференцію автор замітки каже:" Конференція пройшла з великим творчим ентузіязмом і з вірою в краще майбутнє нашої української науки. Закриваючи конференцію, проф.П.Курінний подякував усім членам і гостям, а також окремо звернувся з щирою подякою до голови табору в Авґсбурзі п.Черкасевича за ту велику увагу й прихильність до української науки, за таку гостинність, що її мали в таборі запрошені члени і гості конференції."

В часописі "Український Літопис" ,1946 р., ч.3 надруковано статтю "Українська Вільна Академія Наук", де подано історію утворення УВАН, починаючи з організаційних нарад першої групи - перед- та ранньої історії. Зокрема багато місця уділено науковій конференції 23-27 січня.

В органі релігійно-філософської думки "Орден",1946, ч.2/5/ видруковано привітання "Історикам", яке зачитано було на конференції.

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ ГРУПИ ІСТОРІЇ та ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ СПІЛЬНО З ГРУПОЮ МОВОЗНАВСТВА

2-3 березня 1946 р.

Перший день: Відкриття конференції.

1. Проф.Д.Дорошенко: Спогади про Лесю Українку
2. Проф.О.Драгоманов: Спогади про Лесю Українку.
3. О.Косач-Кривенюк: Рік з житті Лесі Українки.
4. Проф.Л.Білецький: Леся Українка й Ольга Кобилянська
5. Проф.В.Петров: "Касандра".
6. Проф.В.Шалн: Інтерпретація "Касандри"
7. Проф.О.Грицай: Інтерпретація "Лісової Пісні"
8. Проф.П.Оксаненко: Матеріяли до історії "Блакитної Троянди".
9. Проф.І.Коровицький: Волинь в творчості Лесі Українки.

XX.

Другий день:

1. Проф.Л.Білецький: Завдання й пляни праці групи історії та теорії літератури.
2. Проф.Я.Рудницький: Завдання й пляни праці групи мовознавства.
3. Проф.В.Петров: Проблеми українського літературознавства.
4. Проф.Л.Білецький: До історії "Ямбів" В.Самійленка.
5. Проф.О.Грицай: "Гектамерон і його авторка.
6. Доповіді групи мовознавства УВАН.

Видано на правах рукопису 100 прим.

Адреса Групи історії та теорії літератури для кореспонденції:
проф.Л.Білецький, Новий Ульм, Український Табір УНРРА.

Для Архіву
Проф Живонко

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

Ч3

Березень 1946 р.

УКРАЇНСЬКИЙ
Ц.....
МУЗЕЙ-АРХІВ

ЮВІЛЕЙ ПРОФЕСОРА ВАДИМА ЩЕРБАКІВСЬКОГО

4. березня 1946 року /за старим календарем минуло 70 років з дня народження Вадима Михайловича Щербаківського, одного з членів-основників УВАН, визначного українського ученого на полі археології, етнографії й історії мистецтва України. В.М. народився в селі Шпиченцях на Київщині, де його батько був священиком. Загально люблений і шанований своїми селянами, о.Михайло Щербаківський був свідомий українець і патріот; він приятелював з проф.В.Антоновичем, Т.Рильським, др.О.Юркевичем та іншими визначними українськими діячами. 1893 року на сторінках "Киевской Старіни" він умістив свої високоцінні спогади з своїх дитячих літ на селі під назвою "Детскій Эдем до познания добра і зла". Діти о.Михайла - двоє синів і дочка, були виховані в національному дусі. Молодший брат В.М-ча, Данило, став видатним діячем на полі дослідів українського мистецтва і довгий час був керівником мистецького відділу Історичного Музею в Києві. Не виніши режиму, що запанував у Музеї після 1919 року, він загинув трагічно, заподіявши собі смерть /утопився в Дніпрі/.

В.М.здобув вищу освіту на математичному факультеті Московського університету, але ще на студентській лаві віддався практичній праці на полі української археології й етнографії, провадячи розкопки і виїжджаючи в етнографічні екскурсії. Пізніше він зробив багато розкопів, головно на Полтавщині, дуже цінних своїми науковими здобутками.

Довгий час він завідував Археологічно-етнографічним музеєм у Полтаві, де його великою заслугою було збереження цілого ряду високо-цінних збірок, колекцій, предметів старовинного побуту, пам"яток мистецтва й бібліотек, які масово нищилися в перших роках революції. Рятуючи пам"ятники старовини й мистецтва, нераз він наражав на небезпеку своє життя. Не вишісши тяжких моральних і матеріяльних умовин життя в пореволюційній Полтаві, В.М. еміґрував року 1922 за кордон, до Праги, де Український Вільний Університет обрав його на катедру археології. Філософічний факультет УВУ нераз обирав його своїм деканом, і В.М. виконує й тепер, на новій еміґрації, обов"язки декана, фактично керуючи У.В.Університетом у Мюнхені.

1909 року вийшла у Львові перша більша праця В.М-ча "Архітектура у ріжних народів і на Україні", а за цією працею і інші його статті й розвідки в археології, етнографії й історії мистецтва, друковані на сторінках "Записок Наукового Товариства ім.Шевченка" та інш.наукових видань, а на еміґрації головно в "Працях Українського Історично-Філологічного Товариства" у Праці. Людина широкого наукового кругозору, добре знайома з фаховою літературою чужими мовами, В.М. нераз виступав з теоріями і концепціями, які нераз дивували сміливістю думки, але потім потверджувалися науковими здобутками, як це було, наприклад, з його теоріями про передісторичну людність України, про відвічний хліборобський характер її культури й походження українського народу. Ж-

вучи увесь час своєї еміґрації в скромних, а подекоди навіть дуже скрутних матеріяльних умовах. В.М. ніколи не кидав інтенсивної наукової праці і як вірний лицар української науки високо держав прапор її; він виступав на всіх майже міжнародніх наукових з"їздах, популяризуючи здобутки й досягнення науки українознавства перед широким науковим світом. Не вважаючи на свій поважний вік і на підкошене еміґрантськими злиднями здоров"я, В.М. з молодечим завзяттям працює й досі, і ще недавно виступав в Буґсбурзі на конференції передісториків і археологів з високо-цінними і надзвичайно цікавими доповідями.

УВАН горда тим, що має В.М-ча своїм членом і сеніором. Складаючи йому свій сердечний привіт і глибоку пошану в день його 70-ліття, вона бажає йому здоров"я, сил і ще довгих літ праці на славу і на добро української науки.

ПРЕЗИДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

НАЙБЛИЖЧІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА НА ЧУЖИНІ

Розвиток українського мовознавства на чужині має за собою світлу традицію таких філологів, як проф. Ст. Смель-Стоцький, проф. О. Колесса й інші. Під теперішню пору він обумовлений деякими важливими об"єктивними моментами, що їх висунула на порядок дня повоєнна дійсність.

Як від"ємний момент треба відзначити насамперед відсутність рідного терену. Вона обумовлює труднощі в деяких ділянках мовознавчої праці, зокрема, коли йдеться про теренові діялектологічні досліди. Другий від"ємний момент мовознавчої праці на чужині - це брак україністичних бібліотек. Частково можна

зарадити цьому, використовуючи книжки в чужих, передусім університетських бібліотек, а, з другого боку, треба подбати про організацію р о з в с п а н о ї бібліотеки, цебто створення центральної картотеки, де б було відзначено за абеткою всі книжки, що є в приватних бібліотеках. На випадок потреби поодинокі дослідники могли б шукати в ній відповідної літератури й опісля, ствердивши, що така книжка є взагалі, вони могли б звертатися до власника й позичати її, чи вишукувати потрібні місця, цитати і т.п.

Іншим останнім третій момент, що може стати на перешкоді в праці - відсутність відповідних коштів на працю й видавничі труднощі, що їх принесла з собою повоєнна доба. Та треба думати, що цей останній момент може скоро змінитися, й він не повинен бути великою перешкодою в мовознавчій праці.

Поза всім цим додатні моменти, що дозволяють ставити високі вимоги до мовознавства на чужині. Тут передусім треба відзначити поважне число українських мовознавців, що опинилися на еміґрації. Коло 15 українських учених можуть вільно продовжувати свою працю. І ось завдання Мовознавчої Групи УВАН, що їх треба б за всяку ціну довести до кінця.

Є дві покучі справи - справа п е р е в и д а н н я Гр і н ч е н к о в о г о "С л о в н и к а у к р а ї н с ь к о ї м о в и" /перередагування або фототипічний передрук/ і справа - п е р е в и д а н н я й з а к і н ч е н н я Академічного Російсько-Українського Словника, що його, як відомо, припинено видавати на третьому томі, на літорі П/.

В дальших так само потрібних мовознавчих працях треба назвати такі, як приготування стандартного українського токсту для українсько-двомовних словників, напр., українсько-англійського, українсько-еспанського й українсько-портуґальського; доведення до кінця поясняльно-етимологічного словника, що для нього вже зібрано основний матеріял, зредаґування словника чужомовних слів, ортоепічно-правописних словників, а також стилістичного /синонімічного/ словника української мови/.

На окрему увагу заслуговує потреба колективно опрацювати граматику української мови і далі зібрати українську мовознавчу бібліоґрафію та видавати окремий журнал, присвячений питанням українського, слов"янського та загального мовознавства.

Крім того, залишається велике поле для спеціяльних й індивідуальних праць, моноґрафій тощо. Тут справу рішає вже особисті інтереси і замилування дослідника до окремих тем.

В сумі завдання мовознавства на чужині великі й нелегкі. Їх можна реалізувати тільки спільними і зорганізованими зусиллями. Треба думати, що українські мовознавці на еміґрації здають собі вповні справу з потреб доби й умовин, серед яких їм доводиться й доведеться в майбутньому жити й працювати. Треба також сподіватися, що українські громадські чинники на еміґрації при-

йдуть з моральною і матеріяльною підмогою в творенні наших культурно-наукових цінностей на мовознавчій ділянці.

Керівник Мовознавчої Групи
УВАН - Проф.Д-р
Я.Рудницький

СПІЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ ГРУПИ ІСТОРІЇ Й ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ та ГРУПИ МОВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК 2-4 березня 1946 р.

Конференція задумана була з широкою програмою, але деякі доповіді відпали через неприбуття доповідачів. 2-го березня відбулося засідання, на якім зачитані були доповіді, присвячені Лесі Українці, а 4-го березня - засідання, на якому проф.В.Петров виголосив одну літературознавчу доповідь з числа тих, що виходили за тематику першого дня і призначені були для спільного засідання обох груп 3-го березня.

3-го березня відбулася конференція групи мовознавства. Окремий звіт про це див.нижче.

О 2-ій год. дня конференцію одкрив коротким словом проф.В.Петров, який виступав і керівного члена групи проф. Білецького, що не зміг через нещасний випадок з'ним бути присутнім, і заступника керівного члена проф. В.Дорошенка, який через брак часу також не зміг приїхати на конференцію.

Провідію конференції окладали: Президент Української Вільної Академії Наук проф.Дорошенко; проф.В.Петров і керівник члена групи мовознавства проф.Я.Рудницький.

Проф.Д. Дорошенко в своїй доповіді поділився своїми спогадами про Лесю Українку і про то, як сприймала сучасна їй молода українська інтеліґенція творчість поетки.

Накресливши в коротких рисах політичні ідеали української молоді і відмітивши два виступи з рефератами про самостійну Україну в Галичині - Льонгина Цегельського і в східній Україні - Миколи Михновського, доповідач підкреслив, що саме тоді поезія Лесі Українки відповідала настроям молоді, які доповідач спостерігав у Варшаві, в Петербурзі. Далі проф.Д.Дорошенко переказав про персональну знайомість його з Лесею Українкою через сестру її, петербурзьку курсистку Ольгу Косач-Кривинюк.

Пізніше, 1905 року, знайомство продовжувалося в Києві, куди приїхав Д.Мацієвич від редакції журналу "Вільна Україна" для нав'язання стосунків з Київськими літературними і публіцистичними силами.

Доповідач був посередником при знайомстві Мацієвича

з Лесею Українкою, яка з подвійним інтересом поставилася до видання "Вільної України" і передала для неї свою поему "Одно слово". Що про один епізод згадав проф.Д.Дорошенко- про допомогу Лесі Українці йому в роботі над низкою статей про Ірландію для журналу "Рідний Край". Дехто Леся Українка так серйозно взялася за цю справу, що переробила багато рукописів і перекладів з жадних джерельних видань про Ірландію.

Останній епізод в спогадах Д.Дорошенко - це похорон Лесі Українки на Старому Байковому цвинтарі в Києві.

Спогади проф. О л і т в о р а Д р а г о м а н о в а освітлювали Лесю Українку як людину. Доповідач оповів про перший лист 1894 року, що їому написала Леся Українка в Софії до Парижу, де він тоді вчився. Особиста зустріч сталася влітку р.1895 за місяць після смерти Мих.Драгоманова. Кілька тижнів перебування в її товаристві дали доповідачеві багато матеріялу для змалювання педагогічних здібностей поетеси, її ставлення до людей, рис її характеру. Оповідаючи про дальші роки перебування Лесі Українки в Києві і в Зеленому Гаї, проф.С.Драгоманів відзначає любов її до музики; вона й сама добре виконувала на рояді музичні речі. Доповідач пересказує невідомий факт в житті Лесі Українки, арешт її на короткий час, коли в Києві ліквідували революційні групи. Багато уваги доповідач приділив змалюванню того, як Леся Українка, в житті і творах своїх була ідейною спадкоємицею своєї учительки, другої і дядька Михайла Драгоманова.

Вечірнє засідання почалося о 7 год.

Проф.В.Петров зачитав доповідь на тему "Драматична поема Лесі Українки "Кассандра". В зачитаній частині доповіді автор спинився на характеристиці постатей Кассандри й Геленки, в межах аналізу перших двох сцен твору. Продовжуючи дослідження цього твору, розпочате Ол.Білецьким у попередній статті до УІ т.творів Л.Української, автор супроти твердження О.Білецького охарактеризував п"єсу Л.Українки не як"трагедію правди", а як твір, що поєднує гносеологічну тему, тему пізнання, правди, пророцтва з темою історіософічною: "Троянцо".

Автор твердив, що в"Кассандрі" схрещено фавстівську тему - знання з прометеївською темою бунта й кари за бунт та зі спеціяльно-кассандрівською темою передбачення, пророцтва і саме пророцтва загибелі, катастрофи.

В тому ж засіданні проф.Л.Окаринко виголосив доповідь на тему "Матеріяли до історії "Блакитної Троянди"Лесі Українки". Доповідь складалася з двох частин. В першій автор в"ясував, якими саме джерелами користувалася Леся Українка для опису психічної хвороби головної героїні "Блакитної Троянди". Таких джерел було в основному два: підручник психіятрії Крафта Ебінга, особливо розділ "Маніа періодика", та власні спостереження над життям духовно-хворих підчас одвідин психіятричної лікарні в Творках /під Варшавою/ 12 серпня 1896 року. Друга частина доповіді торкалася росій-

ської версії цієї драми /1899 р./. Більшість варіянтів російського автопереклади показують, як Леся Українка працювала над удосконаленням художньої сторони свого твору. Зіставлення українського та російського текстів показує, з яким хистом поетка віддавала російською мовою своєрідні фразеологічні та ідіоматичні звороти української мови.

Конференція закінчилася о 9 год. вечора.

КОНФЕРЕНЦІЯ ГРУПИ МОВОЗНАВСТВА УВАН

5 березня
1946.

Підчас організаційної наради на ранішньому засіданні обрано було додатково на дійсних членів д-ра Г.Наконечну і проф.А.Коцевалова та І.Коровицького.Збори підтвердили обрання д-ра Н.Рудницького та проф.П. Ковальова - першого керівним членом, а другого заступником; на секретаря обрано проф.В.Чапленка.

Далі Керівний член групи виголосив доповідь "Завдання українського мовознавства на еміґрації", яка в основних тезах друкується в цьому числі бюлетеня.

Наукові доповіді відбулися на денному й вечірньому засіданнях 6-го березня за такою програмою:

1. Проф.П.Ковалів: Фонема і фонематичний склад української літературної мови.
2. Проф.Ю.Шерах: В історії впливів Галичини на українську літературну мову.
3. Проф.В.Чапленко: Українське мовотворення в другій половині XIX ст.

Проф.П.Ковалів дав критичний перегляд дотеперішніх клясифікацій українських фонем і подав свою клясифікацію 38 українських фонем.

Доповідь проф.Ю.Шереха присвячена була детальному розглядові галицьких впливів на літературну мову у другій половині XIX віку.

Доповідь проф.В.Чапленка торкалася того ж періоду в історії української літературної мови і являла собою розділ з ширшого досліду автора.

Всі три доповіді викликали жваве обговорення учасників конференції.

ЗАКЛЮЧНЕ ЗАСІДАННЯ СПІЛЬНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ГРУПИ ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ І ГРУПИ МОВОЗНАВСТВА 4 березня 1946.

Проф.В.Петров на вужчому засіданні обох груп виголосив доповідь на тему "Проблеми українського літературознавства за 25 років". Доповідач зупинився на характеристиці основних літературних течій в роки перед

революцією і в різні часи періоду 1920-1930 років. Визначив за основний напрямок літературознавства цього часу - боротьбу антинародництва з народництвом, доповідач доводить, що в 30-х роках по знищенні тих груп, що вели боротьбу з народництвом, виникло нове народництво, яке репрезентоване представниками офіційного напрямку в літературознавстві /Отебун/. Одна з невідкладних проблем українського літературознавства, на думку доповідача, - це перегляд реєстру письменників з метою усунення з нього всіх тих, хто попав до канонічного реєстру під впливом народницької ідеології. Як на приклад перебільшення значення і ролі поодиноких представників літератури XIX віку, автор вказує на постаті Ганни Барвінок, Олександра Кониського, Павла Граба, Архипа Тесленка, яких незаслужено високо розцінювала спочатку народницька, а потім неонародницька літературознавча наука. Задля тих, що їх належить сучасному літературознавству усунути з реєстра, треба додати тих, хто був недооцінений з погляду народницької ідеології /напр., Орест Левицький/, або неправильно усунуті - Наріжний, Гоголь, польська українська школа тощо.

Нарешті доповідач висунув проблему засвоєння спадщини Потебні.

Доповідь викликала багато запитань, уваг і дискусійних виступів усіх присутніх членів конференції.

УТВОРЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ У В А Н

Ініціятивна група для утворення Мистецтвознавчої Групи УВАН скликає на 8. квітня організаційну конференцію, на якій будуть зачитані такі доповіді:

1. ~~Ерафх~~ В.Петров: Принципи естетики
2. Л.Білецький: Естетична інтерпретація драми Лесі Українки "Камінний Господар"
3. П.Курінний: Принципи наукової періодизації українського мистецтва
4. О.Повстенко: - Українське бароко
5. Д.Горняткевич: М.Самокиш
6. В.Блавацький: Лесь Курбас як режисер
7. Іг.Костецький: Перспективи українського кіна.

ТОВАРИСТВО ОХОРОНИ УКРАЇНСЬКИХ ПАМ"ЯТОК НА ЧУЖИНІ при УВАН

У березні ц.р. при Українській Вільній Академії Наук засновано "Товариство Охорони Українських Пам"яток на чужині", яке має на меті розгорнення роботи щодо реєстрації, фіксації та збирання друкованого, рукописного і річевого матеріялу до історії духового і матеріяльного життя нашого народу на чужині.

6 при музейно-архівній групі /Ауґсбурґ, Ашафенбурґ, Мюнхен/, що вже започаткували збирання музейно-архівних матеріялів та "залізного фонду українського друкованого слова" для майбутніх центральних українських бібліотек.

Товариство Охорони має стати посередником між громадянством і музейно-архівною секцією Української Вільної Академії Наук. Нижче подаємо статут Т-ва, який накреслює

лише загальні рамки праці Т-ва.

До окремих параграфів Статуту будуть уложені пояснення в інструктивними вказівками.

Деякі параграфи статуту в сучасних умовах не можуть бути належно виконані, проте їх впроваджено, щоб надати Статутові еластичности в неминучих побітових змінах нашої еміґрації.

Попередні повідомлення про заснування й мету Т-ва зроблені були на з"їзді журналістів у Швайнфурті 3 березня, на окружнім передвиборчім з"їзді в Людвіґсбурзі 15 березня та на загальних зборах спілки українських письменників і журналістів в Ауґсбурзі 20 березня.

Кореспонденцію для Товариства Охорони Українських Пам"яток на чужині належить скеровувати на адресу: Ауґсбурґ, Соммо-Казерне, Бльок I, кімн. 31.

С Т А Т У Т
ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ УКРАЇНСЬКИХ ПАМ"ЯТОК НА ЧУЖИНІ

I. Товариство існує при Українській Вільній Академії Наук з тимчасовим осідком у Ауґсбурзі /Баварія/ й не обмежене тереном діяльности.

II. Т-во має свою філію або делегата у кожнім місці скупчення української еміґрації.

III. Завдання Т-ва: А/ реєструвати, зберігати й опрацьовувати усі українські пам"ятки на чужині без огляду на їх часове чи теренове походження та Б/ закріпляти усі сліди перебування українців на чужині.

Зокрема Т-во реєструє, зберігає й опрацьовує:

1. Українські бібліотечні, архівні й музейні фонди, що знаходяться на чужині.
2. Книжки, часописи, рукописи, афіші, програми, оповістки, урядову й приватку кореспонденцію й под. Книжки й часописи Т-во передає до Центральної Книжкової Палати Укр. Еміґрації, а рукописи й ін. до Центрального Архіву Укр. Еміґрації.
3. Світлини з українського життя на чужині, а саме: світлини святкувань, мистецьких і театральних вистав, ґруп, міст, сіл, таборових і приватних будинків, де проживали й проживають українці й ін.
4. Зразки виробів українських майстерень, ремісників й нефахівців, як: різьба, іграшки, вишивки й ін. Ці предмети зберігаються в Музеї Укр. Еміґрації.
5. Вістки про українців, що померли на чужині: особисті дані про них, причина, місце й час смерти та поховання. Секція Охорони Могил, що існує при Т-ві дбає й про відвигнення хрестів і пам"ятників на могилах. Відписи упорядкованих списків померлих Т-во передає до Українського Червоного Хреста.
6. Твори образотворчих мистецтв та словесні /як

пісні, анекдоти й ін./, що віддзеркалюють українське життя на чужині.

7. Чужу літературу про перебування українців на чужині - чужі перекази, леґенди й под.
8. Сліди українського впливу в культурі, мистецтві, місцевих ф і родових назвах чужини.
9. Опрацьовані матеріяли, наукові праці своїхьчленів, протоколи засідань й ін. Т-во подає до відома громадянства окремими публікаціями.

IУ. Т-во працює в тіснім порозумінні з Культурно-Освітнім Відділом УЦК, з Культ.-освітніми відділами таборів, управліннями обох українських церков і з усіма науковими, культурно-освітніми й добродійними організаціями.

У. Т-во підлягає контролі Культ.-Осв.Відділу УЦК - як громадської й Президії УВАН - як вищої наукової інституції.

УІ. Матеріяльні засоби Т-во черпає з доходів із своїх видань, доповідей, із дотацій українських інституцій, та з пожертв громадянства.

УП. Після ліквідації чи обмеження діяльности Т-ва усі його збірки та майно переходять на власність Українській Вільній Академії Наук.

ВІДГУКИ ПРЕСИ НА НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ УВАН

- В газеті "Наше Життя" додаток ч.9 надруковано було статтю В.Ч. "Наша мова в науці", де між іншим автор вказує на недосконалість мови сучасних нефілологічних наукових праць і виступів та неусталеність наукової термінології, беручи приклади мовних неправильностей в доповідях і виступах на першій науковій конференції УВАН 25-28 січня 1946 р.

- В тій же газеті ч.15 /47/ від 9 березня знаходимо кореспонденцію В.Ч. "Наукова Конференція" про спільну конференцію літературознавчої та мовознавчої груп УВАН.

Проф.М.ЧУБАТИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАУКОВИХ СИЛ

В американській газеті "Свобода" надруковано статтю проф.М.Чубатого /Північна Америка/ про потребу заснування на еміґрації Інституту Української Національної Культури, що її далі автор називає "Еміґраційною Українською Академією Наук, літератури та мистецтва".

Вказавши на систематичне нищення української культури, проф.Чубатий пише: "На щастя, велика кількість діячів української національної культури вмоґла врятуватися та схоронитись поза совітськими впливами. На еміґрації знайшлося багато висококвартісних спеціялістів української мови, історії, мистецтва та музики. Вони вже десятки літ після розгрому української культури в 1930 році марнувалися на підсовітській Україні та тепер, використовуючи врушення кордонів червоного царства, опинилися на нашім боці. Це спеціялісти високої міри в своїм фаху, тому спосіб-

ні що корисно працювати для дальшого розвою української культури аж до того часу, доки не дістануть змоги повернутися на рідну землю та працювати там для піднесення української культури на високу рівну іншим, найвище цивілізованим народам.

Так само виміґрувала майже вся духова еліта Західньої України, працівники різних ділянок української науки, музики та мистецтва. Скажу знов тільки загально, що з тих сил в головних основах можна б відбудувати Львівське Наукове Товариство ім. Шевченка.

Поза рідними землями є в Західній Европі нині великий запас українських культурних робітників з передвоєнної Чехословаччини. Вони теж опинилися поза обсягом совітської руки, бо всі українські правські установи - Вільний Університет, Історично-Філологічне Товариство, Подєбрадська Академія зі своїм персоналом - опинилися на еміґрації. Так само виміґрував з Берліну Науковий Інститут зі своїми відомими науковими силами.

Культурні працівники в силі створити поважну установу, що розбудує українську національну культуру поза совєтами та вберегає це аж до кращих часів для України, яких ми напевно ще діждемося.

Все це накладає на дві старші українські еміґрації за морем - у Злучених Державах та в Канаді, які вже є належно загосподарені, сплатити тепер поважний борг супроти української батьківщини та подумати про закладення Інституту Української Національної Культури в Злучених Державах Америки або в Канаді.

Такий Інститут вимагає двох речей - вгуртування принаймене поважної частини українських робітників культури в одній із згаданих країн та подбати про матеріяльне вивікування такого задуманого Інституту Української Національної Культури.

Щоб подбати про зосередження принаймнішої частини культурних робітників в краю, де мав би постати задуманий інститут, повинен постати окремий комітет, створений з заокеанських українців-науковців, що в порозумінні з комітетом Америки та Канади подбав би, щоб зосередити принаймні частину українських науковців в одній з двох згаданих держав, а інших перевезти в безпечне місце.

В справі Інституту треба собі поставити ясну мету. Задуманий Інститут мав би бути Інститутом для потреб тільки місцевого громадянства та достосовуватися до культурних потреб американських чи канадійських українців чи зокрема їх молоді.

Вимоги тутешнього громадянства, як громадян тих країн, є дещо відмінні. На мою думку, Інститут Культури мав би бути свого роду Українським Раперсвілем, тільки побудованим на ширші розміри. Це мала б бути еміґраційна Українська Академія Наук, Літератури та Мистецтва. Цілю Інституту було б вести наукові досліди над українською культурою, вести видавництва в українській мові та в мовах світових. Одне слово новий Інститут мав би бути продовженням наукової, літературної та мистецької діяльности на чужині з виразним пляном повороту на рідну землю в пригожу хвили-

ну для дальшої успішної праці над українською національною культурою, забезпеченою вже охоронною благодатною рукою української влади."

НАУКОВІ ПРАЦІ ПОЗА УВАН

З цього числа заводимо такий розділ для обліку наукової праці поза УВАН, де будемо містити огляди праці інших наукових установ та інформативні рецензії на наукові видання.

I. Степан Гаєвський /Єпископ Сильвестр/. "Александрія" в давній українській літературі".
Український морський Інститут, ч.23, Одеса, 1946. На правах рукопису.

Це стаття відомо українського вченого Степана Гаєвського /Єпископа Сильвестра/, що подає на 4-х стор. висліди із студій цієї самої назви в двох томах. Перший том був надрукований під ч.98 в виданнях Історично-Філологічного відділу Української Академії Наук р.1929 в Києві. Другий том був виготовлений і зданий до друку, але большевики його знищили, і в друкові він не появився.

Ціла студія складалася із шости розділів і кожний із них з"ясовував історію окремих творів Олександрії в Україні і значення їх для української культури.

В порівнянні з працею акад. Істрина "Александрія Русских хронографов", 1894, Одеса, де автор з"ясовує дальшу історію другої редакції "Александрії" Павдокалістена, а власне, що вона не припиняє свого розвитку в Україні в ХУ ст., а розвивається далі аж до ХУІ-ХУП в.в., єднаючи Київську добу із добою середневічною.

Щодо сербської обробки "Александрії", то вона приходить до нас не в грецької мови, а через слов"янський південь і стає популярною серед широких кол читачів у відміну від попередньої, що ширились тільки серед кол української інтелігенції, перейшла навіть де-не-де і в художню образність "Слова о полку Ігореві".

Так само була популярна "Александрія" і типу "Гісторіа де проеліїс", переложена на українську мову з польської і доповнена з другої редакції "Александрії" хронографічної.

Далі розглядає автор "Александрію" в українській літературі з польської хроніки М.Бєльського, доповненої з української обробки "Гісторіа де проеліїс".

Нарешті в останнім розділі досліджує автор "Александрію" в усній і писаній українській традиції. Тут автор розгортає широку картину взаємовідносин між народньою традицією й літературною леґендою в "Александрії" й перетворення літературного твору вже народній.

В цієї невеликої інформаційної статті видно, як широко поставив автор питання про "Александрію" в українській літературі і до яких важних висновків прийшов він у своїй великій студії. Приходиться тільки дуже жалкувати, що другий том її не вийшов, але з цієї статті й тих коротких тез можна вже ясно представити картину розвитку цього дуже популярного твору в давній і середній добі історії української літератури.

Л.Білецький

2. М.Антонович. Чи були кімерійці в Україні? /До питання про походження кімерійців/.
Український Морський Інститут, ч.34, Одеса, 1946. /На правах рукопису/, ст.27-35.

Д-р М. Антонович подає в своїй безперечно актуальній розвідці стислий і змістовний огляд джерел щодо наших відомостей про давніх кіммерійців /Незрозуміле, чому автор воліє писати цю етнічну назву через одне "м"/ і дуже сумлінну аналізу головних тлумачень тих джерел у модерній історіографії. Висновки, яких автор доходить "лего артіс", досить невтішні, а проте багато в чому доводиться визнати слушність авторового скепсису: всі наші відомості про кіммерійців з того чи іншого боку сумнувні, а внутрішні суперечності, що містяться в них, не надаються поки що до справді переконливого узгодження. Проте не можна погодитися з автором, коли він у деяких дискусійних питаннях надто перегинає палицю в протилежний бік і, замість цілком виправданих скептичних висновків, висуває висновки неґативні, що менш виправдані, аніж традиційні позитивні; бо ці останні спираються принаймні на абияку -хай найсумнівнішу- традицію, а неґативні становлять зовсім уже гіпотетичну конструкцію.

"Тяжко хіба уявити собі, - запитує автор, - щоб подібність Гомерової назви /"кіммерії"/ з історичними ґімрами була лише випадковим збігом обставин?" /ст.28/. - Так, це справді тяжко уявити собі, бо хоч така можливість принципово не виключається, вона проте імплікує визнання, за Гомерових часів, іншого якогось більш-менш гомонімічного північного плем"я, про яке ми ґеть нічого не знаємо. Методологічно це значить - пояснювати маловрозуміле через зовсім невідоме.

"Коротко кажучи, - резюмує автор, - ми маємо певні дані твердити, що кіммерійці воювали в Малій Азії та що вони просувалися туди із сходу на захід, але відки вони туди прийшли, сказати годі; у всякому випадку можна уважати за певне, що не з північного узбережжя Чорного моря" /ст.31/.

Останній неґативний висновок нічим із попереднього висліду авторового не виправдується. Пояснювати "кіммерійські" назви на північному узбережжі Чорного моря виключно самою лише пізнішою і довільною льокалізацією Гомерової традиції - річ надто ризикована й непереконлива. Якщо автор обстоює, що, мовляв, "усі ці "кіммерійські" назви, про які нам згадує античне письменство, зосереджені в східній частині таврійського /кримського/ півострова в той час, коли Геродот згадує кіммерійців як поселенців цілої південної України /ст.31/, - то що ж тут, власне, дивного? Адже це не єдиний випадок, коли рештки певного плем"я вберіглись лише на Кримському півострові або поблизу від нього, а на північних степових просторах, де то плем"я панувало попереду, загубились були далеко раніше: досить згадати ґотів і хазарів. Кримський півострів натурально правив за такий самий "азиль" для решток подоланих племен, що й Північний Кавказ. Геродотова версія, ніби кіммерійці прийшли з Північного Чорномор"я до Малої Азії вздовж східнього узбережжя Чорного моря, викликає деякий сумнів; проти відки да-

ти їх натуралічно, тому що фам"нома нідких переходів"/ст.30/, і тому що "проект провести понад Чорним морем залізницю досі не здійснений"/ст.34/ - річ неслушна; адже саме цим шляхом евакуювались навесні 1920 р. до Грузії значні рештки Добровольчеської армії ґен.Денікіна, і саме цим шляхом тікав із Понту до Криму переможений Помпеєм Мітрідат Евпатор /а де може пройти сотка перших/ там можуть пройти й десятки тисяч/. Звичайно, пробитися цим шляхом[x] за впертого опору з боку місцевої людности - дуже важко, а проте це не є річ неможлива; та й опору могло, з тих чи тих причин, не трапитись зовсім. Але навіть якщо прийняти не Ґеродотову версію, а менш правдоподібну Страбонову - про перехід кіммерійців до Малої Азії крізь Східню частину Балканського півострова - то й тоді не знати, чому це можна, мовляв, уважати за певне, ніби до Балканського півострова кіммерійці потрапили не з північного узбережжя Чорного моря.

Стож перебування кіммерійців у Південній Україні /та в Криму/ хоч і лишається на сьогодні не доведеним остаточно, проте є значно правдоподібнішим за всяку іншу гіпотетичну льокалізацію їхнього перебування перед інвазією Малої Азії. Втім автор вичерпливо й дуже вчасно вказав на всі численні труднощі, зв"язані з цим далеко ще не з"ясованим питанням.

проф.В.Державин

x/ Або ж Дар"яльською ущелиною, яку теж треба мати на увазі; бо, можлива річ, використана Ґеродотом традиція казала лише, що кіммерійці потрапили до Закавказзя якимсь іншим шляхом, аніж скіти /себто не Дербентськими воротьми/, а вся решта про маршрут кіммерійців сконструйована самим Ґеродотом.

Адреса Мовознавчої групи для листування: Ауґсбурґ, Соммерказ фне, Ельок I, кімн.32.
проф.В.Чапленко

Видано на правах рукопису
100 прим.

Президія Мовознавчої
Групи УВАН.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

ч. 4

Квітень 1946 р.

ПЕРЕД ШЕВЧЕНКІВСЬКОЮ КОНФЕРЕНЦІЄЮ УВАН

Шевченківську наукову конференцію всіх груп УВАН довелося з технічних причин перенести з березня на квітень.

За старою традицією це має бути щорічне національне свято:

В цьому році, першому році існування Української Вільної Академії Наук, як спроби об"єднання всіх творчих наукових сил, на ч скликання Шевченківської Конференції припадає закінчення певного етапу її діяльности.

За пів року існування УВАН ініціятивою окремих науковців зорганізовано шість наукових груп різних фахів, які енергійно розпо ли роботу, згуртувавши навколо себе 46 науковців, що відбули чот наукових конференцій /групи передісторії 25-28 січня 1946 р.;2 і березня групи історії літератури спільно з мовознавчою групою; 3 березня мовознавчої групи; 3-4 квітня - мистецтвознавчої групи/. цих конференціях зачитано було в загальній кількості 34 наукових повіді /перед- та ранньо історія - 14 доп., історія літератури -5 доп., мовознавство - 4 доп., мистецтвознавство - 11 доп./. Наведе числа показують, що розбудова роботи УВАН в напряму, накресленому в тимчасовому положенні, йшла енергійними темпами. Організація 7. тня зоологічної групи поклала початок праці природничих наук. В дії організації знаходиться група історії та економіки.

Перші кроки щодо організації групи красного письменства при широко задуманій групі мистецтвознавства дозволяють розширити ря УВАН і розглядати її в плані об"єднання науки і мистецтва.

Перша наукова група УВАН в момент організації розглядала се цілком слушно першою складовою частиною УВАН, організація дальш груп ствердила це. Міцна мистецтвознавча група, що виникла в над рах передісторичної групи, викликала до життя ідею організації ключно мистецьких груп за їх вузькими фахами. Цю тенденцію, яка

вже зародилася, треба конче підтримати, надавши й юридичну [illegible] можливість організації таких чисто мистецьких груп.

Можна з певністю сказати, що утворювати спеціяльно мистецьку Вільну Академію, окремо від вже існуючої наукової, в наших умовах не варто, а дати змогу консолідувати мистецькі сили разом з науковими - цілком доцільно. На цей шлях треба стати, бо це призведе д найкращого об"єднання всіх творчих сил в їх спільному змаганні до розвитку української культури. Цей академічний рух як в галузі науки, так і в галузі мистецтва йде поруч з існуючими місцевими товариствами, громадами науковців і центральними професійними мистецькими об"єднаннями. Він не конкурує з ними, не маючи вузько місцевого або вузько професійного характеру. Академічний рух має свою самостійну мету: об"єднати всі творчі наукові і мистецькі сили в такій простій і рухливій формі як Вільна Академія. Досвід показав, що це не тільки можливо, а й конче потрібно. Справа йде не про створення вищої наукової і мистецької установи за певно укладеною системою наук і мистецтв по всіх відділах і видах, справа йде лише про реалізацію ідеї співпраці наукових і мистецьких сил в реальних обставинах і умовах еміґрантського життя. І в тимчасове положення УВАН і в кінці першого півріччя потрібно внести коректив, переіменувати на Українську Вільну Академію Наук і Мистецтв /УВАНІМ/.

Шевченківська конференція не тільки в цьому кладе певну межу в перейденому етапі. Маючи шість працездатних груп і не припиняючи дальшої організаційної роботи, плянуючи дальші наукові конференції старих і нових груп, УВАН мусить зараз найбільшу увагу зосередити фікоації роботи своїх конференцій у формі видань наукових праць.

При самому виникненні УВАН передбачена була найпростіша форма видання окремими випусками кожної поодинокої доповіді або праці з порядковою нумерацією у відповідній серії даної групи.

Комплект всіх чисел даної серії складатиме цілість і представлятиме сукупність доповідей якоїсь конференції або розробку пов"язаних між собою питань. Друкарські можливості поширюються й відкривають все більші перспективи в розгортанні видавничої справи. Не маючи власної друкарської бази, УВАН мусить використати всі існуючі видавництва і відповідно обставинам виробити цілком конкретний видавничий плян. Перенесенням центра ваги в цю ділянку розпочнемо новий етап в нашій роботі.

П Р О Г Р А М А
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ВСІХ ГРУП УВАН
24-25 квітня 1946 р.

1. Відкриття конференції о 10 год.
2. Проф. В. Петров: Етапи шевченкознавства за останні десятиліття.
3. Проф. Л. Біленький: Шевченко в Яготині.
4. Проф. Д. Дорошенко: Історичні теми в творах Шевченка.
5. Проф. В. Дорошенко: До вивчення творчости Шевченка.
6. Проф. В. Барка: Споріднені теми й думки в Шевченка і Данте.
7. Проф. О. Грицай: Барка в творах Шевченка.
8. Проф. П. Мегик: Шевченко-маляр.
9. Проф. Д. Горняткевич: Два циклі маляреських творів Шевченка.
10. Проф. П. Курінний: Шевченко як дослідник української культури.
11. Проф. С. Дук: Портрет Шевченка в скульптурі
12. Проф. Ю. Шерех: "Три літа в еволюції мови Шевченка
13. Проф. В. Лев: До проблеми Шевченкової мови.
14. Проф. Я. Рудницький: Наголос в поезіях Шевченка.

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ УВАН 3-4 квітня 1946 р.

Нова група УВАН, група мистецтвознавства, призначивши свої установчі збори, провела разом з тим організаційні наради і наукову конференцію.

Основоположниками групи були 9 дослідників і діячів мистецтва, що заповіли свої доповіді на цій конференції. Вони обрали керівним членом проф. В. Січинського, заступником його дир. В. Блавацького та секретарем д-ра Д. Горняткевича.

Ініціятивна нарада намітила низку діячів в галузі мистецтвознавства для притягнення їх до роботи в групі.

Наукову частину конференції групи відкрито було вступною промовою проф. Січинського і привітанням п. Голови Управи табору полк. Долуда, проф. Л. Білецького від культурно-освітнього відділу та групи історії і теорії літератури, а також проф. Я. Рудницького від імени Президії УВАН і групи мовознавства.

Проф. Курінний виголосив доповідь "Принципи наукової періодизації історії українського мистецтва" /автоконспект доповіді див. нижче/. При обговоренні доповіді підкреслено було її наукову цінність і глибоко обгрунтовання запропонованої періодизації даними археології. Проф. Січинський влучно назвав це "інструкцією археології до мистецтвознавства". Проф. Я. Рудницький зауважив приводу критики доповідачем періодизації історії українського мистецтва в інших дослідників, що в основі їх лежать різні принципи: так в основі періодизації проф. Д. Антоновича лежить принцип естетичний, а в основі періодизації доповідача історично-культурний принцип.

Другою з черги була доповідь проф. В. Січинського "Найголовніші терміни з мистецтвознавства". Доповідач перевів критичний розгляд основних мистецтвознавчих термінів, показавши повну їх неусталеність, або неправильне чи випадкове вживання їх на навівши низку старих українських термінів з цієї царини. Доповідач закликав до систематичного перегляду мистецтвознавчої термінології, усталення її на підставі старої української термінології. В обговоренні взяли участь майже всі присутні члени групи. На підставі зауважень та окремих пропозицій ухвалено створити термінологічну комісію з мовознавців та мистецтвознавців для розроблення й усталення мистецтвознавчої термінології.

Дир. В. Блавацький виголосив змістовну і яскраву виклад ну доповідь "Лесь Курбас як режисер". Режисерську постать Курбаса доповідач подав на тлі творчого шляху "Молодого театру" та театру "Березіль". Коротко схарактеризувавши ролю визначніших акторів, репертуар театру, В. Блавацький на багатьох прикладах з режисерської практики Курбаса показав його роботу з акторами. На запитання присутніх, чи записані були режисерські вказівки Курбаса, відповів, що дещо було записано і зберігається у Львові.

Дальша доповідь проф. Д. Горняткевича про видатного артиста-маляра М. Самокишу /подана нижче в автоконспекті/, була ілюстрована багатьма репродукціями мистецьких творів М. Самокиші.

Наступна чергою була доповідь Ігоря Костецького на тему "Перспективи українського фільму". Доповідач, вийшовши з засади мистецькости фотографії, "суб"єктивности об"єктиву", спробував довести, що німий фільм став повністю самодатним мистецтвом ще до того, як запроваджено звук, отже й мовлення. В більшості своїй, твердив доповідач, сучасний мовний фільм застосовує діялог за принципом популярної ілюстрації, а не як мистецький компонент фільмової дії / не як "звуковий пейзаж" - як влучно висловився в дискусії з приводу доповіді В. Блавацький/. Наслідком цього - мовлення приголомшило фільм, збивши цілу низку виразних засобів, що їх було витворило німе кіно як окреме мистецтво. В дальшому ході доповіді І. Костецький намагався вийснити можливості "повороту фільму в лоно мистецтва" шляхом гармонійного поєднання здобутків німого кіна з подальшими технічними винаходами в цій царині /тон-фільм, кольоровий фільм, стереофільм/. Доповідач

висунув тезу про творення ідеального світу синтетичними засобами фільму, про "подолання природи мистецтвом", і в цьому зв"язку вказав на можливість "героїзації, олеґендиення людини", на які можливості спромігся український фільм в його принципових виявах /Довженко, Кавалерідзе/, а так само почасти фільм американський /Чарлі Чаплін, де в чому Рене Клер/, французький /"Жанна д"Арк"/, німецький /"Нібелюнґи", "Метрополіс"/ та інші.

В дискусії по доповіді взяли участь проф. В.Січинський, В.Блавацький, В.Чапленко, Ю.Косач, І.Коровицький, які визнали великий принциповий інтерес і високу цінність доповіді. Заперечення торкалися визнання рівновартости режисерської роботи Довженка та Кавалерідзе /В.Блавацький/, цілковитого визнання кіно як мистецтва /Ю.Косач/ та надання переваги формалістичним моментам лівого мистецтва в шуканні стилістичних засобів кіна /В.Чапленко/.

Доповідь проф.В.Державіна "До проблематики клясицизму" /див.нижче в автоконспекті/ строго-логічно збудована, викликала загальне визнання великої наукової її цінности в усталенні поняття клясицизму. Деякі уваги щодо визначення терміну "клясик" та "внутрішня форма слова" подав проф. Л.Білецький.

Доповідь проф.Л.Білецького -"Естетична інтерпретація драми Лесі Українки "Камінний Господар" докладно проаналізувала внутрішню структуру драми, збудовану на низці антитетичних ситуацій. З приводу доповіді поставлено було питання про сценічність цієї драми і ставлення до неї Леся Курбаса. Думка про загальну несценічну суть драм Л.Українки заперечувана була В.Блавацьким, який зазначив, що Курбас безумовно прийшов би до постановки драм Л.Українки, хоч спочатку вважав, що вони не підходять для його театру.

Доповідь проф.О.Повстенка "Бароко України" з"ясовувала розвиток цього стилю на Україні та була ілюстрована великою кількістю діяпозитивів з пам"яток українського бароко. На цьому перша конференція мистецтвознавчої групи УВАН була закрита. Керівний член висловив подяку Управі табору і зокрема проф. Л.Білецькому за велику допомогу в організації конференції.

Проф.П.Курінний

ПРИНЦИПИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА
/конспект/

Ми не маємо досі написаної історії українського мистецтва. Спроби дати синтетичні нариси такої історії /Д.Антонович, М.Голубець, Залозецький/ при всій вартости їх як перших спроб мають істотний дефект: будують періодизацію на принципах, що позбавляють праці наукового змісту: політичних, формально-хронологічних, стилістичних і т.інше, а або зводять увесь розвиток мистецтва до копіювання західньо-европейських етапів розвитку. Найслабшим місцем періодизації є невірне використання преісторії цебто спадщини

народів, що жили на Україні напередодні її історичного періоду. Московські історії мистецтва до самого останнього часу /І.Грабарь, Н.Кондаков, А.Некрасов, Брунов-Ілпатов та інші/ продовжують будувати історію російського мистецтва на принципах не наукових, а політичних централістичних концепцій, цебто заводять до російського мистецтва трипільську культуру, скитів, Чорну Могилу, архітектуру княжого Києва.

Всепринципним і ненауковим періодизаціям мусить бути протиставлена така періодизація, яка органічно зв"язана з історією краю, виростає в процесу формування етнічних показників культури і сприяє розкриттю законів розвитку національних рис його мистецтва.

Межі етнічних єдностів і роля передісторичних елементів в них визначаються тим субстратом, який утворюється на даній території розвитком державних форм існування народу та напрямком і силою інтрузій, які як правило мають характер експропріяції народньої культури і експансії її в культуру переможця і поза межі даної етнічної групи. Наприклад, всім відомо, що завжди в полон попадають в першу чергу ремісники, які поширюють уміліcть в землях переможця, що завжди військові захоплення зв"язані з грабуванням народних цінностів і виносу їх за межі захопленої території. Так скитські ремісники наповнювали землі Еллади, Риму, в княжий період - Польщу, Хоямщину, Візантію, міста Золотої Орди, пізніш - Туреччини, внутрішньої Азії. Те, що історики схильні вважати розцвітом культури переможця і руїною культури у підбитого є насправді експансія культури підбитого народу в межі переможця.

Утворення європейського субстрату культури українського народу починається в ашельсько-муст"єрській добі палеоліту і закінчується добою раннього неоліту, в якому ми помічаємо вже утворення окремішности українського неоліту і розцвіту першої хліборобської культури, що має великі традиції в українській етнографічній культурі /лян хати, поліхромна кераміка і т.ін./. Далі йдуть виразно локальні культурні комплекси генетично зв"язані і супроводжувані утворенням державности: кімерійський, скитійський, антівський, слов"янський, імперія Володимира і Ярослава, козацько-гетьманська держава, Нова Україна.

Інтрузіями виступають: нордійська, сарматська, готська, гуннська, аварська, аланська, хозарська, печенізька, мадярська, половецька, татарська, московська і польська тощо.

Треба підносити на принципову висоту визначення того, що є мистецтвом українського народу і мистецтвом інтрузивним.

Українські майстрі належать українському мистецтву, незалежно від того, де вони працювали; майстрі мішаного походження - в залежності від того, як вони визначають себе самі.

Окремо мусить бути висвітлена участь чужих майстрів у розвитку народного мистецтва і українських в культурі інших народів.

Побудована по цих рисах історичного розвитку історія українського мистецтва буде відкривати справжню картину, чому в певні періоди національне мистецтво відривається від спільної основи і які риси в ньому є здобутком історичної традиції.

Д-р Дам"ян Горняткевич

МИКОЛА САМОКИША

/13.IX.1860 - 18.I.1944./

Серед наших малярів, які присвятили всі свої творчі сили історичній тематиці, Микола Самокиша займає головне місце. Після закінчення гімназії він студіював в Академії мистецтв у Петербурзі, покінчив її з найвищими відзначеннями: золотими медалями й державною стипендією на 3 роки для поїздки за кордон. Продовжував свої студії у Парижі у визначного французького баталіста Детайля. Внедовзі після повороту з-за кордону дістав за свої картини титул академіка, а в 1913 р. іменовано його професором баталістики в Академії мистецтв, на тому становищі він залишався до вибуху революції.

Самокиша відзначався не тільки як визначний маляр-баталіст, але також як виїмковий ілюстратор найкращих, найбільше репрезентативних видань і, як воно не дивно, - що другим таким високо-кваліфікованим мистцем до революції був теж українець - Юрій Нарбут. Їх ілюстрації, їх обгортки і заставки прикрашували найбільш люксусові російські і українські видання.

З творів Самокиші на українські теми найзамітніші: "Жовті води", "Бій під Полтавою", "Морська битва запоріжців із турецькими галерами", "З'їзд Хмельницького до Києва", а далі "Оборона перед польськими окупантами на Вах. Україні". Видав теж альбом українських вишивок /без тексту/, та разом з С.Васильківським і проф.Д.Яворницьким альбом "З української старовини". Врешті разом із С.Васильківським працював при розписі будинку полтавського земства.

Як мистець Самокиша дорівнює найвизначнішим европейським баталістам. Опанував усі роди маляреських технік і довів їх у своїх творах до справжньої віртуозности, зокрема як ілюстратор перевищує неодну европейську славу. Число його картин імпозантне, воно перевищує 12.000 творів.

Самокиша відзначався теж як зразковий педагог і як справжній опікун своїх учнів.

Проф.В.Державин

ДО ПРОБЛЕМАТИКИ КЛЯСИЦИЗМУ

/ Конспект/

Доповідь становить теоретичний вступ до літературознавчої розвідки "Клясицизм і неоклясики" і містить аналізу таких питань:

I. Багатозначність терміну: три значення терміну "клясичний": I. клясичний - античний або ж антикізуючий /себто той, що наслідує античність/; 2. клясичний - ~~[illegible]~~

канонічний або зразковий; 3. клясичний - належний до клясичного стилю /чи то клясицизму/, що він надається до визначення за своїми іманентними чисто-літературними ознаками і може виникати в різних національних літературах, зовсім незалежно від наявности або відсутности історичного зв"язку між ними /або з античністю/. Лише в цьому сенсі слід уживати терміну "клясичний"; але письменників, що за стилем своїм належать до клясицизму, краще називати клясицистами, щоб не плутати їх з клясиками в сенсі зразкових чи канонічних репрезентантів якого завгодно стилю. Все сказане вище однаково стосується до всіх мистецтв, а не до самого лише мистецтва слова /чи то літературного мистецтва, чи то поезії/.

2. Визначення стилю в мистецтві. З історичного визначення стилю, як сукупности мистецьких засобів, притаманних певному історично засвідченому ґрупованню мистців /або письменників/, розпочинати справу недоцільно, бо такі ґруповання часто-густо містять фактично різнородні елементи стилю, а теоретичні декларації їхні /зокрема так звані літературні маніфести письменників/ не можуть правити за об"єктивну основу для визначення стилю. З морфологічного чи формального погляду, стиль є система естетичних засобів, що зумовлені тією чи тією методою перетворення специфічного /сенсуального чи то змислового/ матеріялу нерного мистецтва на естетично вартісний твір - методою естетичного оформлення чи то естетизації того матеріялу. Поняття стилю стосується виключно до естетичної форми твору і не стосується ні до тієї частини матеріялу, яка евентуально лишилась неестетизованою, ні до ідейного та емоційного змісту твору /в образотворчих мистецтвах та літературі/, наскільки він може мислитись поза своїм естетичним оформленням. Ідеї та емоції як такі є позаестетичні; вони можуть сприяти реалізації естетичних елементів твору, але, подібно до каталізатора в хемічному процесі, ніяк не сполучаються з ними, бо адекватна реалізація ідей та емоцій принципово не залежить від їхнього образного /напр., словесного/ оформлення, а тим менше - від естетичної якости того оформлення.

3. Визначення стилю в літературі. Літературний стиль є система літературних засобів, що зумовлені тією чи тією методою естетизації слова. Лише ті структуральні елементи слова надаються до естетизації, в яких зберігається спільність звуку й значіння. В літературі естетично звучать не звуки як такі, а фонеми, і естетично значущим є не сенс як такий, а словесне значіння. В розходженні між узусально-нормативним і контекстуальним значінням слова постає внутрішня форма слова, в разі своєї свідомої й навмисної ґенези, становить т.зв. постійний образ; а структура поетичного образу визначає собою методу естетизації всіх семантичних елементів слова і через те зумовлює ту систему естетизації всіх елементів слова, яка зветься літературним стилем.

4. Визначення клясицизму в літературі. Визначальний для клясичного стилю поетичний образ характеризується іманентністю свого значення, себто він повністю і беззмінно розкривається в контексті даного літературного твору і не потребує для свого розуміння виходу поза межі словесного значіння даного твору /в естетичній єдності цього останнього/, протилежно до принципової трансцендентности образу символічного. За зразок семантичної самовистачальности клясичного образу може правити заголовок драми "Камінний Господар" Лесі Українки.

До тієї автаркії іманентної метафори, що вона становить клясичний поетичний образ, логічно відповідає, в решті поетичної семантики клясицизму, культивування тих тропів і фігур, що їх значіння є завсіди іманентним даному творові /метонімія, синекдоха, іронія, типізаційний епітет/, а також усіх т.зв. фігур сенсу і граматичних фігур. Принципова орієнтація клясицизму на іманентний творові сенс ставить перед поетичною мовою вимогу одночасної максимальної виразности й чіткости і тим утворює мову естетично підносену супроти мови загальнолітературної, проте не відмінну від цієї останньої структурально. Загальнолітературна мова підноситься в клясицизмі до того вищого ступня, який потенціяльно вже існує всередині всякої національної і діялектальної мови; це відбувається через послідовний добір слів і словосполучень, при надзвичайно обережному користанні з нових і відсутніх у загальній мові елементів. Звідси випливають повні характеристичні для клясицизму обмеження щодо користання з лексичних і граматичних архаїзмів, а тим паче - новотворів, а також відповідні обмеження в галузі метрики та ритмики і цілої поетичної фонетики. В клясичній композиції /себто семантичній синтаксі більших розміром і складніших словосполучень та їхніх комбінацій/ домінують, за тими самими принципами, паралелізм, симетрія і складні системи підпорядкування та образно-семантичної антитези.

ПЕРША ПРИРОДОЗНАВЧА ГРУПА УВАН

7.IУ в Авґсбурзі відбулись організаційні збори зоологічної групи УВАН.

На керівника члени групи збори обрали проф.О.Шестака, на заступника - проф.М.Грінєвича і на вченого секретаря - проф.Д.Зайцева. По обговоренні напрямків і змісту роботи групи вирішено на перший час:

1. Організувати доповіді на спеціяльні теми.
2. Підготувати до друку закінчені праці членів групи і вишукати можливості до їх публікації.
3. Організувати працю над зоологічною термінологією і номенклатурою.
4. Надавати взаємну допомогу при розшуках потрібної літератури.
5. Взяти на себе ініціятиву по скликанню конференції природничих груп УВАН.

I-а конференція Зоологічної групи УВАН

В неділю 14.IУ в Авґсбурзі, в приміщенні природничого факультету Університетських курсів відбулась I-а ділова конференція Зоологічної групи, на якій були приявні 6 осіб.

На порядку денному стояли два питання:

1. Інформації дійсних членів групи про минулу наукову працю й ті проблеми, над якими вони працювали в останній час або працюють зараз.
2. Конкретизація плану роботи на найближчий період.

Проф. С. Шостак зробив огляд своїх праць в галузі протозоології, трематодології і вивчення паразитів риб України. Зараз працює над біологією інфузорій шлунку жуйних тварин. Має виготовлені до друку: 1/ Підручник зоології для фахових середніх шкіл і для учителів і 2/ статтю: "Біографія проф. С. Кушаковича".

Проф. М. Грінкевич доповів про свої роботи в галузі гідробіології, рибороздводення та іхтіології. Зокрема спинився на працях з питань акліматизації риб, з систематики деяких груп і з питань штучного рибороздводження. До друку підготував дві статті: 1/ Вік і темпи росту плітки озера Н. 2/ Вік і темпи росту ляща озера Н.

Проф. Доц. Д. Зайцев познайомив присутніх з працями, присвяченими вивченню ентомофауни України; зокрема спинився на працях по колеоптерофауні окремих районів України, на вивченні ним еволюції центральної нервової системи у жуків родини скрипунів, на з"ясованні ним одної помилки в старих працях Ф. Брандта і коротко зреферував ще не надруковану ним монографію про родину скрипунів України. На закінчення навів перелік описаних ним нових родів, видів і форм жуків. Має готову до друку статтю: "Скрипуни Лемківських гір" /наслідки досліджень 1944 р./

При обговоренні детального плану роботи групи на ближчі місяці ухвалено заслухати такі доповіді: проф. С. Шостак 1/ "До історії тарпана на Україні", 2/ "Біологія і систематика інфузорій роду хілодонелла; проф. М. Грінкевич - "Вік і темпи розвитку плітки і ляща озера Н; проф. Д. Зайців - "Окремі розділи з монографії про скрипунів України".

З зв"язку з дискусіями, що виникли після інформації членів групи про свої роботи, ухвалено спільними силами підготовити і обговорити питання про вивчення паразитів окремих систематичних груп у фауні України.

З метою допомогти педагогам, студентам і ін., що перебувають на еміграції, ухвалено продовжити працю по виготовленню української зоологічної термінології та номенклятури, а саме: С. Шостак має закінчити свій словник українсько-латинсько-грецьких термінів і номенклятури з протистології, проф. Д. Зайців - з ентомологічної термінології і проф. С. Грінкевич розпочне складання словника термінів з іхтіології.

ВІДГУКИ ПРЕСИ НА РОЗВОЇ УВАН

"В газеті "Українські Вісті" /Нов. Ульм/ ч. 13 /20/ вміщено статтю "Українська Вільна Академія Наук", де подано інформацію про виникнення УВАН, склад її Президії та наукові конференції, що відбулися в січні і березні б.р.

"В газеті "Час" /Фюрт/ надруковано інформацію про ми-стецтвознавчу конференцію, що відбулася 6-4 квітня б.р. /ч. 14/

"В газеті "Наше Життя" /Ландсбург/ так само подано інформацію про цю конференцію. /ч. 23/

"З місячнику "Наш шлях" ч. 1-1 за 1946 р. в статтях Мислича "...а ім"я цьому хаос" і П.Г. "За високий рівень нашої науки", згадано про Українську Вільну Академію Наук, але без усякого розуміння її завдань і роботи. Навіть назву її, як і інших наших правда, інституцій подано

новірно. В першій статті неповажно, без усяких підстав і доказів сказано: "Ми і в наше культурне життя вносимо хаос і безвідповідальщину. Маємо тже мабуть чотири українські університети, маємо Всеукраїнську Академію Наук та Український Науковий Інститут, маємо кілька наукових товариств - на менше як на пів мільйона нашої еміграційної суспільности... Ніякий народ у світі не може похвалитися такими успіхами".

В другій статті так само безпідставно йде мова про "конкуренцію" в науковій роботі, хоч інші думки автора цілком правильні: "Неприємно вражає, - говориться там, - що науково-дослідча діяльність розбивається на окрему гурти чи товариства мало між собою пов"язані. Так існує Українське Наукове Товариство, Українська Вільна Академія Наук /запретенсійна назва/, Економічно-Наукове Товариство, Культурна Рада і може й інші. Об"єднання цих товариств і покращення їх праці можуть принести більше користи, ніж конкуренція між ними. В зв"язку з заданнім часу таке об"єднання науковців мусило б присвятити свою увагу не лише чистій науці, а і потребам дня, наприклад, справі доцільної організації середньої і високої освіти. І тут, в науково-дослідчій діяльності наших фахівців, суспільство мусило б організувати поміч, яка б проявилася конкретно в закріпленні здобутків української науки у формі наукових видань та в матеріяльній допомозі і піддержці окремих наукових дослідів".

НАУКОВІ ПРАЦІ НОВА УВАН

Михайло Міллер: До історії Танаїса /План міста/. Український Морський Інститут, ч. 33. Одеса, 1946 /На правах рукопису/, стор. 13-12.

Ця цінна розвідка про найголовніше торговельне місто приозівського узбережжя греко-варварської культури розглядає багато питань, що торкаються Танаїсу. В-поміж сучасних учених проф. д-р Михайло Міллер мабуть найбільше покликаний опрацьовувати питання зв"язані з історією цього міста не лиш як фахівець в питаннях грецької колонізації на північному Причорномор"ї, але й як дослідник, що знає терени кол. Танаїсу з автопсії. Розвідка подає багато цікавого матеріялу і заповнює значну прогалину сучасних досліджень над грецькою колонізацією південного узбережжя східної України. Якраз щодо Танаїсу, то наука послуговується й дотепер зовсім пересталими відомостями та недосконалими археологічними дослідами /.

Автор подає короткі відомості про розкопи на місці кол. Танаїсу та змальовує незавидну долю його пам"яток. До недавнього часу вони служили будівельним матеріялом для довкільних сіл. Досі нема повного плану Танаїсу. На основі своїх "окомірних здіймань" усього городища в 1940 р. автор подає "матеріял для попередньої спроби реконструкції головніших частин міста та складення плану дальших робіт /стор. 15/.

За археологічними матеріялами "перше селище на місці Танаїсу... виникло наприкінці 8-го стол. до н.е. ...в І-м стол. н.е. Танаїс перетворюється із звичайного поселення на укріплене торговельне місто і сягає найвищого розквіту в 2-ім

2-й пол.2-го та 1-й пол.3-го стол.н.е." /стор.15/. До того часу відноситься й знайдений епіграфічний матеріял,що вказує на мирний розвиток міста /стор.16-17/ Танаїс /Недвигівське городище/ не уявляє собою продовження Лисаветовського городища, як уважали раніше[xx]/. Він є самостійне поселення греко-варварського характеру, в той час як Лисаветівське городище носить скитський характер. Положення Танаїсу над Мертвим Донцем доводить, що перед 2-ма тисячами років замість нинішнього болота там було багатоводне русло Дону.

На стор.17-21 подає автор плян кол.Танаїсу, доповнюючи в багато дечому спостереження попередніх дослідників.

Мусимо вказати також і на один прогріх, обумовлений, здається, примусовими обставинами. Щоб подати ілюстрацію до занепаду римської держави автор послуговується, на нашу думку зовсім зайво, цитатом із Ф.Енгельса. В солідній науковій розвідці, де цитуються лиш поважні наукові праці, що мають відношення безпосередньо до теми, такий цитат вражає несолідністю, тим більше, що Енгельс не займає в історіографії античного світу того визначного становища, яке йому старається надати певна реакційно-політична група.

Шкода, що в тексті трапилося декілька прикрих помилок. Для прикладу наведемо на стор.17 останній рядок:"А.Міллер, на підставі своїх гороскопів /!/ та дослідів висловлював думку..."/може замість гороскопів треба розкопів?/.

М.Антонович

x/ Пор.дорочі дуже добру розвідку Танаїс в R.E. Bd. K AW. II, 4, 2166 - 2169 з 1932

xx/ Треба одначе вказати на близький зв"язок між селищами Недвигівка, Лисаветоьке та Ростов н.Д, що проявляються м.ін. в почитанні найвищого бога й походить мабуть з Пантикапеї / RE op. cit., 2168 /. Засновано Танаїс в Фанагорії.

П.П.Курінний.Реймська Євангелія - найдавніша пам"ятка письма Київської Руси. Науково-Літературний збірник,ч.1, березень 1946 р.,"Світання".Ст.11-33.

Аналізуючи ті дані, що наведені в брошурі Я.Л.Корвин-Естжомбського про цю пам"ятку, і співставляючи відомості з житія св.Прокопа з історичними та археологічними фактами, автор приходить до висновку, що св. Прокоп народився в Хотові, коло Києва і був вихований у Вишгороді /Хотаун і Візіград з Житія св.Прокопа/, а сама пам"ятка,власне її кирилична частина, що за вкладним записом на глаголічній частині Реймської Євангелії писана рукою св.Прокопа, є найдавніша пам"ятка Київської Руси.

Д-р Ярослав Рудницький. Англійська передача української абетки /проект/.1946. 4 ненум.стор.

Це окремо відбита публікація проекту англійської транслітерації української абетки, що зроблена була в газеті "Наше життя",1925,ч.26 /Авгсбург/ та в журналі "Рідне слово" 1946,ч.2 /Мюнхен-Карлсфельд/.

Спроба д-ра Я.Рудницького усталити цю транслітерацію має велике практичне значення, усуваючи в цієї справи всяку можливу довільність.-00-

Проф.В.Г-ко. Чи підлягали давності манастирські землі на Гетьманщині? /За судовими позовами манастирів між собою/. Рідне Слово.Мюнхен-Карлсфелд,1945,ч.1,ст.34-42 і 1946,ч.2, ст.40-49.

Стаття про давність на манастирські землі спирається на джерельні матеріяли з українських архівів і дає можливість поповнити прогалину в науковій літературі,де ця тема майже зовсім не була опрацьована.

Вказавши, на підставі документів,на те,що інститут давности був для манастирів засобом до набуття землеволодінь, автор розглядає практику судових рішень в цих справах спочатку консисторських та єпископських судів, що беззаперечно визнавали давність на манастирські землі, а потім і практику державних судів /земських,полкових,Генерального Суду, Сенату/, де такої узгіднености не було як не було узгіднености і в самих законах,бо Літовський Статут беззаперечно визнавав інститут земської давности, а Магдебурзьке право вимагало правного титулу задавненого володіння і не знало давности на королівські, а значить і манастирські добра. Все ж таки практика високих судів Гетьманщини за Литовським Статутом визнавала цю давність і лише практика нижчих судів хиталася і мінялася, піддаючись впливу рішень високих судів.

Видано на правах рукопису
100 прим.

Президія Української
Вільної Академії
Наук.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

ч. 5

Травень 1946 р.

Дмитро Чижевський проф.університету
----------в Марбурзі над Ланом.

НАУКОВА ПРАЦЯ НА ЕМІГРАЦІЇ.

-I-

В дуже різноманітних умовах опинились українські науковці за кордоном. Декому пощастило вивезти з собою більшу чи меншу кількість рукописів, декілька книжок, здебільшого досить випадкових. Закинені долею до великих або малих, цілком або почасти зруйнованих міст, іноді на село або до табору, віддаленого від усяких бібліотек, лябораторій, дослідчих установ. Але і там, де бібліотеки є, де існують дослідчі та допомогові наукові установи різних типів, це навряд чи може значно поліпшити стан українських дослідників, бо мають вони перед собою здебільша недогарки, недобитки старих установ, в яких значна частина книжок або погоріла або вивезена та десь захована і невідомо коли повернеться, або вже напевне відомо, що не повернеться. Коло усіх цих установ до того збираються більші кола місцевих студентів, доцентів, приватних інтересантів, присутність яких ще звужує можливости користання установами для нових кандидатів на працю. Здається, безнадійний стан!

Але звернемо увагу на те, що й місцеві вчені часто знаходяться в тих самих умовах. Не тільки в Німеччині, а по цілій Европі маємо знищені, вивезені, пограбовані та приведені до безладдя бібліотеки й інші інституції. Науковці повтрачали свої підручні бібліотеки та рукописи; в нетоплених інститутах так само не можна працювати, як і без інститутів; брак підготованих та вишколених для праці допомогових сил теж збільшує труднощі. Здобування матеріялу, за виннятком місцевого, майже виключене. Отже питання про теми, над якими можна працювати з надією довести досліди до певного завершення стоїть так само гостро і перед значною частиною західньоевропейських вчених, які до того не мають змоги і досі користатись чужою літературою останніх років, - український дослідник, що працює над українознавчими темами по меншій мірі не мусить побоюватись, що йому залишиться не приступна якась праця чужої наукової літератури, що освітлює ту саму тему.

- 2-

Але те, що не лише українські дослідники а й місцеві західні переживають часто ту саму скруту, це - скажуть - ще не ліквідує питання н а д ч и м та я к можемо

працювати в наших скрутних умовах. На це питання я й хочу дати посильну відповідь, розуміється лише для певних фахів, які в тій чи іншій мірі захоплює моя компетенція. Мені здається, можна висловити певні побажання щодо збирання матеріялу, його обробки та підготовки до такої праці.

Для деяких фахів праця збирання матеріялу і зараз не дуже важка. Це в першу чергу мовознавство, бо людина завжди "носить свою мову" з собою. Зібраний діялектичний матеріял, розуміється, не буде такої доброї якости, як зібраний при праці на батьківщині по селах. Більшого успіху можна чекати від збирання матеріялу до "географії слів", - ця галузь була в українському мовознавстві дещо занедбана. Як раз тут можна добре користатись лексикою інтеліґентних кіл; праця за методом анкети цілком можлива в умовах таборового життя. Не менш виглядів на успіх мають також досі нечисленні дослідження мови певних соціяльних, професійних, конфесійних шарів українського суспільства, інтеліґентів з різних українських теріторій, мови студентів, деяких окремих професійних груп. Спеціяльно в умовах життя втікачів маємо можливість дослідження мішанки мови, будь-то українських діялектів між собою, будь-то просякання до української буденної мови окремих елементів мови місцевої /в її літературному варіянті або як окремого діялекту/. Зараз ще можна буде спостерігати рештки впливів чужого оточення /напр. чеського/ в живій мові вигнанців, які помалу заникають по відході з цього оточення.

Значні можливости є і для збирання антропологічного матеріялу, хоч, здається, при такій праці важко обійтись без підтримки цієї дослідчої праці згори відповідними таборовими чинниками.

Ті фолькльорістичні дані, які можна ще буде зібрати, будуть, мабуть, в значній мірі повикривлювані під впливом почасти вже досить довгих мандрівок. Але і тут може бути зібраний чи малий матеріял.

Лише зовсім випадкові праці можливі на літературні та історичні теми, для яких дещо н о в е можуть дати місцеві архіви, книгозбірні, музеї, поскільки вони знову приходять до порядку та стають приступними для дослідників. В важаю, що в кожній університетській книгозбірні знайдемо рукописи /листування професорів та інших осіб і т.п./, що вступили до книгозбірень протягом останніх десятиліть. Так у Фрайбурзі має бути архів історика революційного руху в Росії проф. А. Туна, який мав велику кількість дописів від Драгоманова та українських і російських революціонерів /архів цей пройшов через руки професора мовознавства Сютерліна/; в Тюбінґені є численні дописи слов'янських вчених і письменників, головне з листування проф. Молля; в Штутґарті /краєва бібліотека/ є чимало історичних рукописів /з власности російського письменника 18-го віку Ф. Еміна/, серед яких є і спеціяльно українські, до того ж деяке листування; є певні вигляди на знаходи в розкішній герцоцькій бібліотеці в Вольфенбютелі.

Продовження праці д-ра Д. Олянчина про українських студентів за кордоном є можливе там, де університетські архіви не знищені війною. Різні бібліотеки в дрібніших

в містах теж можуть ще дещо мати невідоме. Можливе завдяки приступности деяких бібліотек, в яких українці ще не працювали, відкриття невідомої старої д р у к о в а н о ї україніки, зокрема зі старих часописів. Мені відомі, наприклад, численні згадки про Україну в галльському часопису з початку 18-го віку /на жаль, я не мав часу для виписок цих згадок/. Володимир Лесевич друкував статті на українські теми в еспанських часописах, бібліографічно вони не встановлені. Це знов лиш окремі згадки.

- 3 -

Зокрема є зараз науковим обов"язком кожного науковця занотовувати в нечисленних вже приступних бібліотеках всю рідшу та тіннішу україніку. Як не мало її буде в кожній окремій бібліотеці, але в цілому зможемо шляхом такої колективної інформаційної служби утворити умови для виконання хоч нечисленних нових праць та зокрема для підготовки молодого покоління українознавців,- завдання, якого вагу в наших умовах не можемо зменшувати. Кількість бібліотек, які вже є приступні або будуть приступні в найближчий час, не є вже така мала. З університетських бібліотек є в значній мірі приступні в трьох західних зонах - Гайдельберзька, Тюбінгенська, Ерлянґенська, Марбурзька /славіка, нажаль, з неї евакуована/, Геттінґенська. До цього треба додати деякі семінарійні бібліотеки в цих самих та в інших університетських містах /зокрема Мюнхені, Гайдельберзі, Бонні/. Надзвичайне значення має встановлення того дуже обмеженого приступного зараз або в ближчій будучині скарбу стародруків /Геттінґен, Штутґарт, Базель/.

Про визначніші та бурові бібліотеки зараз ще не маємо відомостей.

Вважаю, що наукові періодичні публікації мають завести відділ інформаційний, через який можна б було шукати тих книг, які комусь для якоїсь певної мети потрібні /звертаю увагу на моє оголошення в кінці цього числа/.

Інформаційні дані про статті українських науковців з останнього часу, дані про ті праці, що їх виготовлено або що вони готуються до друку, теж можуть усунути не потрібну розбіжність та паралельність праці.

Розвиток інформаційної служби не є завданням тимчасовим. Така інформаційна служба має поширитись з часом і на інші країни та мусить продовжуватись і після того, як утворяться якісь нові осередки еміґрації.

- 4 -

Значно складніше стоїть питання обробки зібраного матеріялу. Небезпека незавершености, неповности апарату, зв"язаного з цим ділетантизму стоїть, як вже підкреслено не лише перед українськими вченими за кордоном, а вза-

галі перед дослідниками нашого часу. Є справою "наукового такту" вибір тем, що їх можна обробити при допомозі обмеженого літературного апарату. Зрештою науково стиглий дослідник має завжди змогу робити певні досліди на підставі одного лише тексту. Для молодших наукових сил потрібні, розуміється, при виборі таких тем, керівничі вказівки: конференції та публікації УВАН та інших наукових інституцій відограватимуть, без сумніву, визначну ролю в координації постановки наукових завдань.

Але якщо звернути увагу на те, що за кордоном значно легше - хоч, як сказано, і не завжди легко - здобувати наукову літературу в чужих мовах, аніж в українській, то перед нами висунуться дальші проблеми наукової праці. Це, поперше, вжиток нових придбань закордонної науки для нового освітлення тих тем, які вже були розроблені, з нових пунктів погляду, що виникають з нового матеріялу, що його подає нам нове дослідження, з нових метод, що вироблені в останній час, з нових провідних думок, що їх вжито в чужій науці. Іншими словами: треба ввести в українознавчу наукову працю нові досягнення світової науки. Так наприклад, в мовознавстві не варто б обминати той скарб матеріялу та метод, що його дають нам праці фонологів та представників структуральної методи, празька школа, копенгагенський та женевський гуртки, нарешті, і новий н"ю-йоркський часопис "Уорд".

До перших кроків нової школи, що має стати на місце "Молодограматичної", спричинились українці /пок.вже В.Сімович, А.Артимович та автор цих рядків/. Коментоване перевидання деяких праць українських фонологів /"коментоване", бо праці ці із-за великої стислости важкі для зрозуміння/ могло б оживити наукову роботу українських мовознавців.

Можна було б зайнятись і освітленням взаємної оцінки російської та української мови українцями та росіянами, зв"язавши таке дослідження з західніми працями, наприклад, про подібну ж полеміку проти голандської мови у німців. Безумовно, можна надати обробку нерозроблених досі тем з "географією слів" в українській літературній та народній мові, спираючись, наприклад, на ту працю, що провадиться зараз працівниками марбурзького лінгвістичного атласу. До питань діялектології можна прикладити ті методичні прийоми, що їх вживає в своєму нарисі чеських діялектів Б.Гавранек.

Історики літератури не повинні б іґнорувати усю плідність стилістичних досліджень Яна Мукаржовського, якого його двохтомова збірка статей ставить на одне з перших місць серед европейських методологів історії літератури. Для розроблення окремих питань маємо новий матеріял та окремі праці, що чимало можуть дати нового українському дослідникові. Так, чи не варто використати численну літературу про Байрона, що з"явилась вже досить давно в зв"язку з його ювілейним роком /1924/ для освітлення старого питання про байронізм Шевченка? Бо праці ці залишились без уваги в українській науці. Так само варто наново освітлити питання про ідилічні елементи української літератури, пор. книгу пок.М.Коммерелля про Жан-Поля Ріхтера/. Доречі, варто використати і нову літературу про літературну романтику, літературу, що все зростає для нового перегляду питань української романтики. Зовсім не завершує освітлення питання кр

про український "Відермайєр" побіжна замітка проф. І.Панькевича, що вийшла кілька років тому та ще не вжила результатів нового дослідження цього питання.

Стилістичні і композиційні дослідження над старою літературою, які я почав у ще не надрукованому першому томі історії української літератури, лише започатковують працю, що при її в значній мірі новому характері, може бути переведена над кожним окремим текстом. Скільки говорилось вже про стилістичні вартости старих хронік, та як мало зроблено для їх вияснення цих вартостей.

При сучасних умовах не можемо ставити до себе самих вимог абсолютної викінчености та повноти обробки своїх праць. Отже, я вважаю зараз можливими публікації або по меншій мірі усне оголошення праць, що дають якісь нові може не цілком певні висновки. Мені самому, доречі, вже приводилось в певні періоди мого життя, з огляду на нестале та нежевне становище давати до друку деякі не зовсім закінчені праці - досі мені не довелось каятись в цій сміливости. Розуміється само собою, що гіпотетичний характер тих чи інших висновків мусить бути висловлений одверто та навіть підкреслений при публікації кожної праці.

Це лиш окремі натяки, випадкові пропозиції, що безумовно будуть доповнені та розвинені при розвитку тієї справді консолідованої праці, що її мусить зорганізувати УВАН та інші наукові інституції за кордоном

Праця УВАН мусить хоч почасти бути присвячена якраз взаємній інформації її членів про нові здобутки чужої науки. Така інформація матиме значення переважно в зв"язку з наміченими завданнями: оброблення старих тем з нових пунктів погляду.

Допомога науковим дослідникам в процесі підготовки праць належить до завдань консолідації праці за кордоном. Найважче питання є, розуміється, обмін та випозичення книжок, бо в наших умовах важко вимагати від установ та окремих осіб, щоб вони брали на себе різико пересилання книжок, віддавання їх з рук на волю усіх складних та небезпечних перипетій індивідуального та суспільного життя нашого часу. Але можливо організувати по менщій мірі постачання цитат, справок та відписів або фото-копій обширних розміром текстів. Там де є українські або не українськії більші книгозбірні мусить бути організована допомогова праця по наведенню справок, виписуванню та фотографуванню цитат, розуміється, за винагороду. Що така організація можлива, це, на мою думку, доводять успіхи українського видавництва за останні часи. Якщо посунеться наперед та інформаційна праця /покажчики українських книжок по книгозбирнях/, про яку я писав вище, організація наукової допомогової служби значно полегшиться, бо буде змога з певністю звертатись до того чи іншого джерела, де відповідна книжка, з якої мають бути по-

ичені цитати, тексти і т.д., є. Доречі, навіть справки в словниках можна ввести в програм "допомогової" служби / бо й Грінченко та інші словники є не всюди/.

Підготовка матеріялу вже не для окремої особи та окремого дослідження, є і та т е р м і н о л о г і ч н а праця, що її треба, як підготовчу, зорганізувати якнайскорше. На увагу приходять ті галузі науки, що їх було досі занедбано / гуманістичні науки, філософія, тощо/. Доречі, деяких доповнень вимагає і та обставина, що маємо чимало міжнародніх наукових придбань, які треба ввести у вжиток української науки, наприклад, термінологія фонології, структоральної та функціональної лінґвістики, що може бути почасти зукраїнізована / пор. німецьку службу Є. Беккера/.

Матеріял справок можна збирати та накопичувати в копіях з метою пізнішого вжитку для енциклопедії. "Книга знання" потребує надзвичайно багато доповнень та поправок. Коли і де вийде нова українська енциклопедія не можемо передбачати, але готувати для неї матеріял можемо і мусимо зараз.

Та ми тут вже переходимо до питань наукової популяризації. Розуміється, і тут є чимало актуальних завдань, / виготовлення підручників/, що їх можна почасти розв"язувати і зараз. Але це вже інша тема, що виводить нас поза межі наміченої проблематики наукової праці за кордоном.

-----0-----

П Р О Г Р А М А
ТРЕТЬОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОВОЗНАВЧОЇ Г Р У П И У.В.А.Н.
в днях 9-10 травня 1946 року; початок о 9 год.,
в Фюсені / укр. гімназія, бл. IУ/

А. О р г а н і з а ц і й н і с п р а в и: 1. Обрання нових членів групи. 2. Перегляд праці членів. 3. Співпраця з іншими групами в термінологічних справах.

Б. К н и г о з б і р н я Укр. В-ва в Фюсені: 1. Оглядини, 2. Інформація д-ра М. Пшепюрської про мовознавчі праці в книгозбірні.

В. Н а у к о в і р е ф е р а т и:
1. Проф. Д. Чижевський: До проблеми фонологічної та структуральної своєрідности слов"янських мов;
2. Проф. В. Чапленко: До початків історії української літературної мови;
3. Проф. П. Ковалів: Соборність української літературної мови;
4. Проф. М. Пшепюрська: Організація діялектологічної праці по таборах;
5. Проф. В. Петров: Давніші назви міст і річок України.

6. Проф. В. Мацяк: До проблеми топоніміки слов"янського осадництва Галичини.
7. Проф. Я. Рудницький: Етимологічний словник української мови.
8. Проф. А. Кацевалов: Розклад синтакси в античних написах Причорномор"я.
9. Проф. В. Державин: Проблема фонетичного проґресу.
10. Проф. Ю. Шерех: Впливи Галичини на творення всеукраїнської літературної мови в XX ст.
11. Проф. В. Лев: Боротьба за літературну мову в Галичині та її характер.

Президія Групи

ШЕВЧЕНКІВСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ ВСІХ ГРУП У.В.А.Н.

24-25 квітня 1946 р.

З технічних причин Шевченківську Конференцію довелося перенести з березня на Великодній тиждень.

За ідеєю Шевченківська Конференція має бути з"їздом усіх груп УВАН для зведення річних підсумків роботи. В цьому році Конференція припала на півріччя існування УВАН, отже підсумувала піврічну працю усіх груп.

Майже всі групи перевели вповні орґанізаційну роботу по об"єднанню наукових сил свого фаху, скликали наукові конференції та намітили свої праці до видання. В самій Конференції взяли активну участь чотири з шости вже зорґанізованих груп: 1/ перед - та ранньої історії, 2/ історії та теорії літератури, 3/ мовознавча і 4/ мистецтвознавча групи.

Конференцію відкрив п. Президент УВАН проф. Д. Дорошенко, президію складали керівні члени всіх шости груп з Президентом на чолі.

По короткому слові керівного члена літературної ґрупи проф. Л. Білецького, в якому він подав короткі відомості про виникнення УВАН та розгортання її роботи протягом шости місяців її існування, з доповіддю про "Етапи розвитку шевченкознавства за останнє двадцятип"ятиліття", виступив проф. В. Петров.

Провідна лінія розвитку шевченкознавства за останні десятиліття, на думку доповідача, визначається переходом від народництва, яке панувало в шевченкознавстві перед першою світовою війною, до неонародництва, з одного боку, та наукового антинародництва, з другого, в 20-х-30-х роках по революції. Вже свого часу Драгоманов, а за ним М. Євшан виступили проти культового ставлення до Шевченка, як "апостола правди". Чоловим представником культового ставлення в народницькому шевченкознавстві перед першою світовою війною був Сергій Єфремов

Дуже характерно, що в пореволюційні роки народницька концепція Шевченка з її культовим ставленням до поета, за твердженням доповідача, не тільки не вмирає, а навпаки - реставрується і в цьому реставрованому вигляді знаходить відображення в таких працях, як праці А.Річицького, В. Шабліовського, І. Стебуна. Вже в 20-х роках І. Айзеншток виступив із статтею, в якій стверджував потребу перейти на рейки наукового шевченкознавства. 20-і роки саме й визначаються розвитком наукового шевченкознавства, при чому антинародницька, антикультова концепція Шевченка знаходить найяскравіше виявлення в книгах П. Зайцева "Життя Т. Шевченка /1939/ та М. Шагиняк "Шевченко" /1941/, яка дуже близько стоїть в своїх основних поглядах до позицій, репрезентованих П. Зайцевим.

В цих двох книгах переводиться критична ревізія тієї єфремівської концепції життя й творчости Шевченка, що й досі поширена як в народницькому так і неонародницькому шевченкознавстві.

Проф. Д. Дорошенко в своїй доповіді "Історичні теми в поезії Шевченка" відзначив перш за все той факт, що великий поет, як показали новіші досліди, зовсім не був таким "самоуком", як гадали давніше: спеціяльно в обсягу історичної літератури він був дуже добре начитаний і в обсягу знання історії України стояв на рівні сучасної йому історичної науки, а де в чому, завдяки своїй геніяльній інтуіції випережав її досягнення. В своїй власній бібліотеці він мав усі важніші праці з історії України, був у близьких дружніх відносинах з такими корифеями української історичної науки як Костомаров, Куліш, Бодянський, Максимович, а крім того він виніс ще з дитинства великий запас оповідань і переказів про часи Гайдамаччини. Все це давало йому величезний матеріял для поетичної інтерпретації українського минулого.

Поезії Шевченка з історичними мотивами й сюжетами доповідач ділить на дві доби: до 1843 року і після того року. В першому періоді бачимо романтичне захоплення й ідеалізацію Козаччини в дусі народніх про неї уявлень і гетьманщини, як доби "козацької слави і волі". Особливою симпатією поета тішилося Запоріжжя. Оспівуючи гайдамаччину, як прояв народньої реакції на соціяльний і релігійний гніт, Шевченко проте вболівав над кривавими проявами тої реакції і закликав колишніх ворогів до братерського співжиття. На історичні уявлення Шевченка з доби Гетьманщини мала великий вплив "Исторія Русов".

Перша подорож поета на лівобережжя, колишню Гетьманщину, приносить перелом в його поглядах на українське історичне минуле. Картини закріпаченого, колись вільного народу викликають у нього обурення проти провідної верстви Гетьманщини, яка занапастила свободу рідного краю й поневолила його населення. Головну причину лиха Шевченко вбачав у нещасливій спілці з Москвою, і звідси його негативне ставлення до Богдана Хмельницького, звідси й його ненависть до Петра І і Катери-

ни II, як найбільших історичних ворогів України. Осуджуючи недолугих діячів Гетьманщини, поет, одначе, високо цінить таких її представників як Дорошенко, Мазепа, Полуботок, Палій, що боронили незалежність і свободу України.

Не тільки в своїх поезіях, але і в повістях виявив Шевченко дуже добре ознайомлення з пам"ятками козацько-гетьманської старовини, здобуте ним зі своїх подорожей по Лівобережжу й історично-археологічних екскурсій.

Шевченко в своїх поезіях на історичні теми мав на увазі майже виключно козацьку добу. Часів князівських він торкнувся лише в переспівах з "Слова о полку Ігоря". На теми з всесвітньої історії, з якою він був також добре ознайомлений, він написав лише дві більші поеми: "Неофіти" і " Іван Гус", в яких виявив глибоке розуміння доби, засноване на докладному її вивченню.

Проф. Леонід Білецький зачитав доповідь на тему: Т. Шевченко в Яготині./подаємо в конспекті/:

Леонід Білецький.

Тарас Шевченко в Яготині.

Перебування Т.Шевченка в Яготині в кінці 1843 р. аж до 10 січня 1844 р. визначається дуже цікавими моментами впливу його на оточення в родині князя Миколи Репніна, а з другого боку впливу оточення на нього. Його вплив був чисто персональний, як цікавої духово людини, як українця і як геніяльного українського поета.

Вплив оточення на Шевченка був найрізноманітніший. Родина М. Репніна складається із самого М. Репніна, його дружини, княжни Варвари Репніної. Крім того, в родині жили три сестри Псьолівни: Глафіра, Олександра і Таня, мало відома ближче панночка Ольга, що відвідувала Яготин., В. Закревський, О. Каніст, А. Лизогуб та інші випадкові знайомі.

Насамперед великий і може найбільший вплив на Шевченка, ~~такжеамохяхкіхШевченка~~ мала кн. Варвара Репніна, так самоя як і Шевченко на неї. Княжна полюбила Шевченка не тільки як друга, приятеля, але як і людину, з якою не задумуючись з"єднала б і своє персональне життя. Але Шевченко на неї робив подвійне враження. З одного боку Варвара Репніна дуже високо цінила Шевченка, як поета і вбачала в ньому українського національного генія. З другого боку, Шевченко вражав її в буденнім житті своєю нерівністю відносин і ніби своєю легковажністю. Вона не могла примиритись з тим, що Шевченко, на духовості якого лежала печатка вищого духа, так безжурно і легковажно міг проводити час. Особливо гостро вона реагувала на його близькі стосунки і навіть приятелювання з "мочемордами", а зокрема з В. Закревським, а також і з його своячкою т.зв. "Ольгою".

Нарешті, княжна Репніна ревнувала Шевченка до своєї приятельки Глафіри Псьолівни. До цієї виємкової дівчини Шевченко не був байдужий. Сама талановита малярка, розумна, характерна, вона захопила собою Шевченка.

Кн. Варвара згадує ще і про стосунки Шевченка до "Ольги". Оточення це не творило такої атмосфери, де б Шевченко вповні відпочивав душею. Нерівність у соціяльнім, родовим і персональнім становищі спричинилась до того, що Шевченко почував себе опущеним і самотнім. Особливо згущувало атмосферу персональних відносин те, що Варвара Репніна все хотіла його перевиховувати, все картала його за ніби-то легковажне поводження. А одна записка кн. Варвари діткнула Шевченка до того глибоко, що він відповів їй своєю поемою "Безталанний", в якій глибоко зачепив усі моменти свого становища і своєї опущености й самоти. З цього становища поема Шевченка є виключно поемою глибокого персонального зриву людини, що не вважала себе счасливою навіть у такім найліпшім до нього ставленні. Тому вона відбиває головно особисті настрої Шевченка, особисті переживання.

Доповідь проф. Г. В а щ е н к а "Погляди Шевченка на психологію мистецької творчости" відходила від твердження Шевченка, що "в справжньому мистецькому творі єсть щось захоплююче, що є кращим за саму природу, - це піднесена душа мистця, це божественна суть творчости. Отже особа мистця набирає особливого значення. Головна риса справжнього мистця - є високий ідеалізм, прагнення до правди і краси. З цим пов"язана висока здібність бачити й відчувати красу природи й людини навіть там, де вона спотворена. В хвилини натхнення перед свідомістю мистця виступають образи, що своєю яскравістю не поступаються перед дійсністю. Разом з тим потрібна висока техніка, як наслідок упертої й систематичної праці мистця над собою. Високохудожня форма мистецького твору мусить бути простою, приступною для розуміння більшости. І форма і зміст твору мусять бути пов"язані з національними традиціями й особливостями народа, культурний рівень і духовний стан якого він мусить підносити на найвищі щаблі. Тому для мистця не байдужа доля його творів. Він ставиться до них, як до своїх дітей, благословляє їх у далеку дорогу і бажає, щоб вони знайшли для себе "щире серце і слово ласкаве". З точки погляду цих думок доповідач піддав критиці творчість сучасного письменства взагалі, одмітивши, що народові потрібні глибокозмістовні й високомистецькі твори, що стояли б нарівні кращих творів мистецтва всесвітнього. "Вперед до Шевченка" сформулював доповідач свої вимоги до сучасного письменства з точки погляду тих думок про мистецтво, що Шевченко висловив або здійснив у своїй власній творчості.

В доповіді Єпископа С и л ь в е с т р а /Проф. Гаєвського/ "Основні принципи творчости Шевченка" завважено було, що основними рисами його творчої стихії є ліризм і романтизм; у вияві цих рис в творах Шевченка свідомо користується відповідними поетично-образними засобами, але в прояві його творчости є й такі, що лежать поза межами поетової свідомости і виходять з природних ознак інтелекту та ґенія.

Геніяльно написаний твір має так званий "золотий поділ", цеб то в певній точці доходить найвищого на-

пруження й до кінця йде до спаду. Найвища точка- це поділ в крайньому й середньому відношенні. Втілення цього явища для поета є підсвідоме. В творах Шевченка воно є наявне.

Друге явище характерне для принципів творчости Шевченка є те, що він дає не розгортання дії в її історичній послідовності, а самий наслідок дії. Тому й "Кобзар" Шевченка невеликий розмірами, але надзвичайно багатий змістом.

Дальша доповідь проф. Дмитра Чижевського подається в автоконспекті:

Проф. Дмитро Чижевський.

"Де-які проблеми дослідження формального боку віршів Шевченка".

I. Форма художніх творів має багато моментів, що постають в процесі творчости на підставі підсвідомого процесу "вибору" та "підбору" окремих дрібних елементів, естетичних "атомів", "диференціялів".

2. Важливе місце посідає Шевченко в історії української рими:

а/ До XVIII в. в українській поезії панувала жіноча рима; чоловічу припускали лише яко "виїмку", при чому "досконаліші" майстри майже або зовсім не мають чоловічих рим, а "слабші", дилетанти мають їх іноді до 10% та більше. Сковорода перший завів чоловічі рими, як рівноправні, та мабуть, за це заплатив своєю посадою проф. поетики в Переяславі. Шевченко цілком приняв реформу Сковороди у відношенні до чоловічих рим.

б/ Значно важливіща роля Шевченка в історії неповної рими в українській поезії.
В бароковому українському віршу маємо лише зрідка неповні рими, але лише певних типів: та - тай, дуже рідко та - так / видні-бідний; мати - тратить/. Сковорода і тут є визначним реформатором, що заводить числені типи неповних рим. За ним і в цьому йде Шевченко. Поруч з типами традиційними маємо тут типи: та-те; тат - тай; тан - тем; ата - атя / нормальна-палаталізована/; тат - тад /голосні-глухі/; та - тет; тає - таот і т.д. /кола - додому; мовчить - сміючись; спочином - одпочинуть; заснула-зозуля; стоять - вряд; небораки - плакать; літає - заспівають.../
Кількість неповних рим так велика, що можна вважати їх в Шевченка "канонічними", хоч вони в українських поетів принялись лише помалу.

в/ Щоб оцінити радикальний характер рим Шевченка досить пригадати ту боротьбу, яку вів коло 1818 р. в поляків за чоловічі рими Круліковський, а ще пізніше велись у словінців і т.д. Щодо неповних рим, то їх завів у російській літературі тільки Блок і Маяковський лише у XX віці, та теж не без боротьби;

заініціював їх в російській літературі А. Толстой, може не без впливу Шевченка.

3. Надзвичайно різноманітні засоби евфонії, що їх завів до своїх віршів Шевченко:
а/ він "інструментує" цілі вірші на повторенні окремих слів / напр. "Садок вишневий": вишн - рядки 1 і 2, плуг - р. 3, іду - рр 3 і 4, вечер - рр. 5-8 і т.д.; б/ повторення того самого пня /рано-вранці, молодиця-молодая і т.д./; в/ повторення окремих складів /по діброві вітер виє, гуляє по полю і т.д.; г/ внутрішні рими різного типу; д/ зумовлення словесної конструкції евфонією.

Евфонічні засоби у Шевченка вживаються надзвичайно рясно, як може ніде інде в українській літературі від часу "Слова о полку Ігореві". Розуміється евфонічні засоби зазначеного типу не є єдиним естетично цінним засобом "інструментації" віршу, навіть і у самого Шевченка.

4. До формальних елементів Шевченкового віршу належить і дуже в нього розповсюджена байронічна композиція поем. Ця композиція зумовлює певні "слабости" Шевченкової поезії і вже тому заслуговує на дальше уважне дослідження.
5. Згадані формальні елементи не є єдині, та навіть не головні риси формальної будови Шевченкового віршу. Уважне дослідження цілої формальної будови віршу Шевченка дасть змогу прийти до певних висновків про естетичний світогляд Шевченка.

В доповіді Проф. П. Ф е д е н к а: "Наша національна назва в творах Шевченка" відзначала, що назва "Україна" в різних варіянтах часто зустрічає у Шевченка, в той час як назви "українець" зовсім немає. Це означає, що цю останню назву заведено було до вжитку трохи пізніше.

Доповідь проф. В. Б а р к и торкалася питання про споріднені думки та поетичні образи у Данте і Шевченка. Зазначивши деяку подібність долі Шевченка і Данте, проф. Барка навів багато прикладів, що доводили подібність і в їх світовідчуванні і творенні поетичних образів.

З циклу мовознавчих доповідей на Конференції виголошено було три - Проф. д-ра Рудницького, проф. Ю. Шереха та проф. д-ра В. Лева. Всі ці доповіді подаються в автоконспектах.

Проф. д-р. Ярослав Р у д н и ц ь к и й.

Наголос Шевченкових поезій.

Наголос Шевченкових поезій - це з одного боку текстологічна, з другого боку - мовознавча проблема.

Коли йде мова про наголошені тексти Шевченкових поезій, то тут треба насамперед відмітити два основні видання: Кулішеве з 1860 р. й Франкове з 1908 р. порівняння обох видань дає цікавий текстологічний матері-

ял: Куліш ішов за наголосом говореної мови східньо-українського типу, з малими поступками в бік ритміки й вимог пісенного ікту. Франко придержувався знаного йому західньо-українського наголосу народніх говірок та йшов за ритмічними іктами народніх пісень. Те, що Ст. Смаль-Стоцький розробляв теоретично в Чернівцях і Празі, це практично переводив у життя Франко на основі поетичної інтуіції та власної творчої досвідчености. З частково наголошених текстів треба відмітити видання Сімовича Сабата, Річицького, Дорошенка- Сірополка, Білецького і Приходька.

Як мовознавча проблема Шевченків наголос в"ється тісно з мовним середовищем, з якого поет вийшов. Після праці і Ф.Омельяненка: " Діалектологічні спостереження над наголосом мови колгоспників сіл Шевченково і Будищ" /"Наукові Записки Інституту Мовознавства АН УССР, Київ, 1941, ст. 163-166/. можна чіткіш з"ясувати наголосові дублети цього мовного середовища. Вони випливають передусім із схрищення західньої і східньо-українських наголосових звичок. Це перша причина дублетних наголосів у Шевченка. Друга причина це риморитмічні моменти, що випливають із будови самого вірша й спричиняють постання наголосових пересувів.

Дві основні поправки треба внести в досвогочасне теоретичне дослідження ритміки Шевченкового вірша /Філ. Колеса, Ст.Смаль-Стоцький/ : 1. поточний наголос збігається в більшості випадків із т.зв.каденційним наголосом / а наголосом при кінці вірша/ за виїмком випадків римо-ритмічного наголосу, це б то наголосу пересуненого під впливом рими і ритму.

2/ Реченевий /фразовий/ наголос /акцентуаційний вершок цілої фрази/ зв"язує поетичну мову з буденною; тут і там він має однакове завдання: відзначувати в контексту значенево найважливішу частину й так допомагати належному сприйманню цілої фрази.

З практичних висновків важне зазначування реченевого наголосу в Шевченкових текстах, зокрема для декламаторських видань Шевченкових поезій. Досі в цьому напрямі існує тільки одна спроба з "Наймичкою", де Куліш крім словних наголосів позначив і реченевий наголос. Побіч мелодії /інтонації/ реченевий наголос є один із важніших формально-голосових засобів відтінити значення тексту.

В цілому виринає для шевченкознавства так із практично-декляматорських мотивів, як теж із погляду науково-теоретичних дослідів над ритмікою Шевченкових поезій пекуча потреба наголосової канонізації тексту.

Проф. Юрій Шерех.

Три літа в еволюції поетичної мови Шевченка.

У той час, як пересічна уява ще оперує поняттям мови Шевченка як чогось застиглого й незмінного, наукове шевченкознавство вже твердо встановило, що Шевченкова поетична мова, так само, як і вся його поетична майстерність і світогляд пройшли шлях довгої й складної

еволюції. Може мати інтерес зробити перекрій, так би мовити, цієї еволюції на певній її хронологічній межі. Однією з таких хронологічних меж є період трьох літ /1844-1846/, який був переломовим, що чітко усвідомлював і сам поет.

Остаточно відійшовши в ці роки від думки про зв"язаність певних мов і певних мовних засобів з певними на них будованими стилями, Шевченко в цей час стає перед проблемою вирвати слово з застиглого стилістичного контексту і, поставивши його в незвичне стилістичне оточення, примусити його включитися в це нове стилістичне оточення.

Передусім ідуть спроби побутову лексику використати як засіб високого стилю: лексичні аксесуари образів України-матері в "Розритій могилі", серця - голодної дитини /"Чого меня тяжко"/, серця - погорілої хати /"Заворожи мені, волхве"/. У "Єретику" образ спаленої хати, даний на побутовій лексиці, переростає в образ-символ. Водночас триває і використання побутової лексики в номінативній функції, - напр., у "Відьмі", а особливо в "Наймичці".

Поруч стоять спроби сполучити пісенний стиль з оповідним, - напр., у "Сові". Шукання в ділянці пісенного стилю відбуваються також і окостоянно - сюди належать спроби стилізації дум - у "Сові", а надто в "Сліпому".

Особливо різкі стилістичні зіставлення й накопичення приносить "Сон". Одначе партії патосні, сатиричні, ліричні, описові тощо, хоч і дані тут у строкатому сплетенні, але що не в синтезі, а тільки в зіставленні, при особливому нахилі до спрощеної оповідно-розмовної манери. Так само і в "Великому Льосі".

Вперше в творах цього періоду великими скупченнями використовуються церковнослов"янізми - в "Єретику", "Кавказі", "Давидових псалмах". Але вони ще стоять як замкнений у собі стилістичний елемент, що з"являється звичайно в стилізаціях молитов, і дуже рідко синтезуються в одному фразовому цілому з елементами інших лексичних плянів. Тільки в поодиноких реченнях "Посланія", "Кавказу", "Давидових псалмів" можна знайти натяки на майбутню синтезу церковнослов"янізмів з іншими мовно-стилістичними категоріями.

Нарешті кристалізується в ці роки розповідна манера. Відмовляючися від перебільшень розповідности, властивій усій "котляревщині" в широкому розумінні слова, Шевченко через етап "байковости" приходить у "Наймичці" до нового розповідного стилю, що не спирається на імітацію мовної недорікуватости й не зумовлюється маскою провінціяла-оповідача.

Проте загалом "Три літа" дають ще не стільки знайдення й розв"язання стилістичних проблем, скільки нове їх ставлення і початок шукань, які в останні роки Шевченкового життя дали йому змогу створити справді новий синтетичний стиль української поетичної мови.

Проф. Василь Лев

Лексика ранньої творчости Шевченка.

На основі перших поезій Шевченка /до 1841 р./ сгруповано лексичний матеріял у мові поета на архаїзми /іменники, прикметники, дієслова, прислівники/, здрібнілі й пестливі слова, що передають поняття родинні, любовні почування, захоплення, співчування, іронію, тощо; дієслова динамічні, картинні, звуконаслідувальні, відгукові, народні прислівники.

Поділ та угруповання пов"язано з формою й стилем народньої мови й поезії, що стали основою Шевченкової творчости.

Циклъ мистецьких доповідий розпочався з огляду скульптурних портретів Шевченка /далі автоконспект/.

Проф. Сергій Жук

Портрети Т.Шевченка в скульптурі.

Портрет це є психофізичний образ даної особи, а не просте відтворення пропорцій і форм.

Мистець переносить об"єкт через граняк свого "я" і накладає на нього свій відбиток - цим пояснюється неподібність між портретами виконаними різними майстрами з однієї і тієї ж особи.

Портрет Т. Шевченка в нашій уяві поділяється на дві групи: Шевченко перед і по засланні.

Помилкою шевченкознавців було канонізування вдобнівської світлини як іконографічного матеріялу, бо від іконографічного матеріялу в уявному портреті залежать в значній мірі наслідки праці майстра.

Першим портретом Шевченка в скульптурі був портрет виконаний за життя поета в 1859 році Рамазановим. Другим - булон погруддя праці скульптора Соколова - сина, епоку роботи якого не розшукано й до цього часу.

Першим скульптурним портретом по смерти поета було погруддя, виконане Каменським, що нині прикрашає кімнату Академії Мистецтв у Петербурзі, в якій жив і помер Шевченко.

Значною подією була поява в 900-х роках погруддя роботи проф. Беклемишева.

Незвичайним явищем був проект скульптора Михайла Гаврилка з натхненною постаттю Шевченка, що була виставлена на першому конкурсі проектів пам"ятника Шевченкові.

Перші пам"ятники було побудовано після революції на Україні. Р.1926 поставлені були пам"ятники Шевченка в Жаткові, Луганську та Березні. Автор цих пам"ятників скульптор Сергій Жук. Основна ідея Шевченкового портрета у Сергія Жука - втілити образ поета в час глибокої натхненної думи.

Цей портрет використав для своєї постаті Шевченка

проф. Манізер у Харківському та Київському пам"ятниках з точним відтворенням стильових особливостей, навіть не проклавши мову каменя на мову бронзи. Революційний патос Шевченкової музи проф. Манізер відтворив у скульптурі за допомогою затиснутих кулаків. Проф. Манізер не вважав за потрібне вивчити епоху, в яку жив і творив Шевченко, тому поета дано в сорочці совітського крою, штанах кльош, новомодному сурдуті і без камізольки.

Р. 1929 з"являється скульптурний портрет Шевченка - Івана Сотери. Він є першою цікавою спробою відтворити образ молодого поета, хоч і має деякі огріхи.

За цим скульптурним портретом з"явилося кілька подібних спроб.

Підсумовуючи дані про пророблену скульпторами працю на протязі 85 років по смерти Шевченка, треба відзначити поважні досягнення на шляху до створення скульптурно-мистецького образа геніяльного поета України.

Проф. П. Куф р і н н и й

Т. Шевченко як дослідник пам"яток української культури.

Прогрес культури не є можливий без використання творчої спадщини минулих поколінь.

Т. Шевченко все своє життя стояв на охороні історичної спадщини українського народу, кращі роки цього життя /1838-1846/ спеціяльно присвятивши цьому.

На жаль не все то, що він зробив для виявлення цієї спадщини досі розшукано, систематизовано, вивчено і використано, хоч про то дбали низка поважних дослідників: О. Лазицький, О. Новицький, М. Новицький, М. Кордуба, О. Сластьон, Іванцов та інш.

Початок заінтересовання Т. Шевченка українською етнографією, фольклором і старовиною не пов"язаний з урядовою службою в Археографічній комісії, як то схильні вважати.

Мотив "могили", "розритої могили" виникає підо впливом українських народних переказів в найранішій період Шевченкового життя, ще в Мойинцях, та у численних віршах 1838 р. - "Причинна", "Вітре буйний", "Котляревському", "Тарасова Ніч"; 1839 - "Іван Підкова", "Тополя", "Перебендя", "До Основ"яненка", "Думи мої", "Н. Маркевичу"; 1841 - "Гайдамаки"; 1843 - "Розрита могила" - був властивим Т. Шевченкові усі роки, і бренить в останньому вірші поета "Чи не покинуть нам перед смертю" 25. II. 1861 р.

Перші етнографічні зарисовки /Знахар/, датовані 1841 р. Перші відвідини історичних місць з дослідчою метою /Суботів, Чигирин, Мотрин манастир/ відбулися в 1844 році - малюнки Богданової Церкви, малого льоху, городища Чигирин, етнографічні малюнки /Заручини/. Вони показують велику документальність замальовок, гостроту бачення і високе розуміння дослідчих завдань, невластиве для його часу. Ця його робота була підштовхнута замальовками Штернберга і привела до рішення про "Живописну Україну"

/15.Ш.1844/.

В листопаді м-ці 1845 р. Т.Шевченко стає співробітником Київської Археографічної Комісії і відбуває з її доручення рекогносцировочні подорожі по Україні. Відомі його подорожі на Полтавщину /1845/, Київщину, Чернигівщину, Волинь та Поділля ; бере участь в розкопках могил біля Фастова як рисівник і етнограф. До нас збереглися фрагменти наукових щоденників поета з Полтавщини, Чернигівщини.

Проте, крім них, слід звернути увагу на фрагмент щоденника Т.Шевченка, використаний гр.О.Уваровим для статті "Кн.Курбський", з матеріялах до археологічного словника, уміщеному в Древностях вид. Моск.Археологіческого Об"ва, т.II, в.2, стор.35-37. Цей фрагмент - майже дослівна виписка з заміток Т.Шевченка взятих з видання "Жизнь кн.Курбського" Київської Археографічної Комісії т.т.I і II.К.1849 та малюнки до неї: плян церкви в селі Вербці. Виписка показує, що Т.Шевченко відвідав низку місцевостей Волині, досі невзнаних з археологічної літератури. В кожній з них він зробив досконалу розвідку. Фрагмент свідчить про існування ще одного щоденника і численних малюнків, що нам покищо невідомі. Своєрідним поетичним записом розкопів "Малого Льоху" в Суботові є вірш "Великий Льох".

Перегляд наслідків археологічних розвідок Т.Шевченка показує, що він фіксував: цвинтарі, могили, вали, городища, історичні місця, церкви деревляні, кам"яні українського стилю та барокові західнього типу, дзвіниці-вежі, села, подвір'я, хати, комори, старовинні будівлі, сцени побуту, фольклорні сюжети. Характерно, що Т.Шевченко не замалював ні одного панського палацу.

Щодо малюнку "Група могил" Перепят перед розкопами, видрукуваного в "Древностях" Київської археографічної комісії, то треба визнати приналежність його Т.Шевченкові. В розкопах цієї могили Шевченко брав участь як рисувальник. Мистецтвознавці не визнають цього малюнка за Шевченків на підставі "невластивого" Шевченкові стилю і характера малюнку. Проте в розкопах брав участь як маляр лише Т.Шевченко. Малюнок виконаний безпосередньо перед початком розкопів. На ньому є властиві Т.Шевченкові як маляреві побутові сцени: кінь пасеться, чумацька мажа, групи розкопщиків і маляр. Композиція малюнка має паралель в такому ж археологічному малюнкові, але виконаному лише в олівці, "У Соднові" - група могил, безперечно замальована Т.Шевченком в тому ж році. Художник Сенчило-Стефановський співучасником розкопів не був. Отже малюнок належить лише Шевченкові. Поясоання його у виданні, що вийшло після його арешту можна віднести на рахунок худ.Сенчила, що одержав гроші за художнє оформлення цього видання.

Т.Шевченко вважав, що пам"ятки минулого, навіть в руїні, спричиняться до відродження України та визволення невільничих дітей /"Суботів"/.

Це розкриває філософську основу Шевченкових поглядів на охорону народньої історичної спадщини.

Пам"ятка культури доки вона стоїть є гордістю народньою, доказом його творчої сили, доказом його дозрілости. Якщо її перетворюється на руїну - вона стає актом обвинувачення руїнникові, ворогові-насильникові, що призвів до того. Чим видатніша пам"ятка, тим сильніше прокляття

прокляття він втягає на свою голову.

Пам"ятка переходить в новбагниму височінь. Вона вплітається в терновий вінок народу прекрасною крівавою квіткою. Вона розпалює ненависть, плямує дикуна-руїнника, робить його ім"я ненависним. /Вона стає вшан-зіллям для нації.

Ось та філософська височінь, з якої 30-річний Т.Шевченко дивився на охорону пам"яток української культури, ще на початку XIX ст.

Проф.П.Мегик

Деякі прикмети малярської творчости Шевченка

Вивчення пластичної творчости Шевченка з різних причин на цілі десятки років було й залишилось спізнене в порівнянні до вивчення його літературної творчости. Починаючи з кінця XIX століття з"являються праці, які обговорюють малярську творчість Шевченка. В-поперед різних праця Новицького, яка вийшла перед першою світовою війною, довгі роки була одиноким поважним джерелом перевірених відомостей про малярську творчість Шевченка. Брак більших репродукцій з Шевченкових картин спричинився до того, що широкий загал рівно ж не міг бути ознайомлений з цією ділянкою творчости Шевченка.

Після революції кількість відомих малярських праць Шевченка збільшилася; появилися в Україні і на еміграції нові праці. Все це дає можливість в дальшому докладного студіювання мистецької творчости Шевченка. В завдання доповіді входить з"ясування лише деяких прикмет цієї творчости.

Від Брюлова Шевченко одержав добре опановне технічне вміння, зрозуміння красоти в композиційній простоті кожного мистецького твору. Ці прикмети відзначають і твори Шевченка. У Шевченка бачимо твори, в яких на загал єсть невелика кількість фігур, а композиція портретів чи автопортретів упрощена до можливих границь. Картини з більшою кількістю фігур у Шевченка скомпоновані без патосу, просто й з великим умірком руху. В поетичних творах Шевченка повно драматичних моментів, слів бунту, протесту. Малярські праці Шевченка скомпоновані спокійно, з повним ритмічним упорядкуванням проектованої сцени.

З акварельних праць Шевченка невелика картина "Одалиска" має тло закрите золотою фарбою, тою фарбою, яка підкреслює плоскість тла. Цей золотий фон від княжої доби в українськім малярстві запанував особливо в іконах. Це, думаємо, підсвідоме застосування золотого фону в акварельній техніці свідчить про те, що тільки глибокий інстинкт української душі підсунув Шевченкові металеву фарбу, якої в акварелі цілком не вживається.

Свої малярські і поетичні задуми Т.Шевченко базує на духових і матеріяльних скарбах свого народу.

Проф. Дам"ян Горняткевич

Два малярські циклі Шевченка.

При глибшій аналізі малярської спадщини Шевченка насувається одне важливе питання: чи між цими творами є такі, до відзеркалювався би світогляд поета й мистця одночасно? Це перш за все два малярські циклі "Живописна Україна" й "Притча про блудного сина".

"Живописна Україна" повстала в р.р. 1841-1844, отже під кінець студій Шевченка в Академії мистецтв, а "Притча про блудного сина" в р.р. 1856-1857, під кінець його заслання.

При свій задум - виконати низку картин на евангельську тему "притчі про блудного сина" писав Шевченко 8.XI.1856 до Б.Залеського, що він хотів би розробити цей цикль широко, навіть у формі великого альбома. Сім місяців пізніше повідомив Залеського, що має готових уже 8 картин, а цілість мала б обіймати 12 малюнків /отже в міжчасі він зрезигнував зі свого попереднього наміру потрактувати цю композицію широко/, при чому першої частини не опрацював тому, що акція цієї частини мала бути зв"язана з побутом російського куліця, а він не мав тоді / на завданні/ відповідних моделів. На жаль, Шевченко не закінчив своєї "притчі", ані "Живописної України", а змісту притчі не пояснив ні словом у своїх письмах.

Цикль "притчі" обіймає отже 8 картин, у такому порядку, які зіставив акад. О.Новицький: 1/ блудний син програв у карти; 2/ сцена в корчмі; 3/ п"янство; 4/ на могилі /зміст цієї картини був досі признаний як незрозумілий/; 5/ сцена вбивства. Друга частина цієї серії обіймає кару "блудного сина", він являється перед нами 6/закований колодкою; 7/Має бути покараний канчуками й врешті 8/ закований кайданами з другим співв"язном. Досі невідомий зміст картини "на могилі". Можна пояснити на основі пови "блудного сина" й акцесорій тим, що бачимо в ній грабіжника могил /сова-ніч, поваленний хрест і розкинені груди землі/.

Розглядаючи зміст цих композицій, слід ствердити: першої частини драми зовсім не знаємо, бо не залишив її нам сам Шевченко, тим самим не знаємо нічого про відношення батька до блудного сина. В другій частині бачимо серію провин і злочинів, починаючи від гри в карти, аж до жахливої сцени вбивства. Врешті в третій - Шевченко представив нам заслужену кару "блудного сина". Коли ж цей цикль мав би бути зв"язаний докладно зі змістом евангельської притчі про блудного сина, то в Шевченка виступали би недостача що й четвертої частини, само розкаяння сина перед батьком. В теперішньому виді цей цикль має тільки назву "притчі" про блудного сина", в дійсности бачимо в ньому змальованих серію злочинів і кари.

Всі ці картини мальовані однотоново /не поліхромовані/, виконані з великим реалізмом, без помітних символічних мотивів.

Після закінчення цих 8-ми малюнків сам Шевченко був неначе вражений серією злочинів свого "блудного сина", коли писав згодом, що може краще було би підійти до цієї теми зі сатиричного боку, з відповідною дозою сарказму. Ці додаткові завваги Шевченка слід трактувати тільки як реф-

x

локції автора на свій твір із перспективи якогось часу, а ніяким чином як коментар до твору, бо зміст його суперечить його додатковим завдагам.

Щодо розв"язки змісту - можна поставити три гіпотези: 1. "Притча про блудного сина" це низка картин без соціяльних, а тим менше політичних тенденцій; 2. Цикль із алегоричним узагальненням і 3/з чисто політичними тенденціями.

Першу гіпотезу дуже легко опрокинути. Шевченко виконав тих 8 картин під самий кінець свого довголітнього заслання. Він відстав тоді від т.зв. ширшого світу й умовини російського товариського життя йому були чужі.

Коли ж прийняти можливість алегоричного значіння, то розв"язку цього питання довелося би нам шукати в проблемі "мертвих, живих і ненароджених", послання, зверненого до слабих своїм характером земляків поета, яких він хотів завернути із фальшивої дороги - опортунізму. Але під тим кутом зору ми могли би розв"язати значіння найвище яких 1-2-х композицій /прим. у сцені в шинку й "тюрмі народів", де "блудний син" сидить закований із другим в"язном/. Можна вважати сумнівним, що Шевченко хотів під кінець свого заслання виступати з якимись обвинуваченнями українського громадянства й то в такій гострій формі, як зображення цілої низки злочинів.

Саме довголітній побут серед в"язнів і засланців, які попадали до кріпостей з усіх усюд Росії дав змогу Шевченкові пізнати їх психіку й суспільний "лад" у цій державі, побудований на жахливому гнеті, на забріханості й вимах недовір"я до власних громадян. Найбільш імовірною є ця можливість, що саме зустріч із тими в"язнями, їх оповідання, спонукали Шевченка до створення "притчі про блудного сина".

Дата виконання "притчі" покривається дуже докладно з датою написання "Москалевої криниці" в другому варіянті. Замітно, що між р.р. 1850-1857 Шевченко не писав поезій /за виїмком оповідань російською мовою/ і саме під кінець свого заслання дав нам дуже подібні під оглядом змісту твори і малярський цикль "притчу про блудного сина" й поему "Москалеву криницю". В обох цих творах бачимо цілу низку злочинів нікчемної людини, яка гнана дикою жадобою своєї гнилої душі докочується до дна морального упадку, щоби згодом або - відбути кару тортур /"притча"/, або опинитися доль на засланні й він сповідається з них перед постом /"Москалева криниця"/.

І в "Притчі" й в "Москалевій криниці" Шевченко зобразив нам Росію - таку, яку він бачив і пізнав.

Справжнім соняшним контрастом до "притчі" являється другий малярський цикль Шевченка "Живописна Україна". Все виплекане тут із любов"ю, з наміром прославити свою безталанну Батьківщину.

Чим кріпацтва на Вкраїні не могли витворити ніодного такого суспільного шару, що був би в силі виконати стільки злочинів, які змалював Шевченко у своїй "Притчі". Новицький слушно підмічує, що й в російській літературі повстав подібний твір, а саме Достоєвського "Записки із мертвого дому" чи його ж "Браття Карамазови".

Конспект доповіді проф. В. Січинського буде надруковано в слідуючому бюлетені.

Проф. Бл. Псвстонко.

Архітектурні роботи Т.Г.Шевченка.

Видатний поет, артист-маляр, ритівник, офортист, Шевченко виявив себе також як різьбар і виконував навіть архітектурні роботи.

Що на заслані, в Ново-Петровському форті, користуючись місцевими матеріялами, Шевченко вирізьбив кілька барельєфів з киргизького життя; одна з його різьб виконана в кості.

Мабуть до цього ж періоду - 50-х р.р. XIX ст. слід віднести і його перші архітектурні роботи. Там же, в Н.-Петровському форті він спроектував і виконав у натурі з білого каменю архітектурний пам"ятник померлій дитині команданта форту.

Треба гадати, що вхід до будинку команданта, який був прикрашений різьбами левів власноручної роботи поета, теж проектував Шевченко.

Його відомий архітектурний проект житлового будинку, який поет мріяв побудувати для себе на купленій для цього ділянці на Чернечій Горі, характеризує його не як дилетанта в питаннях архітектури, а як достатньо кваліфікованого для свого часу знавця архітектури.

В чітких архітектурних формах і добрих пропорціях окремих частин автор проектує житловий будинок на чотири кімнати /світлиця, робітна кімната, спочивальня та кухня-їдальня/ з світлим ґанком, порідпокоєм, сіньми, окремим виходом у двір, з обслуговуючими приміщеннями - комірою і убиральнею.

Логічно-конструктивна і компактна форма пляну цілком відповідає навіть сучасним житловим санітарно-гігієнічним вимогам. Дуже доцільне розташовання /у пляні/ меблі, при чому автор додержує давніх українських традицій /розташування печі і меблів у кухні-їдальні та інш./

Вміло, з повним знанням справи опалення, розташовано печі.

Увесь проект, що складається /крім попередніх двох варіянтів пляну/ з пляну і головної та причілкової фасад, добре виконаний, з знанням архітектурної графіки, в акварелі.

Стиль спроектованого будинку - характерний для того часу ампір, але не механічно запозичений з ~~кират~~ петербурзьких або московських ампірних "особняків", а творчо перероблений автором на місцевий народний смак - в дусі українського ампіру, що утворився в зв"язку з застосуванням українських народних архітектурних форм.

Як і у компонуванні пляну, в зовнішньому архітектурному оформленні автор проекту додержує українських традицій і форм архітектурної споруди.

Виконуючи свого часу серію малюнків з пам"яток старовинної української архітектури, автор проекту мав змогу ~~ж~~ добре обізнатися з народними архітектурними формами.

Відомо, що до Шевченка навіть вдавалися з консультацією з питань архітектури. Так напр., Шевченко на запит Г.Галагана про його враження відносно збудованого в українському стилі за проєктом архіт.Червінського відомого будинку Галагана, дає схвальну і досить авторитетну оцінку.

—————О—————

ВІДГУКИ НА НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ УВАН

- У великодньому числі "Слова" /Регенсбург/,ч.16 надруковано було докладну інформацію "Конференція мистецтвознавців", що відбулася в Новому Ульмі 8-4 квітня.

-"Час" /Фюрт/ в ч.17 /31/ подає реферат про Шевченківську конференцію УВАН.

О г о л о ш е н н я

Для серії текстів, що видає одне німецьке видавництво, шукаю "Нарцису" Г.С.Сковороди /видання Ваншія 1834 р. або Бонч-Бруєвича в "Сочиненіях" Сковороди,т.I,1912 р./

Буду просити про оповіщення мене про екземпляр цього твору. Відпис його може бути виготовано під доглядом власника від руки або на машинці. Всі витрати будуть повернені!

Проф.Д.Чижевський

Проф.Д-р Д.Чижевський
Марбург,Фридрихсплац,9.

Видано на правах рукопису
100 прим.

Президія Української Вільної Академії Наук.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

ч.6

УКРАЇНСЬКИЙ
Ь.....
МУЗЕЙ-АРХІВ

Червень 1946 р.

Проф.Я.Рудницький

ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА ЯК МОВОЗНАВЕЦЬ

/Пам"яті одного з піонерів української науки на еміґрації /

В початком травня 1945 р. помер у Празі в віці 78 років професор і довголітній ректор Українського Вільного Університету в Празі бл.Колесса. Учень Яґіча, Покійний дістав доцентуру, а пізніш професуру української мови й літератури у Львівському Університеті; рівночасно ж був і послом до віденського парламенту від українського населення Галичини. На еміґрації заснував у 1920 р. в Відні Український Вільний Університет, що його опісля, в 1921 р., перенесено до Праги.

Колесса залишив низку цінних наукових праць із історії української літератури й мовознавства. Філологічно-мовознавчі праці в науковій спадщині др.О.Колесси займають окреме й важливе місце. Зацікавлення його в цьому напрямі зосереджуються передусім на філологічно-мовознавчому опрацюванні найдавніших пам"ятників української мови й літератури.

Тоді коли проф.Колесса виступив на ширшу арену зі своїми першими мовознавчими працями,ще не вгасла відома дискусія між російськими вченими - головно ж Соболевським - та українськими про первісне населення Київщини. Дискусія спиралася головно на мовних признаках найдавніших східно-слов"янських /"руських"/ пам"ятників, що мали служити як доказ "великоруцини" чи теж українськости Придніпров"я. Серед розгару спорів про розміщення східнослов"янських говорів та про їхні сліди у давніх пам"ятниках, появляється цінна і одна з найкращих праць проф. Колесси "Життя Сави Освященного"... пам"ятник із XIII ст., що його мовна аналіза могла причинитись до вияснення багатьох спірних питань із історії східно-слов"янських мов, зокрема ж української мови. Ця праця появилась в найповажнішому тоді славістичному журналі "Архів фюр слявіше Фільологі" під редакцією відомого славіста проф.Яґіча під заголовком"Діалектольоґіше Моркмале дес вид украінішен Денкмалес а.д.XIII Ярхунд." "Житіє Св.Сави" /Берлін 1896 т.XVIII/ Обговоривши можні прикмети цього пам"ятника,О.Колеса критично розглядає філологічні матеріяли, що на них спирав свою теорію Соболевський. Частинно на основі давніших праць, частинно ж на основі авторових дослідів в цій студії з"ясовано діялектологічні прикмети старо-українських пам"ятників від XI-XIV ст., провірено цілу низку звукових і морфологічних рис, що єднають давні українські пам"ятки та доведено, що вони творять групу, протилежну північним староросійським пам"ятникам. Коли ж іде про локалізацію самого пам"ятника "Життя Сави", то його дослідник зачислив до київських пам"яток, що на основі різних спільних прикмет протиставляться -на його думку - західно-українсь-

ким, галицько-волинським. Автор довів, що немає ніяких основ шукати московщини перед XIУ ст. у Київщині й тим самим підважив своїми дослідами теорію Погодіна-Соболевського.

В-поміж інших важніших пам"ятників, які служать за джерела для студіювань української мови та історії, опрацював проф.Колесса такі:

Пам"ятники з XII ст. I/ Городиський /Христинопільський/ Апостол у праці: Південно-волинське городище й городиські рукописні пам"ятники з XII-XУI ст." /Науковий Збірник Українського Університету в Празі, 1923,стор.35-47/.

2/ Лаврівські пергамінові листки на основі рукопису з Василіянського манастиря в Лаврові знайдені автором р.1902 /"Записки НТШ" у Львові Г.53 Львів 1903./

3/ Відривки городиського євангелія з XII-XIII ст. з рукопису бібліотеки о.о.Василіян в Христинополі /праця як і наступна в черзі в згаданій студії "Південно-волинське Городище", як її IУ частина/.

4/ Городиське /Бучацьке/ Євангеліє на основі рукопису з манастиря оо.Василіян у Львові.

Пам"ятники з XIУ ст.: Ужгородський півуставъ з кінця XIУ ст. на основі пергамінового рукопису з бібліотеки Т-ва "Просвіта" в Ужгороді /в "Ювілейнім Збірнику" НТШ у Львові 1925/.

Пам"ятники з XУ ст.: Городиський Пам"ятник з рукопису бібліотеки оо.Василіян у Христинополі /праця в згаданій студії "Південно-волинське Городище"/

Загальний огляд рукописних і палеотипних пам"ятників українського Закарпаття обіймає авторова праця, призначена на міжнародній з"їзд книгарів у Празі 1926 р. п.з."Рукописні палеотипні книги південного Підкарпаття" /окрема відбитка, Прага 1927/.

Подібний характер бібліографічного огляду має праця англійською мовою "Бібліографія української мови" /"Славонік Реви",т.У.13.Лондон 1926/.

О.Колесса протиставиться виразно теорії про т.зв.общеруську /чи передруську/ єдність трьох східно-слов"янських мов: української, білоруської та російської. Крім спеціяльно цьому питанню призначених завваг у празькій "Слявії" /з нагоди некролога проф.Смаль-Стоцького/ займається ним теж у своїй синтетичній студії про українську мову, її історію, становище серед інших слов"янських мов, врешті про сьогочасні досліди над нею та її говірками п.з."Погляд на історію української мови".Інавгураційний виклад,виголошений в Українському Вільному Університеті в Празі 21/X-1921" Прага 1924.

Ця студія кінчається такими загальними й завсіди актуальними завважами:

" Не мало ще треба буде праці, щоб допровадити до повної одностайности нашої літературної мови так у частині граматичних форм, як і в правописі; а все таки здобула собі наша літературна мова такі тривкі всеукраїнські основи, що запевнюють її блискучу майбутність".

x x
x

Мовознавча група УВАН віддає належну пошану пам"яті вченого і присвячує йому свою третю конференцію українських мовознавців у перші роковини смерти покійного.

ТРЕТЯ МОВОЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ УВАН

9 -10 травня 1946 р.

Конференція мовознавчої групи відбулася в днях 9-10 травня в Фюсені.

8 травня на вечірньому засіданні групи та 9 травня на ранішньому - обговорено було організаційні справи Мовознавчої групи. Групу поповнено чотирма новими членами, а саме обрано на дійсних членів проф. Д.Чижевського, В.Петрова, П.Оксаненка та З.Кузелю.

Ухвалено такий видавничий план на найближчий час: 1/ видання праць мовознавчих конференцій, 2/ перевидання фотодруком Грінченкового словника української мови, 3/ видання окремих більших студій членів групи, 4/ виготовлення діялектологічних запитників - загального, лексичного та ономастичного.

В плані робіт групи намічено складання словника лінґвістичної термінології, дослідження мови української еміґрації та підготовка конференції про поетичну мову.

Наукові засідання розпочалися о 2 год. 9 травня.

На відкритті конференції були присутні, крім членів групи і гостей, представниця УНРРА міс Камбер і керівник табору п.Желехівський. Заслухано було привітання міс Камбер, яка побажала конференції успіхів в її роботі і порадила сполучити корисне з приємним - одвідати мальовничі околиці Фюсена. Привітання від проводу табору, від місцевого культурно-освітнього відділу, гімназії, спілок закінчилися вокальними привітаннями хору місцевої "Просвіти".

Конференцію одкрив Керівник групи проф. Н.РУДНИЦЬКИЙ, який присвятив свою промову пам"яті українського вченого проф. О.Колесси, перші роковини смерти якого збігалися з днем відкриття конференції. За пропозицією проф. Рудницького роботи цілої конференції присвячено пам"яті О.Колесси.

Промову проф. Рудницького подано вище.

Далі проф. П.Ковалів виголосив доповідь на тему "Соборність української літературної мови". Стоячи на засаді, що мова і нація - це невід"ємна органічна цілість, що національна мова є творча сила нації, на основі якої витворюються всі культурні здобутки, доповідач зазначив, що з погляду граматичної системи національна мова поділяється на мови літературну і діялектні.

Діялектна мова - це усна мова народу з певними територіяльними диференціяціями і тому не має загальної норми.

Літературна мова є загальна культурна мова для цілої національної території; соборна мова нації. Соборна літературна мова надає своєму народові всенаціональної єдности, де б він не жив і до якої б держави він не належав.

Питання єдности української літературної мови заслуговує на увагу тому, що воно впирається в існування двох окремих культурних центрів. Після заборони українського сло-

ва на Наддніпрянщині. Львів став центром розвитку спільної літературної мови, і на протязі майже 30 років літературна мова зазнає вплив південно-західного діялекта, переповненого значними архаїзмами і полонізмами.

Поява з 1905 року на Наддніпрянщині місцевої преси з своєю мовою і навіть правописом створило думку про існування двох літературних мов. Проти двомовности виступив М.Грушевський, закликаючи до обопільної згоди. В оборону чистоти української літературної мови проти галицьких впливів виступили Б.Грінченко, Ів.Нечуй-Левицький та інші. Тільки І.Стешенко підтримав Грушевського.

Галицька передова інтеліґенція так само стала на шлях обопільного порозуміння, йдучи не раз на значні поступки в питаннях мови й правопису. Так, Ст.Смаль-Стоцький закликав до єдности української літературної мови, хоч відтоді частина галицької інтеліґенції стоїть на ґрунті розмежування української літературної мови на дві /див.ст. д-ра Г.Костельника під назвою "Під знаком єдности", де він закликає до будування окремої західно-української літературної мови/. Ці факти не можуть бути принциповими чинниками, які б дозволяли роз"єднання нашої єдиної літературної мови, бо ми вже маємо єдиний правопис, єдину граматику. Треба ще ствердити єдину лексику, єдину фразеологію.

Хоч процес створення єдиної літературної мови як соборної мови української нації ще не дійшов цілковитого завершення, проте можна твердити, що й тепер уже на цілій національній території є одна спільна всім зрозуміла літературна мова, яка розвивається й далі, збагачуючись за рахунок діялектних особливостей обох великих діялектів - східного і західного.

Проф.В.Чапленко зробив доповідь на тему про "Початки українського літературно-мовного процесу". /Подаємо в конспекті/.

В.Чапленко

ПРО ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНО-МОВНОГО ПРОЦЕСУ

Твори ХУП-ХУШ в., написані укр.народною мовою були проявом нового літературно-мовного процесу. Ба те, що це був процес, а не спорадичні явища, свідчать факти їх поширення серед читачів, ставлення в театрі /інтермедії/ тощо. Про участь читачів у цьому процесі яскраво свідчить факт видання "Енеїди" без відома автора - її видав чиньч Парпура.

Цей процес зародився чи, краще сказати, згустився до помітного історичного явища на Наддніпрянщині, а на Західну Україну поширився пізніше як периферійний відгук.

Ранні укр.твори виникали переважно "стихійно", найчастіше з огляду на теоретичні приписи тодішніх "піїтик", що радили низькі жанри інтермедії і комедії писати "мужицькою" мовою. Про це свідчить те, що автори перших українських творів поза своїми інтермедіями, віршованими жанрами ніде більш української мови не вживали. Навіть у приватному листуванні, у своїх щоденниках користувались російською літе-

ратурною мовою. Вони не були свідомі етнічно-національної незмінности української мови, її неминучої потрібности для культурного життя українського народу.

Цьому не суперечить те, що в декого з цих письменників була етнічна українська свідомість: етнічна й мовна свідомість не завжди йдуть у парі. Приклади цього - Сковорода, автори патріотичних історичних творів, таких, як "Історія руссов".

Проте, можна знайти в цих людей і перші проблиски мовної свідомости /лист О.Лобисевича до Г.Кониського/.

Пробудженню мовної свідомости у цих письменників сприяла естетична функція рідної мови, що давала яскраві мистецькі ефекти в порівнянні з мертвими творами, написаними літературними мовами того часу /"слов"яно-українською", російською"/.

Взагалі ж виникненню перших творів, написаних укр.мовою, сприяла сукупність багатьох чинників, а саме: а/ теоретичні приписи, б/ ранні проблиски свідомости, в/обірвання старої літературно-мовної традиції /на Наддніпрянщині/, г/естетична функція рідної мови і д/ читацька громадськість, що вимагала таких творів.

В. Лев Конспект

БОРОТЬБА ЗА ЛІТЕРАТУРНУ МОВУ В ГАЛИЧИНІ ТА ЇЇ ХАРАКТЕР

Перші спроби творення української літературної мови на народній основі сягають XVI ст. і починаються на західноукраїнських землях. Після понадвікової перерви в наслідок занепаду культурного життя в західних землях почався розвиток літературної мови в перших десятиріччях XIX ст. під проводом "Перемиського Освітнього Товариства" та кількох культурних діячів, як Іван Могильницький, Іван Лаврівський, а опісля з виступом "Руської Трійці" та виданням нов "Русалки Дністрової" в 1837 р., а вкінці з приходом "весни народів" у Австрії 1848 р. В другій половині XIX ст. вдержується інтенсивний розвиток літературної мови в Галичині через повстання москвофільства й перехід до нього навіть діячів з гурта "Руської Трійці", як Я.Головацького, М.Устияновича. Цьому протидіють, починаючи з 60-х р.р., галицькі народовці, що гуртуються в заложеній 1868 р. "Просвіті" і "Руській Бесіді" 1864 р. та видають народовецькі журнали, як "Мета", "Вечерниці", "Правда", де, крім творів галицьких письменників, друкують теж і придніпрянських. Великі заслуги над виробленням літературної мови в Галичині мав І.Франко, який одвів її від дотепер переважаючих елементів західноукраїнських діялектів до признак спільних усій українській мові.

Під кінець XIX і з початком XX настали спори галичан з придніпрянцями за першенство і право горожанства мовних елементів у ділянці лексики, морфології й синтаксиса. По боці галичан були О.Борковський, О.Маковей, а придніпрянців І.Нечуй-Левицький та Б.Грінченко, а годили їх М.Грушевський та І.Франко.

З повстанням української держави і з"єднанням /хоч коротким/ усіх українських земель прийшло до створення одної літературної мови на всіх українських землях, а з ним і що-

раз більше зростання мовної культури і зрозуміння літературної мови. Воно поступало в Галичині далі, хоч скоро розділили укр. етнографічну масу нові кордони.

В 1939 р. прийшло до поновного об"єднання всіх українців і до посилення розвитку літературної мови на базі всеукраїнській /не галицькій/, а від 1941 р. поворот до одної літературної мови, поданої в "Нормах" О. Синявського.

В. Державин Конспект

ПРОБЛЕМА ФОНЕТИЧНОГО ПРОҐРЕСУ

В проблематиці оцінки звукових явищ та процесів найвизначніше виявляються методологічні напрями філософії мови і розв"язується питання про принципову можливість або неможливість безпосереднього застосування в мовознавстві натуралістичних концепцій, як от еволюція чи то розвиток, щільно пов"язаних з ідеєю іманентно-телеольґічного проґресу в мові.

Канонізація мовної форми як правильної є скрізь зумовлена не безпосередньо тим, що вона об"єктивно в якогось боку правильна, а тим, що її з тих чи тих мотивів визнано за правильну авторитетною ґрупою суспільства. Послідовно історичне розуміння мовного проґресу вимагає відкинути всі міркування щодо якісної оцінки мовного явища "як такого" та обмежитись проблемою відносного припасування мовних явищ до специфічних потреб чи то літературного чи то іншого соціяльного функціонування їхнього. Проте припасуватись до певної соціяльної функції мови можуть самі лише безпосередньо-семантичні /ґраматичні та лексично-фразеолоґічні/ елементи мовні, а не фонеми, що вони посідають лише потенціяльне значіння.

Уґрунтування проґресивности фонетичних змін із погляду мовної естетики чи то милозвучности хибує на брак об"єктивного критерія /через невідмінну наявність відмінних психофізіолоґічних навичок у мовляну, що змалку вживають певних фонетично відмінних мов/, а поза тим є принципово нездійсненним, скільки кожна мова й говірка містить потенціяльні елементи різних і розбіжних естетичних стилів. Об"єктивні естетичні критерії можливі лише на основі певної естетичної системи, себто певного стилю, а емпіричне звучання мовне становить не стиль, а лише сукупність стилістичних зародків, що надаються до зовсім розбіжних метод фонетичної естетизації.

Уґрунтування проґресивности фонетичних змін із погляду відносної економії артикуляційної енерґії нехтує неґативні морфологічні наслідки фонетичного скорочення слів, іґнорує тенденцію до уникання односкладових лексем /напр., у романських мовах/, плутає психологічну легкість недбалої артикуляції з більш ніж сумнівною фізіолоґічною легкістю об"єктивних наслідків тієї недбалої артикуляції. З другого боку, суто-фізіологічна легкість чи трудність артикуляції становить величину безконечно малу й практично непомітну супроти легкости звичних артикуляцій і трудности артикуляцій незвичних /і жадного впливу на історичну трансформацію мови не справляє/. Перехідові етапи найзвичайніших асиміляційних процесів у більшості випадків не призводять до економії артикуляційної енерґії; з другого боку, очевидні полегшення певних звуко сполук /як от перехід зазубного Н в заднеязикове перед заднеязиковими проривними та спірантами/ в багатьох мовах відбуваються

споконвіку, а в багатьох інших не відбуваються зовсім. Там, де полегшення артикуляції буває більш-менш помітним, воно править лише за додатковий і факультативний наслідок пасивних передумов і обставин початкової стадії зміни - за явище секундарне, яке з свого боку ні до чого вже не призводить. Спроби апріорного розподілу фонем на артикуляційно легші й важчі /А.Мейє, Є.Поліванов/ позбавлені об"єктивного критерія, та й не є відповідними до фактичної різноманітности фонетичних змін.

Уґрунтування проґресивности фонетичних змін з погляду відносної раціональности фонематичної системи не задовольняє ні в кількісному своєму варіянті /бо кількість фонем здебільшого мало змінюється, а спроба Є.Поліванова звести всі фонетичні процеси до конверґенції є софізмом/, ні в якісному варіянті: гадане зберігання відносної відмінности окремих членів фонематичної системи /О.Єсперсен, Льюїк/ суперечить історичній дійсності, та й не містить принципової проґресивности; а різні варіянти гіпотези, нібито фонетична трансформація мови телеолоґічно пов"язана з трансформацією ґраматичною або лексичною /Г.Курціус, О.Єсперсен, В.Горн/ змішують реґулярні /асиміляційно-редукційні/ фонетичні зміни з принципово відмінними від них функціонально-фонетичними змінами, що відбуваються, на основі т.зв.алеґро-форм, відповідно до індивідуалізації синтаксичної функції окремих слів та словосполучень і ніколи не поширюються поза межі цих останніх. Щодо евентуальної лексичної гомонімії, фонетичні зміни виявляють цілковитий індиферентизм.

Спроби уґрунтувати іманентну проґресивність фонетичних змін /що доходять апоґею в парадоксальній концепції Є.Поліванова про принципову проґресивність усіх змін мовних і неможливість мовного реґресу/ викликані невідповідальним зловживанням /у мовознавстві останніх десятиріч/ голословними посиланнями на пізнього роду соціяльні або етнопсихологічні чинники в мовному процесу. Проте звуки людської мови повинні оцінюватись лише відповідно до її ж таки функцій; а скільки фонема посідає лише потенціяльно значіння, то й раціональна доцільність та естетична досконалість фонем і фонемосполук реалізується лише в формантах, словах і словосполуках. Самі в себе, фонетичні зміни явно заважають, протягом постання та поширення свого, практичному вживанню мовних знаків, примушуючи мовлянина добирати чогось там, де добирання звуку не зумовлено предметово-семантичною диференціяцією знаків. Кожен фонетичний новотвір принципово суперечить нормальній функції мови як системи умовних знаків; отже його закріплення й поширення в суспільстві може бути зумовлене не мікроскопічною вагою психофізіологічної економії енерґії, а лише цілком свідомим діянням найміцніших чинників мовильности - чинників ідейних, етичних і естетичних.

Проф.Д.Чижевський Конспект

ДО ПРОБЛЕМИ ФОНОЛОГІЧНОЇ ТА СТРУКТУРАЛЬНОЇ СВОЄРІДНОСТИ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

I. Проблематика

I. В останні часи писали часто про своєрідність м о в и, - але автори таких писань мали звичайно на меті встановлення

п с и х і ч н о ї своєрідности відповідної нації. Між тим нема ніяких певних метод, що уможливлювали б такий перехід від мовних до психічних властивостей. Але встановити своєрідність певної мови або групи мов є, розуміється, можливе, хоч ті властивості, що таким шляхом їх буде встановлено, будуть з немовознавчого погляду мало цікаві а "вагу" їх не легко буде оцінити.

2. До того нема сумніву, що модерні мови помалу розвиваються в напрямі до заникання рис своєрідности: цей напрям розвитку зумовлено тією обставиною 1/ що мови є знаряддям д у м а н н я, а думання майже не має в собі національних рис, 2/ що мови з часом все більше й більше робляться знаряддям м і ж н а р о д н і х зносин та міжнародного зрозуміння.

3. Своєрідність слов"янських мов можемо простежити в сфері: 1/ ф о н е т и к и, 2/ м о р ф о л о г і ї, 3/ л е к с и к и, 4/ "с т и л ю" м о в и. Не всі слов"янські мови мають однаково інтенсивні риси своєрідности: деякі мови значно наблизились до типу "европейських" - романських та германських мов /напр., болгарська та чеська/, інші заховали в значній мірі старі риси слов"янських мов; деякі розвинули своєрідні риси ще далі /найбільше російська та польська/. Отже не всі мови будемо використовувати в однаковій мірі.

II. Фонетика

1. Слов"янські мови значно ускладнили систему голосівок індоевропейських мов, бо рефлекси довгих та коротких індоевропейських голосівок були різні. Ця система: а, е, о, у, ы, и, ѣ, ѣ, ь, ъ, мабуть ще її / ŋ / та ą /носове ą/ значно спрощена в у с і х слов"янських мовах, але в російській та білоруській завдяки редукції ще значніше, бо повні голосівки залишились лише під наголосом.

2. Зате індоевропейська система шелестівок дуже спрощена в праслав"янській мові. Але зате палятализація привела до утворення нових шелестівок. Пізніше маємо різкий поділ слов"янських мов на дві групи: східнослов"янські мови та польська мають дуже складну систему палятализованих шелестівок, натомість інші західньослов"янські та південнослов"янські мають лише окремі палятализовані шелестівки.

Найповніша система палятализованих шелестівок є тепер в російській мові, де маємо протиставлення фонем за схемою:

П - Б	Ф - В	К - Г	Т - Д	С - З
I I	I - I	I I	I I	I I
$П^i$ - $Б^i$	$Ф^i$ - $В^i$	$К^i$ - $Г^i$	$Т^i$ - $Д^i$	$С^i$ - $З^i$

Мають л и ш е голосні або безголосні пари:

М	Н	Р	Л	Х
I	I	I	I	I
$М^i$	$Н^i$	$Р^i$	$Л^i$	$Х^i$

/ безголосні М, Н, Р, Л є лише комбінаторні варіянти/. Приклади:

С - З: сад-зад; коза-коса; росы-розы і т.д.
$С^i$ - $З^i$: пес-весь; роса-роса; сорт-сорт і т.д.
В - $В^i$: мороза-морозя; буза-бузя і т.д.

3. Системи шелестівок у слов"янських мовах значно ускладнює існування д р у г и х шелестівок, що їх найбільше в російській та польській мовах. В російській маємо пари:

П - П̄ Ф - Ф̄ Т - Т̄ С - С̄ К - К̄

Б - Б̄ В - В̄ Д - Д̄ З - З̄ Г - Г̄

П^{i} - П̄^{i} Ф^{i} - Ф̄^{i} Т^{i} - Т̄^{i} С^{i} - С̄^{i} К^{i} - К̄^{i}

Б̄^{i} - Б̄^{i} В^{i} - В̄^{i} Д^{i} - Д̄^{i} З^{i} - З̄^{i} Г^{i} - Г̄^{i}

та ще:

Н - Н̄ Ц - Ц̄ Ч - Ч̄ Ш - Ш̄ Ж - Ж̄

Н - Н̄^{i}

В індивідуальній вимові маємо ще Р̄, Р̄^{i}Л̄, Ц̄^{I} Ш̄; М̄^{i}; в московській вимові ще Ш̄^{i} /замість Щ/ та Ж̄^{i} /замість ЖД та в інших випадках/

Ось приклади:

Т - Т̄: а того - оттого; а таять - оттаять

Т^{i} - Т̄^{i}: а тянуть - оттянуть

Д - Д̄ : поданий - поддaний; подать - поддать; а дать - отдать

Д^{i} - Д̄^{i} : а делать - отделать, поделать - поддeлать

а б о:

В - В̄ : вьісь - вьісь; вод - вод

В^{i} - В̄^{i}: верх - вверх; вернуть - ввернуть, вести - ввести

Ц - Ц̄ : лица - литься

Ж - Ж̄ : жечь - сжечь; и жить - изжить

Ш - Ш̄ : шить - сшить; шитьем - с шитьем

Довге Ш̄^{i}: извозчик, сокращу

Довге Ж̄^{i}: дождя /Блок - рима до "визга"/, пор. дрожжи, возжи /шахматов/.

Російські шелестівки можна упорядкувати за такою "кубічною" схемою:

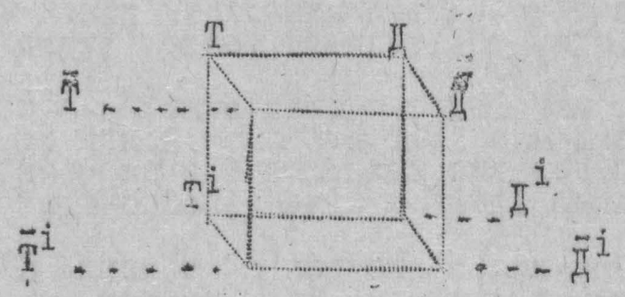

4. Треба відмітити, що реалізуються палаталізовані шелестівки так само і довгі шелестівки н е в с і о д н а к о в о; не цілком однаково і акустичне враження від них. Треба також відмітити і той факт, що окремі фонеми /к^{i}, г^{i}, х, н, н^{i}/ не вжито мовою для такого самого розрізнення значінь слів, як це є з іншими фонемами.

Розрізнення к-к^{i} і т.д. н - Н̄ та н^{i}-Н̄^{i} як фонем ґрунтується на аналогії цих пар з численними іншими/ п - п^{i},

б-б^{і} і т.д. т - т, т^{і} і т.д./

Серед змін /асиміляція, заникання у визвуку тощо/ маємо чи не більшість таких, що є переходами звуків межи окремими пунктами нашої "кубічної" схеми.

5. Менш певні ніж в російській мові є системи шелестівок в інших слов"янських мовах. В польській та білоруській маємо значне "забарвлення" палятализованих т/= ц/, д /= дз/, ц^{і}, дз^{і}, с з^{і} - в українській мові - допалятализацію губних.

Інші слов"янські мови спрощують довгі шелестівки: пор. російське будто /= буто/, чеське буд^{і}то /= буто/, словінське та інше.

Російська мова перевела найвищу систематизацію шелестівок. Неслов"янські мови /романські, скандинавські, німецька, японська/ мають де-не-де протиставлення звичайних та довгих шелестівок, але ніде, як здається, в цього протиставлення не зроблено такого широкого фонодогічного вжитку, як в слов"янських мовах.

Ш. Морфологія

1. Слов"янські мови не перевели значного спрощення системи індо-европейської деклінації. Втратила деклінацію болгарська мова, вокатив - російська та словацька, дуаль, крім незначних решток усі мови, крім словінської та обох лужицьких.

Важливіше спрощення системи різних деклінацій, яке досягло найвищого ступня в російській мові, де залишилось усього 3 групи /-о-, -а-, -і-/ в однині, а в множині усі злились в одній /-о-/ відміні.

2. В усіх мовах, крім російської не лише заховане численні окремі групи, що зникли в російській, але і повстають нові: чеське - пані, знамені, укр.- вороття і т.д.; в рос. мові всі окремі групи повливались в групи -о- та -і-, але за те є тенденція до утворення нових відмінків - вокатив: чиста основа /пор. у Обнорського/, ґенітив$_2$ /у,ю/ та локатив$_2$ /у,ю,и/ /Обнорський, Р.Якобсон, Дм.Чижевський/.

Приклади: вокатив: папаш /Гоголь/, Васъ, Микит /Л.Толстой/, Настъ /Бунін/ і т.д.

Ген.2: Ген.партітівуо, що є в загальному вжитку /виїмки хліба, овса/.

Лок.2: від численних слів у суто локальному значенні - в этом саду // саде, на жиру // в жире, в двери // о двери і т.п.

Що ген.2 існує лише в групі чоловічих слів з основою на -о-, та лок.2 лише від тієї самої групи та жіночих слів на -і-, не може нам заважити визнати ці форми новими відмінками, в індо-европейській праموві аблятив мала теж лише група -о-.

3. В інших слов"янських мовах маємо закінчення ген. та лок. на -у, дат. на -ові /чеськ., польськ., укр./, але там їх вжито не для певних окремих с е м а н т и ч н и х ф у н к ц і й, а для певних г р у п слів /живі-неживі, конкретні-абстрактні, особи - не особи і т.д./. Тут маємо тенденцію утворення нових в і д м і н, "доземний" поділ старих відмін.

Однина			
Множина			

В російській мові натомісць нові в і д м і н к и - "поземий" поділ -

з"явище єдине в індо-европейських мовах /поскільки сягає моє інформація/.

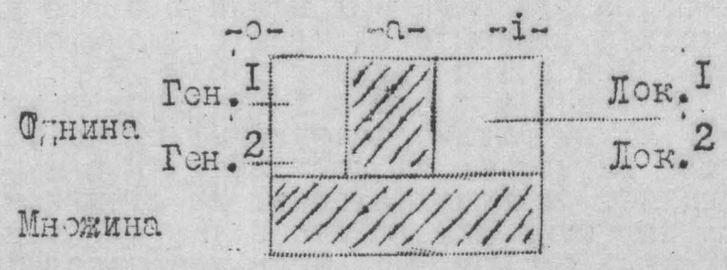

Роля фінського субстрату в цьому процесі покищо не цілком ясна.

4. Інша характеристична риса всіх слов"янських мов є занепад системи форм часу /найдальше зайшов цей процес в російській мові/ та натомісць широкий розвиток видів /аспектів/ з численними підгрупами /дуже розвинено в укр.мові/ та різними конструкціями, що мають ту саму мету, що й види, а саме характеристику типу процесів /"новластиві види" - Чижевський/. Такого широкого та різноманітного розвитку видів не має ні одна індо-европейська мова, та, здається, й семітські.

IУ. Словник

I. Різні слов"янські мови мають різний характер словника: а/ "одношаровий" - ті мови, що мають народню сучасну мову за основу /українська та словінська, лише почасти - словацька/; б/ "багатошаровий" - ті мови, в яких або аа/ архаїчні слова захоплені в великій кількости /напр., болгарська та чеська мови/, бб/ чужі слова - ааа/ неслов"янські /польська мова/, ббб/ слов"янські слова /російська мова/.

2. Мови"багатошарові" мають звичайно той або інший функціональний розподіл словника між різними стилістичними шарами. Виробляється поетика різних "стилів", що нав"язуються до окремих літературних ґатунків. Між ними, напр.,в російській мові маємо різні відношення:

I/ церковно-слов"янське слово з о в с і м в и т і с н я є народнє слово: благой, нужда, вождь,смрад.

2/ церковно-слов"янське слово м а й ж е в и т і с н я є російське народнє: плен, срам, храбрий /хоробрий лише в нар.опосі/ тощо.

3/ церковно-слов"янське та російське слово р і в н о п р а в н і: млечний путь - молоко, отвратний - отворитить тощо.

4/ церковно-слов"янське слово "в и с о к е", російське - з в и ч а й н е, або н и з ь к е: страж-сторож, безбрежний - берег і т.д.

5/ обидва слова мають р і з н і з н а ч е н н я: юрод - урод, небо- небо, сладкий - солод і т.д.

6/ церковно-слов"янське - н а р о д н е, російське - з в и ч а й н е або "в и с о к е": брань-оборона, мразь - мороз і т.п.

3. "Багатошаровість" звичайно залишається довго традиційною - напр., в сучасній російській мові продовжується просякання церковно-слов"янських слів / главк, чрезвичайка, здравница/.

У. Стиль мови

До цього пункту подамо лише натяки на основні проблеми.

1. Можемо встановити кілька типів слов"янських мов: а/ н а р о д н і одношарові /укр., слов"янська мови/, б/ а р х а і с т и ч н і /чеська, сербо-хорватська/, в/ б а г а т о ш а р о в і /російська, польська/.

2. С о ц і о л о г і ч н і умовини /соціяльна структура народу/, і с т о р и ч н и й розвиток /найважливіші епохи історичного життя та їх "стиль"/, л і т е р а т у р н и й розвиток /літературні напрямки найвидатніших письменників та їх орієнтація на традиції світової та власної літератури/ є головними факторами, що зумовлюють собою ті властивости мови, які можемо назвати її стилем.

Володимир Мацюк — Конспект

ДО ПРОБЛЕМИ ТОПОНІМІКИ СТАРОУКРАЇНСЬКОГО ОСАДНИЦТВА ГАЛИЧИНИ

Після неспотематичних та неметодичних дослідів топоніміки Галичини та інших укр. земель О. Партицьким та А. Петрушевичем наприкінці XIX в. перша спроба класифікації назов місцевостей Галичини вийшла від проф. М. Кордуби в 1938 р. Але вона не задовольняє ні кількісно, ні якісно, за відсутністю в ній мовознавчих та історично-джерелових /граматично-суфіксальних/ критеріїв. В топонімічних дослідах необхідна одночасна співпраця мовознавця та історика.

Доповідач зібрав і розглянув з письмових джерел XI-XVI вв. та з теперішніх офіційних публікацій /реєстрів місцевостей та географічних карт/, спертих на усній традиції місцевого українського населення Галичини та суміжних з нею волинських районів аж до нашого часу, увесь доступний та міродайний матеріял топонімічний про староукраїнські прикметникові назви городів та осад середнього та чоловічого родів із явними наростками -ьско та - ьск /сьогодні -ско та ськ/. Таких назв у Галичині й її волинському пограниччі, що їх давність засвідчена письмовими джерелами XI-XVI вв, є поки-що найменше 32. Деякі приклади: Буківсько, Буськ /давніше - Бусько/, Висоцько, Глинсько, Головсько /львівське/, Кліцько, Крупсько, Кавсько, Лісько, Моравсько, Небіцько, Охансько, Олесько, Плісниcько, Синевідсько, Славсько, Солонсько, Стільсько, Шумськ /Шумсько/ та подібні. Ці назви, яких сьогодні розуміємо як іменникові, були колись прикметникові /в середньому роді, з наростком -ьско, з додумуваним поняттям "місто место/. Згодом у змінених обставинах княжої доби вони змінилися часом на прикметникові чоловічого роду з наростком -ьск , з додумуваним додатком /поняттям/ град /город/. Вони всі виникли, мабуть, найпізніше до VIII стол. по Хр.; належать до найдавніших, мають староукраїнський зміст та значіння.

Місцевості з назвами дослідженого типу лежали в західних та середущих районах Галичини, здовж та обабіч Сяну аж по Карпати та на 3-ох смугах у напрямах до Дніпра, через Дністер та Карпати до Тиси та до Висли. Бракує їх зараз на галицькому Поділлі, Покутті та на Підкарпатті від Болехівщини аж по Коломийщину.

Перша спроба доповідача дослідити один класифікаційний тип старих назв місцевостей Галичини за мовознавчими та історично-джереловими критеріями поперше, показує дуже значний консерватизм галицького населення в більш тисячелітньому зберіганні найстаріших осадничих назв, подруге, освітлює деякі найважніші питання з історії Галичини та "Червенських городів" в часах на переломі І-го та 2-го тисячеліття по Хр.

Д-р Марія Пшепюрська Конспект

ЗНАЧЕННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАЦІ ПО ТАБОРАХ

Невідрадні післявоєнні умовини, що спинюють українського науковця в його творчому рості, дають в руки українському мовознавцеві, зокрема діялектологові, незвичайно щасливу нагоду.

По цей бік кордону опинилась велика частина українського народу з усіх сторін нашої батьківщини. Мова цих людей, головно селян, що вперше в нашій історії являються на еміґрації у такій кількості, є незвичайно цінним джерелом для студій над українською мовою. Коли в передвоєнних часах український діялектолог, досліджуючи якесь мовне явище, що в своєму географічному поширенні /т.зв. ізоглоси/ вибігало далеко поза політичні кордони, не був в силі дослідити його основно, не маючи на те дозволу поодиноких окупантів українських земель. Відома річ, що багато мовних явищ вибігає далеко поза політичні кордони, як напр. подільське "мавем, малам, малисьмо", або рухоме "ся" після дієслова типу "я ся бою", знане не тільки на захід, але й на схід від Збруча, карпатські явища типу бики, гріхи, ноги /із задньо язиковим И після к,г,х/ виступає не тільки на північ, але й на південь від Карпат.

Крім політичних ще й тереново-комунікаційні перешкоди зупиняли українського діялектолога в його праці. Сьогодні з уваги на наше збірне життя оба наведені моменти відпадають. Дослідник народньої мови з Галичини має змогу в безпосередній обсервації пізнавати говори Херсонщини, Харківщини, Чернігівщини чи Кубані, і навпаки: український мовознавець з центральних чи східних областей може особисто перевіряти різноманітність галицьких говірок.

У наших таборах живуть поруч себе люди з цілої України від Кавказу по Попрад. Зударившись у початках спільного життя контрастами своїх реґіональних окремішностей, вони згодом переходять на шлях поглиблювання спільних явищ коштом усування різних, надто далеких. Мовне обличчя наших таборів внутрі яких на наших очах відбуваються цікаві процеси просякань і перебоомлювань, незвичайно цікаве і для дослідника народньої мови являє справжню скарбницю.

З уваги на непередбачені події і з уваги на згадані нівелюючі процеси, треба б пробробити діялектологічні досліди над мовою мешканців наших таборів у якнайскоротшому часі. Невідоме завтра може принести нам розбиття нашої теперішньої спільноти. В слід за цим мова української

еміґрації може опинитись не тільки перед небезпекою розкладу, але й перед катастрофою мовної асиміляції.

Крім цього події, що відбуваються в краю, стоять теж в тісному зв"язку з нашою проблемою. Масові переселення на просторах України можуть змінити етнографічне і мовне обличчя нашої батьківщини. Якщо будуть переведені в життя постанови повоєнних договорів, перестане існувати цікава Лемківщина, Холмщина й інші області на захід від Сяну й Буга. І загалом внаслідок сучасних умовин можна передбачати вже в короткому часі основні зміни у вигляді нашого краю.

При досліджуванні народньої мови у таборах треба взяти до уваги три основні питання: І. Що треба записувати? 2. Від кого? 3. Хто це може виконувати?

Для дослідника географії мови найцікавішою являється мова селян, що зберігають сутні прикмети мови околиць, з якої походять. Велика частина селянської маси, що опинилась на еміграції, зберігає чистий мовний тип у своїй основі майже такий самий як у предків з перед кількох сотень літ, не зважаючи на глибокі потрясення останніх десятиліть.

Виловити мовні скарби наших селян на еміґрації, усистематизувати цей матеріял і зілюструвати його відповідними картами належало б до великих успіхів українського мовознавства. До цього покликані передовсім наші спеціялісти-мовознавці. Вони ініціюють і керують роботою, складають анкети, дають інструкції співробітникам. Спеціялістів-мовознавців, на жаль, небагато, а й серед них невелика група цікавиться діялектологією. З них треба утворити керівний центр. Їм у допомогу повинні прийти викладачі мови по наших школах, а дальше наша молодь - студенти філологічних факультетів. Крім того й серед нашої інтеліґенції напевне знайдуться люди, що пожертвують свій час для дослідів над українською мовою. Вправді допомога випадкових співробітників може подекуди мати тільки умовну вартість, але вона виконає своє завдання підшуканням відповідних об"єктів і посередництвом між ними і діялектологами-спеціялістами.

Основою діялектологічної праці має бути відповідно зредагований квестіонар. Доцільна редакція обумовлюється ясним поставленням м е т и д о с л і д і в. Щоб не комплікувати праці не слід ставити справу надто широко, намагаючись розв"язати одночасно багато проблем. Вихідною точкою при складанні квестіонаря повинні бути поодинокі діялектичні групи і явища, що сутні для них і протиставляють їх іншим групам. При тому треба брати до уваги не тільки лексику, що найлегше досліджувати южному аматорові-нефахівцеві, але й фонетику, морфологію і синтаксу.

Квестіонар повинен бути редагований під знаком загальних потреб, а не під кутом зацікавлення окремих мовознавців.

Найкращою розв"язкою діялектологічної праці по таборах було б створення окремої групи діялектологів, що порозуміваючись поміж собою, керувала б цілою роботою. Такий керівний центр повинен бути створений в якнайкоротшому часі, якщо Мовознавча Група УВАН поставить у своєму робочому бюджеті досліди над мовою багатотисячних мешканців українських таборів.

Проф.Д-р А.Кодевалов Конспект

РОЗКЛАД НОРМ СИНТАКСИ КЛАСИЧНОЇ ГРЕЦЬКОЇ МОВИ В АНТИЧНИХ НАРИСАХ ПІВНІЧНОЇ ПРИЧОРНОМОРЩИНИ

Написи Ольбії, Херсонесу, міст Боспору стосуються головним чином вже до доби так званого койне. Річ у тому, що до У-ІУ ст. до Христа кожне місто /поліс/ Греції додержувалось своєї місцевої говірки. З утворенням більших державних об"єднань - Першого Атенського союзу та потім гелленістичних монархій виникають загальні говірки /койнай/, поширені на більші території,- койне дорицьке в дорицьких містах, койне етолійське в етолійському союзі, койне йоніко-аттицьке. Йоніко-аттицьке койне, яке ми визначаємо як койне передусім в перших століттях Христа поширилось на всі землі гелленістичного світу та всюду вперло старі діялекти /за винятком півдня Пелопонесу, де деякі рештки лаконського діялекту залишились у тзаконській говірці/. Це койне в цілому має за свою підставу аттицький діялект, але до нього входить також дещо з йонійського діялекту. Через те, що в Македонії, Малій Азії, Сирії, Єгипті койне вживали також тубільці, в койне ми маємо багато спрощень щодо морфології, словотвору, словоживтку, порівнюючи з старим аттицьким діялектом та з розвитком койне грецька мова дістає більш аналітичного, ніж синтетичного характеру. Про розклад старої грецької синтакси говорять між іншим такі явища[1]: прим.в кінці

1/ В одному довгому пасажі /Інскріпціонес Понті Евксіні I² 40,13, Ольбія, П-Ш Хр./ суб"єкт повторюється. Вільно вживається множина від деяких збірних та абстрактних імен /перший приклад - ІПЕ I² 32, В.69/. [2] Прим.в кінці

2/ Відмінки вже в значній мірі втрачають свої старі синтаксичні функції і тому, наприклад, замість аккузативі об"єкті інтерні ІПЕ I 43,9 /Ольбія,Ш ст.Хр./ та генітіві преції в ІПЕ I² 32 А,15/ вживаються відмінки з прийменниками.

Навпаки, іноді замість відмінка з прийменником у римську добу вживається простий відмінок.

3/ У пізній грецькій мові щезають у першу чергу форми давального та в другу чергу форми родового відмінка та спостерігається нахил до утворення загальної форми для всіх відмінків. У наслідок цього процесу форми різних відмінків вживаються не як слід та один відмінок іноді заступає місце другого відмінка. У написах Чорноморщини, особливо Боспору та Танаїсу П-ІУ ст. Хр. ми маємо багато прикладів такої заміни одного відмінка другим. Особливо заслуговує на увагу такий приклад: хроной емелетхейсан тен кренен /а/ нойкодометхе /ІПЕ П 434 ,6,Танаїс,П-Ш Хр./ - "Кринидю пошкоджену часом, було відбудовано" /замість...емелетхейса ге кренє.../. Тут слово кренє, яке формально повинно було би бути суб"єктом при пасиві, поставлено в знахідному відмінку та набуло значіння об"єкту, залежного від /а/ нойкодометхе, яке ніби то вжито як безособову форму. Паралелі такої конструкції ми маємо в давніх італійських мовах, в українській мові /"Козаченька вбито"/ та в пізніх грецьких папірусах в Єгипту.

4/ Особовий займенник вживається як суб"єкт без емфази в ІПЕ І² 362,16 /Херсонес,І-П Хр./. Вже з ІУ ст. до Хр. спостерігаються хитання в уживанні артикля перед відмінком з прийменником, який має значіння атрибута,- епі тес базілейас -"начальник царства" і го епі тес несоу -"начальник острова" і т.д.

5/ Щодо прийменників,паданням давального та родового відмінка появнюється,наприклад, вживання зі знахідним "-іа" замість простого давального в ІПЕ І² 852,20/Херсонес,П-І до Хр./, гюпо з знахідним замість гіпо з родовим в ІПЕ,І 32 В,35 тощо.

6/ Щодо дієслова, то вже в декреті на честь Протогена перфект втрачає свою силу, в написах П-ІУ стол. Хр. зустрічаються приклади, в яких місце присудка заступає не вербум фінітум, а дієприкметник, тощо.

Греки часів гелленістичних та римських противились впливові койне та часто намагалися писати "чистою" мовою - цим явищем пояснюються деякі штучні, іноді невдалі архаїзми в грецьких літературних та епіграфічних пам"ятках цієї доби. На рахунок такої архаїзації треба відносити на Чорноморщині, наприклад, прийменник гюпо з давальним в одному ольбійському написі римської доби /ІПЕ І²,687/,оптатівус потенціаліс /з часткою "ан" в одному херсонеському написі Ш стол. Хр. /ІПЕ І² 479/,- обліквус в одному ольбійському декреті П-Ш ст. Хр. /ІПЕ І² 52,4/3/. Невдалим архаїзмом є, наприклад, оптатівус футурі для висловлювання бажання в ІПЕ ІУ 342,12 /Пант.Ш ст. Хр./

Висновок, до якого прелеґент прийшов у наслідок вивчення синтаксі написів евксинських грецьких колоній такий: синтакса колоній Причорноморщини розвинулась у такому ж самому напрямку, як і в інших місцевостях гелленістичного світу, нічого в ній немає такого, чому не можна було би найти паралелей в Святому письмі чи в єгипетських папірусах чи в пізніх літературних або епіграфічних пам"ятках, та ніяких елементів яфетичних мов з якимсь особливим строєм,як це намагалась довести прихильниця М.Я.Марр. О.Колобова /-Изв. Академии Истории Материальной Культуры" 100,1934 р./,в них також не можна знайти. Може, тільки завдяки інтенсивним зносинам з тубільцями, які почались вже з самого заснування евксинських грецьких колоній, на Причорноморщині процес розкладу старої грецької синтакси йшов скоршим темпом,ніж у деяких інших місцевостях.

1/ Прелеґент не мав на меті вичерпати в своїй доповіді ввесь величезний матеріял, але тільки подати декілька ілюстрацій до розкладу синтакси в евксинських грецьких колоніях.
2/ Декрет на честь Протогена з Ольбії. Його звичайно вчені відносять до Ш ст.до Хр., але ліпше ідучи за проф.Сюсаренком, датувати його вже Ш ст. до Хр.
3/ У живій грецькій мові оптатівус швидко щезає між ІУ ст. до Христа та І-П ст. Христа, в першу чергу оптатівус футурі, оптатівус перфекті та з синтаксичних категорій оптатівус потенціяліс та оптатівус обліквус.

Конспект доповідей проф.В.Петрова "Дослідження назов річок і міст на Україні" та проф.Ю.Шереха "Галицькі впливи в українській мові" не вміщені в цьому бюлетені, бо не були надіслані доповідачами.

Наукові доповіді викликали жваве обговорення заторкнутих проблем.

В обговоренні доповіді проф.Ковалева взяли участь проф.Чижевський, д-р Гоцій та І.Коровицький.

При обговоренні доповіді проф.В.Чапленка проф.Чижевський відзначив наявність українських елементів у мові Сковороди, особливо у віршованих творах.

Проф.В.Чапленко заперечував основну тезу доповіді Ю.Шереха - діялектну багатосновність української літературної мови.

Проф.Я.Рудницький відзначив недостатню опрацьованість історії літературної мови Галичини XX століття в доповіді д-ра В.Лева.

Ранішнє засідання 10 травня почалося доповіддю проф. Державіна, після якої читав свою доповідь проф.Чижевський. Обговорення обох доповідей відбувалося спільно.

Проф.Рудницький відзначив неможливість естетичної оцінки в діяхронічному плані, а проф.Чапленко неслушність твердження проф.Чижевського про виникнення нових форм вокативу в російській мові типу "Кать" і про фінський субстрат у виникненні нових відмінкових відтінків.

По доповіді д-ра Пшепюрської виступилися проф.Ковалів, Рудницький,Чапленко,Одарченко. Д-ру Пшепюрській доручено було керувати діялектологічною роботою ґрупи.

По доповіді проф.Коцевалова проф.Державін подав свої міркування щодо тих мовних явищ, які доповідачем кваліфікувалися, як розклад синтакси. Обговорення наукових доповідей кінчилося на вечірньому засіданні 10 травня.

В конференції Мовознавчої групи було два особливих моменти, які виходили за межі її організаційних та наукових справ: перший - одвідини місцевої наукової бібліотеки, довідка про яку подається нижче, та екскурсія до замку Швайштайн в околицях Фюссена. Екскурсія за ласкавою допомогою табору відбулася 11 травня, створивши чудесний відпочинок від двох днів напруженої праці.

Збирання мовних матеріялів по таборах започатковано складанням нижче поданого запитника.

З А П И Т Н И К
для збирання матеріялів до українського особового й місцевого назовництва

Загальна увага: Записувати точно за вимовою, без уваги на то, чи форма даної назви літературна, чи ні. Всюди зазначувати наголос.

1/ Які хресні імена вживалися в селі чи місті, з якого походите ви або ваш співрозмовник?

2/ Які були здрібнілі й згрубілі форми цих імен?

3/ Що рішало про вибір хресного імення /церковна, іс-

торично-національна, родинна традиція, приналежність і т.д. Чи були подвійні хресні імення?

4/ Які були прізвища в даному селі чи місці?

5/ Які були прозви, що вживалися на місці або поруч прізвищ?

6/ Як пояснював народ поодинокі імена і прізвища?

7/ Яка була офіційна, а яка неофіційна /народня/ назва місцевости, з якої походите, згл. походить ваш співрозмовник?

8/ Як називали сусідні села людей із даної місцевости, а як їх жартівливо прозивали?

9/ Як називалися окремі замешкалі частини поселення?

10/ Як народ називав довкільні луки, поля, луги, ліси, полонини й т.п.?

11/ Які були назви гір, вершків, горбів і горбків, скель і т.д.?

12/ Як називалися ріки, потоки, потічки, стави, озера, заливи й т.п.?

13/ Як народ пояснював собі повстання окремих назов?

Прохаємо давати відповіді на поставлені питання тільки тоді, коли їх певно пригадується.

Для кожної місцевости виповнюємо запитник на окремому аркуші, зазначивши імення й прізвище автора відповідей і записувача.

Матеріял надсилати на адресу Мовознавчої групи, Авґсбурґ, Сомме-касарня, бльок I, кімн.32.

Авґсбурґ, травень 1946. Мовознавча Група

В додатоц до звіту про Шевченківську конференцію подаємо конспекти двох доповідей, не вміщених в бюлетені ч.5.

В.Січинський

ШЕВЧЕНКО ОФОРТИСТ

Шевченко творив ренесанс офорту не тільки на українському ґрунті, але на цілому просторі Східної Европи.

Першим офортистом на Сході Европи був визначний український ґравер Олександер Тарасевич /1672-1720/, що розпочав свою діяльність в Авґсбурґу /"Розаріум" 1672/, а згодом працював у Києві, де створив цілу школу українських ґраверів ХУП-ХУШ ст.

Початки мистецької освіти здобув Шевченко на Україні. Граверством занімався самотужки, бо в Петербурзькій Академії Мистецтв підчас перебування Шевченка, зовсім не вчили способу офорта. Рівно ж мистецький напрямок Шевченка не мав нічого спільного ні з Брюловським класицизмом, ні з московським наставленням проти "западничества".

Шевченко перший зі своїх сучасників сміливо перейшов до сюжетів з рідної історії та звичайного сільського побуту. Одні з перших офортів Шевченка "Живописна Україна" /Петербурґ 1841/ дивують нас великим непідробленим реалізмом

майстерною технікою, живим, динамічним рисунком та мягкою лінією. Чим далі, Шевченко все більше займався ґраверством, а в останні роки життя майже виключно - офортом.

Як відомо, в офортах Шевченка найбільше відбилися впливи Рембрандта, але в Шевченка помітна своя концепція і особна маніра ґравірування.

Мистець перейшов велику еволюцію у способах ґравірування, штрихування і лінійного рисунку. В останніх працях наближається до маніри французьких ґрафіків другої пол.XIX ст. /портрети і автопортрети/.

Шевченко ввів до техніки офорту нові засоби й нові технічні пристосовання, якими скористувалися новітні російські офортисти /І.Шишкін і В.Мате/.

Шевченко був великим новатором в мистецтві цілого сходу Европи, основоположником новітнього реалістичного, зосібна побутового малярства, новітнього ґраверства та одним з найбільших офортистів взагалі.

П.Феденко

НАША НАЦІОНАЛЬНА НАЗВА У ШЕВЧЕНКА

Назва "Україна" відома від найдавніших часів і зазначена ще в літописі в кінці 12. віку, була єдиною назвою, що її уживає Шевченко в своїх поетичних творах. Цю назву поет, згідно з вимогами віршування, зміняв: "Украйна", "Вкраїна", "Вкрайна".

Назви - "українець", "український" у Шевченковім "Кобзарі" не зустрічаємо. Шевченко уживає для означення субстантивного і адєктивного імени членів української нації нашої традиційної назви - "козак", "козацький".

"Подай же руку козакові
і серце чистеє подай".

або:

А над дітьми козацькими
Поганці панують".

У Шевченка назва Україна охоплює всю територію, заселену нашим народом. Лиш в однім місці ужито цієї назви для означення частини, а саме - Київщини:

"Сходив Волинь і Україну".

Щодо наголосу, то обчислення показує, що Шевченко в більшости ставив акцент в слові "Україна" на "і". В місцевому відмінку Шевченко частіше пише "в Україні", рідше "на Україні".

СПІЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ГРУПИ ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ГРУПИ МОВОЗНАВСТВА НА
ВІДЗНАКУ 30-ліття З ДНЯ СМЕРТИ
ІВАНА ФРАНКА
29-30/VI-46 р.

Програм:
1. Відкриття конференції
2. Проф.Д.Дорошенко - Спогади про Франка
3. Л.Чикаленко - Зустрічі з Франком

4. В.Дорошенко - Літературна діяльність Франка
5. Л.Білецький - "Зів"яле листя" Франка
6. Єп.Сильвестр - "Мойсей" Франка
7. Д.Дорошенко - Франко і Конрад Майєр
8. В.Блавацький - Франко на сцені
9. В.Петров - М.Зеров про Франка
10. П.Ковалів - Лексичні особливості ранніх творів Франка на громадські теми
11. Я.Рудницький - Праці Франка з ономастики
12. В.Лев - Західно-українські діялектизми в мові Франка

ВИПИСКА З ПОСТАНОВИ
ПРЕЗИДІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ

4 червня 1946 р.

Центром наукової роботи на еміґрації стає, переймаючи традиції Києво-Могилянської Академії, Українська Вільна Академія Наук з осідком в Авґсбурґу, що мусить об"єднати всі наукові сили по всіх зонах окупації в Німеччині. Наукове Товариство в Мюнхені має входити до системи УВАН.

ГРУПА ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ УВАН

25 квітня б.р. відбулося установче засідання групи педагогіки та психології УВАН. Група обрала на керівника проф.Г.Ващенка і на заступника його проф.Ю.Бобровського.

КОНФЕРЕНЦІЯ ЗООЛОГІЧНОЇ ГРУПИ УВАН

12.У в місті Авґсбурзі відбулась третя конференція членів зоологічної групи, в якій взяло участь 11 членів і гостей.

Проф.С.Шостак виступив з доповіддю на тему "До історії тарпана на Україні".

Розглянувши коротко історію коня, доповідач спинився на 2-х расах диких коней, що жили в Евразії - степовій і лісовій, на характеристиці українського тарпана, як на нащадкові степової раси і на знищенні останніх представників тарпанів в фавні України в останній чверті минулого сторіччя.

Далі доповідач розповів про спроби, що їх робив директор мюнхенського зоологічного саду д-р Еск по відновленню раси лісового дикого коня, спорідненого з тарпаном.

Доповідь була ілюстрована фотографіями цих "відновлених" диких коней.

Жвава дискусія, в якій прийняли участь проф.Грінвич, проф.Зайців і проф.Крившенко, мала своїм змістом переважно питання можливостей одержати фенокопій і генокопій взагалі і представників вимерлої фавни України зокрема.

СПРАВОЗДАННЯ
З ДІЯЛЬНОСТИ Т-ва ОХОРОНИ УКРАЇНСЬКИХ ПАМ"ЯТОК НА ЧУЖИНІ ПРИ УВАН березень-червень 1946 р.

Статут Т-ва уміщено в ч.3 "Бюлетеня УВАН".

З різних причин - м.ін. і через недостачу матеріяльних засобів - не всі §§ Статуту належно розвинено.

Опрацьовано й розповсюджено заклик до громадянства й Вказівки до § Ш-5 /охорона могил/ Статуту.

Збирання й зберігання музейно-архівних та книжкових матеріялів скупчувалося в Авґсбурзі й Мюнхені, тепер Берхтесгадені -Ашафенбурзі. Найбільше зібраних матеріялів передано в Музей-Архів у Помме-Казерне в Авґсбурзі.

Контакт з громадянством нав"язано не лише шляхом кореспонденції /вислано 63 листи/, але й роз"їздами представників Т-ва по місцях скупчення нашого громадянства /відвідано II осередків/ і підшукуванням уповноважених Т-ва, що репрезентують 9 осередків. Зокрема представник Т-ва брав участь у чотирьох з"їздах громадсько-товариських, де інформував присутніх про завдання і плани Т-ва.

Секція Охорони Могил виготовила проекта пам"ятника - кам"яного хреста, що його тепер помножується, виготовила спис українських могил з 2 кладовищ Баварії й розпочала складання картотеки українців, померлих на чужині. Будова пам"ятника на могилі Аркадія Любченка й пам"ятника померлим в Н.-Ульмі проводилась в контакті з Т-вом.

Уміщено в пресі 6 повідомлень про Т-во.

Найприхильніше до завдань Т-ва ставиться досі Управа Табору в Авґсбурзі, Карльсфельді й Людвіґсбурзі.

Причина невдач у деяких осередках - байдужість місцевого громадянства, що не лише не відгукується на листи, але й не дотримує приречень, що їх дає нашому представникові підчас його подорожей.

Т-во користало із грошевих дотацій УВАН та Центрального Представництва Української Еміґрації.

НАЙКОВА БІБЛІОТЕКА В ФЮССЕНІ

/За запискою інж. П.Веселовського/

При евакуації Українського Видавництва з Відня довелося дорогою з технічних причин вигрузити книжки видавництва на станції Галяйн в Австрії, де вони були покладені в підвалі одного будинку. Вже по приході американських військ про перебування книжок в Галяйні дізнався Голова Українського Комітету інж.П.Веселовський і розпочав розшуки, а далі вжив заходів до охорони і перевезення їх до Фюссену.

Упорядкував бібліотеку інж.А.Кущинський. Всього в бібліотеці понад 2.500 книжок. Є між іншим цінна періодика: "Літ.Наук.Вісник", "Записки Наук.Т-ва ім.Шевченка", "Краківські Вісті" та інш. Багато книжок з красного письменства, історії літератури. Представлені також відділи історії, мистецтва, філософії, права, економіки.

Нині ця бібліотека переведена до Міттенвальду.

ВІДГУКИ ПРЕСИ

НА НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ УВАН

1. В газеті "Наше Життя" в ч.29 /61/ передруковано з газ. "Час" інформацію про Шевченківську конференцію.
2. В газеті "Наше Життя" ч.32 /64/ є замітка ВЧ "Конференція мовознавців у Фюссені".
3. В газ. "Час" ч.19/33/ про ту ж конференцію подано інформацію в замітці ДВ "Мовознавча конференція УВАН".
4. В газ. "Неділя" ч.23 - "Мовознавча конференція УВАН в Фюссені".

Видано на правах рукопису 100 прим.

Президія Української Вільної Академії Наук.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

Ч. 7

Липень 1946 р.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

В ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ ЇЇ ІСНУВАННЯ

3 січня місяця 1946 р. почала працювати перша наукова ґрупа Української Вільної Академії Наук. Отже в липні м. - нає перше півріччя її існування.

Підготовчі роботи почалися на півтора місяця раніше, а саме 16 листопада 1945 р. в м. Авґсбурзі на нараді дванадцяти науковців, професорів і дійсних членів різних українських наукових товариств обмірковано було різні організаційні форми, в яких можливо було б об"єднати наукові сили, що з - находяться на еміґрації.

Обговоривши форми наукового товариства, наукової асо - ціяції, тощо, нарада вирішила прийняти найрухливіший і найпростіший проект Авґсбурзької ґрупи вчених у формі Українсьюї Вільної Академії Наук: найбільш зручний для фактичного переведення його в життя. Тоді ж було обмірковано і прийнято Тимчасове Положення про Українську Вільну Академію Наук.

5 грудня 1945 за прийнятим 16. листопада положенням про УВАН в м. Авґсбурзі відбулася ініціятивна нарада членів колишніх українських наукових установ /Всеукраїнський Археологічний Комітет; Львівське Наукове Товариство ім. Шевченка, Празьке Іст. Філ. Т-во/, на якій вирішено було утворити першу ґрупу УВАН під назвою ГРУПА ПЕРЕДІСТОРІЇ та РАННЬОЇ ІСТОРІЇ З ДОПОМІЖНИМИ НАУКАМИ. Ця нарада склала список учених, що працювали в цій ділянці для притягнення їх до роботи в ґрупі і намітила скликати наукову конференцію в січні 1946р.

Інавгурація УВАН сталася 4. січня в формі викладу проф. П. Курінного про пам"ятки Княжої Руси в Кракові, а перед тим д-р Л. Чикаленко подав відомості про ввесь перебіг справи з реалізацією ідеї об"єднання науковців та заснування першої ґрупи УВАН.

25-28. січня 1946 р. в м. Авґсбурзі відбулася наукова конференція ґрупи Передісторії, на якій зачитані були доповіді загального характеру про справи організації української науки /проф. Д. Дорошенко/, про археологічну роботу за 25 років /проф. П. Курінний/. З передісторичної тематики чотири доповіді були присвячені трипільській культурі /проф. П. Курінний, Л. Чикаленко, В. Безвенглинський та Н. Кордиш/, чотири - античній культурі на Україні /проф. В. Козловська, В. Січинський, А. Коцевалов, М. Антонович/, дві - питанню про походження української нації /проф. В. Щербаківський і В. Петров/, дві - ранній українській історії /проф. Л. Білецький і В. Мацяк/, а нарешті чотири доповіді мистецтву /проф. Д. Горняткевич, Л. Чикаленко, О. Повстенко/.

Президію ґрупи обрано було на цій конференції в складі проф. В. Щербаківського /Кер. член/, Л. Чикаленка /заст. кер. члена/ і М. Антонович /вчений секретар/.

В плянї робіт ґрупи стоїть спеціяльна конференція, присвячена трипільській культурі та українським пам"яткам на чужині, а також низка видань, починаючи з праць першої наукової конференції, а також деяких джерельних матеріялів до археології і протоісторії України.

14. січня 1946 р. організувалася Ґрупа ІСТОРІЇ та ТЕОРІЇ

ЛІТЕРАТУРИ з проф.Л.Білецьким,яко керівним членом на чолі і заступником кер.члена проф.В.Дорошенком.

2-4 березня відбулася наукова конференція цієї групи, частково присвячена річниці народження Лесі Українки з доповідями проф.Д.Дорошенка,С.Драгоманова, В.Петрова та П.Оксаненка, а 29. червня друга конференція з нагоди 30-х роковин смерти Ів.Франка з доповідями проф.Л.Білецького,Єп.Сильвестра та В.Петрова.

В пляні роботи групи стоїть видання періодичного збірника під назвою "Література", присвяченого теоретичним та історично-літературним проблемам.

26. січня 1946 року розпочала свою роботу нова ГРУПА УВАН - МОВОЗНАВЧА, з керівним членом проф. Я.Рудницьким,заступником проф.П.Ковалевим та вченим секретарем проф.В.Чапленком.

Після організаційної Конференції 26.січня,група відбула свою другу наукову конференцію 3-березня підчас спільного з групою літератури святкування річниці народження Л.Українки. Крім програмової доповіді проф.Я.Рудницького читали свої наукові праці проф.П.Ковалів,Ю.Шерех,В.Чапленко.

Третя Конференція групи відбулася в м.Фюссен 9-10 травня 1946 р. в роковини смерти одного з піонерів української науки на еміграції проф.Ол.Колесси і роботи її були присвячені пам"яті цього вченого.

Тематично доповіді торкалися загальних засад укр.літературної мови /П.Ковалів/, історії літературної мови /В.Чапленко,Ю.Шерех,В.Лев/ філософським питанням в розвитку мови /В.Державін, Д.Чижевський/, українській топоніміці /В.Мацяк, В.Петров/, організації діялектологічних дослідів на еміграції /М.Пшепюрська/ та питанням з історії античних мов на Причорноморщині /А.Коцевалов/.

Нарешті, Мовознавча група взяла участь у Франківській Конференції УВАН доповідями проф.Я.Рудницького і В.Лева /про мовознавчі праці і мову творів Франка/.

В пляні роботи Групи - конференція про поетичну мову, розроблення діялектологічних запитників і збирання матеріялів за ними, видання Грінченківського словника та наукових праць членів групи.

1-го лютого відбулися організаційні засідання ОРІЄНТАЛІСТИЧНОЇ ГРУПИ з керівним членом проф.В.Шаяном та заступником В.Державиним.

В плані роботи Групи наукова конференція для заслухання праць членів групи в різних галузей орієнталістики. 3-4 квітня організаційні збори МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ відбулися разом з Науковою Конференцією цієї групи.

На керівного члена групи обрано було проф.В.Січинського, на заступника дир.В.Блавацького, а вченим секретарем д-ра Горняткевича.

Тематику Наукової Конференції складали загальні мистецтвознавчі питання /термінологія/ проф.В.Січинського, /періодизація історії укр. мистецтва/ проф.В.Курінного та /проблематика клясицизма/ проф.В.Державина; - образотворче мистецтво - доповіді проф.Д.Горняткевича і О.Повстенка,- театр і кіно - доповіді дир.В.Блавацького і Іг.Костецького.

В плані праць Групи скликання в липні другої Мистецтвознавчої конференції та видання праць Членів Групи.

7.квітня до складу УВАН приєдналася перша природознавча ГРУПА ЗООЛОГІЇ /Керівний Член проф.С.Шостак, заступник проф. М.Гриневич та вчений секретар проф.Д.Зайцев/. Наукові Конференції групи відбулися: 1/ 14.квітня з оглядами праць в галу-

зі протозоології та трематодології /С.Шостак/, гідробіології та іхтіології /М.Грінвич/, ентомофавни України /Д.Зайцев/.

2/ 12.травня з доповіддю проф.С.Шостака на тему "До історії тарпана на Україні".

В плані праць групи скликання конференції присвяченої вивченню паразитів окремих систематичних груп у фавні України та іншим питанням, роботи над термінологічними словниками та видання праць групи.

25 квітня відбулося установче засідання ГРУПИ ПЕДАГОГІКИ та ПСИХОЛОГІЇ, яка обрала на керівного члена проф.Г.Ващенка і заст. проф.Ю.Бобровського.

Підсумком роботи УВАН за перші півроку була спільна Шевченківська Конференція і спільне зібрання керівних членів усіх груп УВАН, що відбулися в днях 24-25 квітня 1946 року. В працях конференції взяли активну участь групи перед- та ранньої історії /доповіді проф.П.Курінного та Д.Дорошенка/, історії літератури /доповіді проф.Л.Білецького,Д.Чижевського,Є.Сильвестра/, мовознавства /доповіді проф.Я.Рудницького,Ю.Шереха,В.Лева/, мистецтвознавча /доповіді проф.П.Могика,Д.Горняткевича,В.Січинського,О.Повстенка,М.Жука/ та групи педагогіки і психології /доп.проф.Г.Ващенка/.

На спільному зібранні керівних членів УВАН 25.квітня 1946 р. приняті були деякі зміни в положенні про УВАН та обмірковано було видавничі плани.

За півроку існування Української Вільної Академії Наук при ній виникли самостійні організовані одиниці, звязані роботою з УВАН, а саме: 1/ Центральна Наукова бібліотека УВАН, що складається з власних книжок набутих шляхом купівлі або пожертв /160 одиниць/ та книжок поодиноких членів УВАН,на які заводиться при ЦНБ загальна картотека;

2/ Товариство Охорони українських пам"яток на чужині зі своїм окремим статутом зі спеціяльною секцією охорони могил.

3/ Український Музей-Архів,в якому на 1.липня зібрано різних документальних, друкованих, фото та інших матеріялів 4418 одиниць.

Музей улаштував виставки - тричі виставки преси, виставку графіки. В плані робіт-виставка оригінальних творів сучасних майстрів /М.Шрамченко,О.Повстенко та інші/.

П О Л О Ж Е Н Н Я

ПРО УКРАЇНСЬКУ ВІЛЬНУ АКАДЕМІЮ НАУК / УВАН / зі змінами, що їх затверджено на спільному зібранні Керівних Членів груп УВАН, 25 квітня 1946 р.

1. Українська Вільна Академія Наук /УВАН/ об"єднує з метою виключно наукової праці всі творчі сили, що визначилися своєю працею,або чинною науково-організаційною діяльністю і що працюють на еміґрації, незалежно від місця їх осідку, фаху і наукового ступня.

2. Члени УВАН об"єднуються по групах, які відповідають ширшим чи вужчим ділянкам знання.

3. Групи УВАН закладаються в міру наявности бодай трьох членів даної ширшої чи вужчої групи.

4. За основу при створенні групи УВАН кладеться ініціятивна група з колишніх окремих наукових інституцій, чи навіть поодиноких членів їх /Академія Наук, університети, інші високі школи, наукові товариства, музеї тощо/.

5. Створена група УВАН сама переводить шляхомообрання дальше гуртування наукових сил навколо себе. Пропоновані нею члени затверджуються нарадою керівних членів УВАН.

6. Провід у групі веде керівний член УВАН, якого обирають з-поміж себе на три роки дійсні члени групи на їх зборах простою більшістю голосів /рахуючи всіх членів, що складають групу/. На керівного члена може бути обрана особа, яка користується науковим авторитетом, має заслужене наукове ім"я і може забезпечити розгортання роботи групи. Переобрання керівного члена до кінця його повноважень можливе за вимогою простої більшости членів групи.

7. Провід в роботі УВАН здійснюється Нарадою Керівних членів під головуванням Президента УВАН, який обирається простою більшістю з числа керівних членів на один рік. В міру потреби на той же час обираються Заступник Президента та Вчений Секретар з членів президії окремих груп.

8. Робота УВАН здійснюється через індивідуальну чи поєднану наукову працю окремих членів за певним планом.

9. План і напрямок праці УВАН визначається характером роботи окремих членів, спрямованої на актуальні і чергові завдання, які висуває сучасність. Плани праць складаються керівним членом і затверджуються нарадою керівних членів УВАН.

10. Наслідки наукової роботи доповідаються а/на зборах членів УВАН даної місцевости; б/ на широких конференціях членів даної групи з різних місцевостей, в/ на спільних конференціях кількох, або всіх груп в залежности від характеру доповідей. Розподіл роботи між цими конференціями робить керівний член даної групи або відповідно Нарада керівних членів.

11. В міру потреби УВАН улаштовує наукові з"їзди, академії тощо.

12. Готові до друку праці членів УВАН публікуються у виданнях УВАН, які виходять серіями відповідно до існуючих груп та окремими числами цих серій. Кожна праця видається окремо, згодом формуючи цілий збірник праць даної групи. Публікація переводиться і черга публікації встановлюється за постановою наради керівних членів на підставі рецензії керівного члена відповідної групи.

13. Кошти УВАН складаються з асигнувань Центрального Представництва, поступдень з спеціяльно влаштованих концертів, вечорів, та інше, з прибутків від-продажу видань, грошових пожертв тощо.

14. Видатки УВАН провадяться за відповідним обрахунком. Обов"язки касира виконує з доручення Президії один з дійсних членів УВАН. Правильність видатків отверджує п. Президент УВАН.

15. Українська Вільна Академія Наук має свій [illegible] і печатку.

КОНФЕРЕНЦІЯ ПАМ"ЯТИ ІВАНА ФРАНКА
Групи історії й теорії літератури та групи
мовознавства в Новім Ульмі
29.VI.1946 р.

Через різні непередбачені перешкоди Конференція відбулась за значно скороченою програмою.

Засідання відкрив керівний член групи історії та теорії літератури проф.Л.Білецький короткою промовою на тему: НАПРЯМНІ ЛІНІЇ СВІТОГЛЯДОВИХ МИСТЕЦЬКО-ЛІТЕРАТУРНИХ ШУКАНЬ ІВАНА ФРАНКА. На початку прелеґент з"ясував величезну в літературному аспекті постать Ів.Франка, що є по Шевченкові найбільшою. Проф.Білецький охарактеризував процес розвитку Франкового світогляду, що виявив сильну динаміку у безупинних мистецьких і чисто літературних шаданнях. Вже в ранніх творах Франка, в таких як "Гірчичне зерно" та "Борис Граб" [illegible] згадується цілий ряд письменників, що впливали на вироблення його естетики. Вже на гімназіяльній лавці Франко виховував свій світогляд насамперед на клясичній літературі Гомера, Аисхіля, Софокля й інших та філософії й поетики Аристотеля. Із пізніших клясиків читав він Шекспіра, Гете, Шіллера, Дікенса, Гайне, Вікт.Гюго, Лесінґа, Вілянда. Отже на вироблення основ світогляду Франка впливали в першу чергу античні корифеї літератури, а потім клясики европейські переважно романтичного напряму та ідеалістичного світогляду. Віра в вищість духа, віра в ідеали - то були засадничі підвалини Франкового ідеалізму і раннього романтизму. В цім аспекті й розвивалась його естетика. Найважнішою працею Франка в цій добі була "Поезія і її становисько в наших временах. Студіюм естетичне Івана Франка" р.1876. В цій праці Франко йшов за філософами-естетиками, як Вінкельман, Гете, Гердер, що були найбільшими представниками ідеалізму. В центрі цих світоглядових шукань Франка стояв "Фауст" Гете, як вияв устремління до добра, постійне шукання вічного і правди, оптимізм і віра в справедливе розрішення суперечок в житті і мистецтві.

Але від р.1876 розпочинається вплив Мих.Драгоманова. Сам позитивіст у філософії, реаліст у мистецтві, Драгоманів до цього нахиляв і Франка. І ці нові ідеї Драгоманова так захопили поета, що, здавалось, він поривав із попередніми основами мистецької проблематики й кидається на нові шляхи шукань. Позитивізм і навіть філософія Фойербаха й Маркса, нарешті утопічний соціялізм і соціялізм Маркса захоплюють поета, заполонюють усю його душу. В центрі цих філософічних шукань стоїть така праця Франка, як "Нарис історії філософії. Часть І. Грецька натурфілософія від Таласа до Демокрита". В мистецько-літературному аспекті Франко студіює твори Золя, Бальзака, Пісарева й захоплюється натуралізмом, що яскраво позначується і на його власній творчості: "Боа констріктор", "Борислав сміється", оповідання Франка /"Бориславські оповідання"/ і т.д. То є твори, що повстали в цілковитім натуралістичнім і навіть науково-літературнім спрямованні.

Але вплив Драгоманова й натуралізму почав спадати з

душі Франка. Віддавши данину добі й учителеві, Франко не спинився на цих нових дорогах свого літературного походу. Золота минувшина, що розвивалась в промінні ґеніїв людського духа, в світлі ідеалістів, знов вибивається на перше місце. І попередня філософічна й естетична основа душі поета у Франка прокидається з новою силою, і праця його р. 1898 "Із секретів поетичної творчости" лягає в основу його нової естетики. Туга за вічним, глибинність філософії Аристотеля, Плятона, Канта, Шіллера, Шелінґа розбуджує в душі у поета дух Фауста, і Франко розпочинає третій етап, етап ідеалізму й романтизму, що так був вибухнув у героїці вічного революціонера, в Каменярах. Але в цім третім періоді та сила боротьби й динаміка розбивати скалу до повної перемоги набувають певніших, але й спокійніших форм. Вже в повісті "Захар Беркут" 1882 р. ідеалізм і романтизм починають виплятись із новою силою. Правда, Франко ще не пориває з натуралізмом. Оповідання й повісті його, як "Перехресні стежки", "Основи суспільства" й інш. ще продовжують традиції натуралістичної школи, але його героїчні поеми, що завершуються такою синтетичною поемою, як "Мойсей", визначають у найвищій мірі його попередній ідеалістичний світогляд, але в новій його формації монументального стилю героїчної поеми.

Єпископ Сильвестр
/Проф. С. Гаєвський/

Конспект

СПОГАДИ ПРО ФРАНКА

Бачився я з Франком востаннє в кінці травня 1915 р., тобто рівно за рік до смерти поета. Ішов я до поета з певним упередженням. Багато ходило чуток про хворість Франка. Цілу ту зиму я був у Львові, бував у Науковому Товаристві й розмовляв з Паньківськими за Франка. Вони також розповідали про хворість поета.

Одного погожого дня в кінці травня 1915 р. я разом з Костем Паньківським пішов до Франка. Коло поета нікого з родини не було. Доглядала за Франком якась полька з донькою. Поет радо привітав нас і повів з веранди до світлиці. На вигляд поет був дуже виснажений і змарнілий. Скорчені й зсохлі руки не позволяли самому поетові брати речі чи ручку, щоб писати.

В розмові з Франком склалося враження зовсім інше, як було перед тим. Поет незвичайно чітко пригадував наукові теми, що розглядав їх десятки років перед тим. Мені доводилося з цими питання ми зустрічатися два роки перед тим, і я не так чітко міг розповісти деталі, як робив це Франко.

Перед поетом на столі лежала купка чвірток паперу, ретельно зложених. Я кинув оком на купку паперу. Поет зауважив це і запитав: "Вас цікавить, що це таке?" - Далі він розповів, що то його замітки про мову секлерів, що живуть серед румунів.

Зверху на замітках про мову секлерів лежав листочок більшого розміру. Поет зачитав з нього новозложеного ним вірша на "сучасну тему", як він сказав. У віршові змальовано нічну картину при місяці, як на галявину в лісі по закиненій залізничній лінії викотився ваґон-теплушка; а в ньому лежала замордована й знівечена милосердна сестра.

Від цих відвідин у мене залишилося враження, що передо мною була дуже виснажена людина, але цілком при добрій пам"яті й навіть здібна була обробляти наукові теми і писати вірші.

Проф. Л. Білецький — Конспект

"ЗІВ"ЯЛЕ ЛИСТЯ" ІВ. ФРАНКА

Про "Зів"яле листя" Франка ще немає студії спеціяльної; є тільки загальні міркування поодиноких дослідників творчости Франка в цілому. А таки праця дуже напрошується, бо цю високомистецьку збірку лірики Франка не можна обминути мовчанкою.

В основі цієї збірки лежить щоденник поета або його щирости до Целіни Зигмунтовської, єдиної героїні цієї "ліричної драми", на тлі якої побудовано оповідання "Маніпулянтка". Це є внутрішня форма в літературнім аспекті твору. Але в психологічнім спрямованні зовнішньою формою є сама героїня, до якої ці поезії звернені, як до реальної постаті, що була єдиною героїнею і "ліричної драми" Франка. Героєм драми є сам Автор, як в "Зів"ялім листі", так і в "Маніпулянтці".

В наслідок таких спонук "Зів"яле листя" є збірка не випадкових поезій різної й мішаної дати, а поезій, що одна за одною героїчно розвивають почуття поета від надії, через зневіру, через резиґнацію, через занепад душі і самогубство. Тому "лірична драма" психологічно перетворює збірку літературно, сюжетово й фабулярно в ліричну п о е м у ще стисліше, як це зробив Шевченко р. 1844, намагаючись перетворити збірку "Кобзар" 1840 р. в суцільну п о е м у. І ця поема Франка має зверхнє і внутрішньо чітко закреслену фабулу і проведена в яскраво психологічно і композиційно окресленім сюжеті.

Єпископ Сильвестр /Проф. С. Гаєвський/ — Конспект

ФРАНКО ЯК ТВОРЕЦЬ "МОЙСЕЯ"

І. В с т у п. В особі Франка маємо феноменально-всестороннього філософа, вченого, критика й поета. До дня 30-х роковин смерти намічено тільки багато проблем навкруги його діяльности. Деякі проблеми можуть зродити небезпечність, як, наприклад, питання релігійности і безбожництва. Такими питаннями не можна легковажити, бо великий творець культурних цінностей не може бути роз"єднаний з народом.

П. Життєва п у т ь — п р о л о г — д о "Мойсея". Освічений, талановитий і підготовлений до культурної праці Франко мав усі дані зайняти високе становище, але свої культурні діячі не допустили, а змусили бідувати й працювати у чужих людей. Сталася велика боротьба молодого Франка з старими діячами, представниками засюрузлости, опортунізму, обивательщини, що готові були клеятися "чужим богам", а свої культурні інтереси нехтувати. Це поета гнітило й ображало.

Ш. Поема "Мойсей" - розкриття Франкового духу. В часи першої російської революції 1905 р. передові представники української культури й укр. об"єднання покладали великі надії на розпад "тюрми народів" і на культурну працю для всього народу. Осуджувалися старі представники і покладалися великі надії на молодь. Під впливом таких настроїв Франко написав поему "Мойсей" на протязі п"яти місяців: лютий-червень 1905 р. Спочатку уклалася поема, а потім пролог. Твір укладався під великим творчим напруженням і має своєрідні особливості, приналежні геніяльному твору; він розпадається на дві половини в найвищому напруженні. В цьому симетричному поділі виявляється характерна особливість настрою поета. Самота була характерною особливістю настрою поета. Урочисті приречення пролога надають всім вислівам поеми значення Франкових думок, направлених до свого народу й його обивательських керівників.

IУ. Питання релігійности й безбожництва. Всі автори рефератів про Франка в 30-ті роковини смерти поета висловлюють той погляд, що поему "Мойсей" не міг написати безбожник". Автор "Мойсея" - людина релігійна. Він виступав тільки проти попівства незалежно до конфесії.

Проф. Яр. Рудницький

Конспект

ПРАЦІ ФРАНКА З ОНОМАСТИКИ

Багатогранна літературно-наукова діяльність Ів. Франка знайшла свій вияв також і в ділянці ономастичних дослідів. Франко залишив одну студію з гомонімії та одну з топономастики. Тому, що досі належно не відзначено цієї ділянки його наукової спадщини ані в загальних оглядах української літератури чи науки, ані в спеціяльних монографіях, присвячених цьому великому сині галицької землі, автор уважає за вказане відзначити цю ділянку наукової праці Франка з нагоди 30-літніх роковин його смерти. З особового назовництва Франко залишив студію: "Причини до української ономастики, надруковану в Науковому Збірнику, присвяченому Мих. Грушевському, Львів 1906, стор. 185-218. Центральне питання цієї праці вияснити формальне структуральний і змістово-семантичний бік українських архаїчних прізвищ типу: "РОМАНЧА, ГРИЦЕВИЧА. На основі пильно призбираного матеріялу з давніх актів, як теж і на основі діялектичних даних, Франко стверджує, що цей тип назв був колись дуже розповсюджений у Галичині, а в новіших часах він збереігся в залишках тільки в гірських околицях Карпат, на Бойківщині й Лемківщині.

Коли в ділянці особового назовництва Франко стає на нові мовознавчі позиції, що їх пізніш закріпив В. Сімович, то в топономастичній студії п.з. "Сліди русинів у Семигороді", друкованій у "Науковому додатку" до "Учителя", Львів 1912, він пристосовує місцеві назви для історично-географічних цілей, а саме для доведення первісного українського мовно-етнічного елементу в Семигороді. Автор віддав докладний аналізі Франкову інтерпретацію поодиноких назв рік, гір, місцевостей і осіб, що їх Франко зачерпнув із праці Ф. Мюллера про німецькі мовні пам"ятники у Семигороду /Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen/ з 1861 р., підкресливши подальші моменти Фран-

кових етимологічних пояснень поодиноких назв.

Проф. В. Лев Конспект

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКІ ДІЯЛЕКТИЗМИ В МОВІ Ів. ФРАНКА

В часі дебютування І. Франка на літературному полі в Галичині панував мовний хаос на тлі боротьби народовців з москвофілами за окремішність українського народу, культури, літератури, мови. В наслідок витворення своєрідних ознак літературної мови в Галичині, що відбігали від загальноукраїнської бази і під деякими оглядами були штучним твором, І. Франко став впроваджувати в своїх початкових творах елементи західно-українських говірок з метою розроблення літературної мови на народній основі. З допомогою говіркових елементів збагачує він мову окремих середовищ і суспільних шарів та виразности, пластики і динаміки.

В доповіді використаний матеріял не тільки з ранніх творів Франка, як "З вершин і низин", "Із літ моєї молодости", "Панські жарти", "Захар Беркут", оповідань з життя селян і робітників, автобіографічних оповідань, але також і пізніших, як "Мій Ізмарагд", "Зів"яле листя", "Семпер тіро", "Мойсей", тощо. Труднощі в опрацюванні питання спричиняє брак рукописів поета або перших видань його творів.

Найпомітнім залишається говірковий матеріял у словництві. Його угруповано на морфологічні частини мови занаростками і походженням від інших частин мови. Крім того на основі порівнянь з говірковим матеріялом виділено в окрему групу слова, що приналежні говіркам наддністрянській /рідне село поета/ і бойківській. Окремо розглянено морфологічні форми, синтаксу й наголос.

Вкінці відмічено, що хоч поет при другому й дальших виданнях своїх ранніх творів справляв мову в напрямі зближення до загально-української мови з базою центрального східно-українського материка, то все таки залишав деякі елементи галицьких говірок, і тим Франко оригінальний, а мова його характерна його епосі і творчому духові.

------0------

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ГРУПИ УВАН

6.липня в Авґсбурзі має відбутися конференція Історичної Групи УВАН за такою програмою:

1. Проф.Дмитро Дорошенко: Праця українських істориків на еміґрації
2. Проф.Борис Крупницький: До методологічних питань української історії
3. Проф.Володимир Мацяк: Деякі проблеми в дослідах найдавнішої доби /УП-ХУУ вв/ /1.Топо німіка староукраїнського осадництва як допоміжна галузь історичної науки; 2.Галицько-Волинська держава ХШ-ХІУ вв/
4. Проф.Омелян Пріцак: Ґванецьке перемир"я 1653 р. за турецьким хроністом Наїмаєю
5. Проф.Н.Василенко: Вивчення історії Південної України в ХХ ст.

Початок конференції о 10 год. ранку.

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ УВАН

9-10 липня в Берхтесґадені відбудеться конференція Мистецтвознавчої групи УВАН за такою програмою:

1. Відкриття конференції 9.УП о 10.год.ранку
2. Проф.В.Січинський: Методична схема мистецтвознавства
3. Д-р З.Лисько: Музичні інструменти Княжої доби
4. Проф.О.Повстенко: Архітектурні конструкції та матеріяли будов Княжої доби
5. Проф.П.Курінний: Українські фініфті ХУП-ХУШ в.
6. Д-р Д.Горняткевич: Микола Те
7. Проф.Л.Білецький: Естетична аналіза "Касандри" Лесі Українки
8. Дир.Володимир Блавацький: Галицький театр 20-30-х років ХХ в.
9. Режис.Ів.Костецький: Театр площинний і театр об"ємний

Видано на правах рукопису 100 прим.

Президія Української Вільної Академії Наук

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

ч. 8-9

Серпень-вересень 1946 р.

Проф.Д-р Яр.Рудницький

НА ШЛЯХУ ДО КООРДИНАЦІЇ НАУКОВОЇ ПРАЦІ НА ЧУЖИНІ

Три найважніші наукові центри українства на чужині, що виникли в часі еміґрації після першої світової війни /1914-18/ - Варшава, Берлін і Прага, - перестали діяти після закінчення другої світової війни /1939-45/. Нова масова еміґрація, наш теперішній "великий ісход", виявила на науковому полі не менш живу діяльність, що було обумовлене передусім значним числом фахівців-науковців, а теж і досвідом першої еміґрації щодо науково-організаційної роботи. В багатьох осередках нашої теперішньої еміґраційної дійсности повстали спонтанно поруч інших організацій клітин і наукові товариства, громади науковців тощо. З кінцем 1945 р. народилася теж ідея "Української Вільної Академії Наук", що з початком цього року реалізувалася в об"єднання великої більшости науковців на чужині. Про перші кроки в цьому напрямі інформує стаття проф.Л.Чикаленка про "Об"єднання наукової роботи" /Бюлетень УВАН ч.1/, про реальні можливості наукової праці під цю пору стаття проф.Дм.Чижевського "Наукова праця на еміґрації" /Бюлетень УВАН ч.5/. В місяці липні ц.р. минуло півріччя існування й праці УВАН; видано з цієї нагоди перше число "Літопису УВАН" інформує про досягнення українських науковців, згрупованих у цій інституції.

Та не тільки УВАН оформилася організаційно за цей період. Рівнобіжно з цим минув час основного організаційного етапу інших об"єднань українських науковців на еміґрації, як

нпр.,"Українського Наукового Товариства" в Мюнхені,"Громади Українських Науковців" в Авґсбурзі, "Культурно-Наукової Ради" в Фюрті'ґ ін. Взагальному можна ствердити, що період попереднього шукання шляхів і форм організації наукових сил на чужині, період спроб і перших кроків у цьому напрямі закінчений. Українське наукове життя за межами Рідного Краю вступає тепер у другий етап свого розвитку.

Це етап к о о р д и н а ц і ї, цебто етап узгіднення взаємин і праці поодиноких наукових об"єднань, етап не менш потрібний як цей перший, а може й подекуди й важливіший. Йде про основне правило всякої діяльности: не витрачати енергії на ту саму працю, не марнувати часу на повторювання тих самих дій, а дальше дбати про доцільне спрямування й розподіл наукової роботи відповідно до завдань поодиноких клітин і відповідно до їхньої об"єктивної спроможности.

Основне ствердження, що з нього треба виводити висновки й пляни в цьому напрямку, це ствердження незаперечної дійсности, що наша теперішня еміґрація не знаходиться в одному місці, чи в одному більшому скупченні, а навпаки,що вона р о з с і я н а по різних осередках американської, анґлійської й французької окупаційних зон Німеччини. З цього ствердження випливають висновки, що заторкують проблему поборення простору з одного боку, з другого ж, проблему пристосовлення праці до місцевих даних.

Конкретні можливості в першому випадку, це організувати наукові з"їзди, скликувати фахові конференції, групувати науковців у менші чи більші об"єднання відповідно до їхньої спеціяльности й вести пляново стислу науково-фахову працю. Зробити цього в одному осередку не можна. Як виказа-

а досьогочасна практика, переобтяжування одного й того самрго осередку фаховими конференціями науковців не тільки, що відбивається від"ємно на самому ході праці, але й заперечує саму ідею організації більшого терену на принципі рівноправности й обслуговування всіх осередків даного терену під науковим оглядом. Із усіх можливих форм об"єднання наукових робітників за спеціяльностями виказалася найбільш життєздатною й найбільш еластичною форма "Української Вільної Академії Наук", передбачена її тимчасовим положенням /Бюлетень УВАН ч.I/. Створення фахових груп УВАН, що мають за завдання охопити організаційними рямцями всіх працівників із даної спеціяльности й створити між ними взаємне порозуміння щодо праці, а дальше керувати науковою працею всіх груп згідно з взаємним порозумінням і відповідно до загального розплянування Президії УВАН /на ділі керівних членів груп/ - була щаслива думка, що виправдала себе в буденному житті вже при перших спробах її реалізації. Під сучасну пору УВАН об"єднує велику більшість українських науковців на чужині в фахових групах, перейнявши цим на себе не тільки обов"язки зорганізувати в своїй сітці всі науково-творчі одиниці на еміґрації, але й репрезентувати науково-дослідчу працю українства на чужині. З цього погляду відоме рішення Президії Центрального Представництва Української Еміґрації, мовляв, УВАН мусить об"єднати всі наукові сили по всіх зонах окупації в Німеччині /пор.Бюлетень УВАН ч.6,стор.20/ є тільки зовнішнє, а проте важне і далекойдуче признання правильности організаційних принципів УВАН, є остаточне санкціонування її праці в аспекті загально-громадянської дисципліни й порядку.

А проте УВАН, об"єднуючи науковців за їхніми спеціяльностями з усіх зон Німеччини, залишає вільно поле й вільну руку

українським науковцям, групуватися на принципі льокального постійного перебування поодиноких науковців без уваги на їхню спеціяльність. Отак можуть групуватися працівники різних фахів в поодиноких більших скупченнях української еміґрації чи на основі спеціяльних статутів із окремими назвами /пор. "Наукове Т-во" в Мюнхені, "Громада Науковців" в Авґсбурзі, "Культурно-Наукова Рада" в Фюрті й ін./, чи - коли цього немає - по-простому як місцеві об"єднання членів УВАН без уваги на їхні спеціяльності. В цьому напрямі й по цій думці пішли резолюції з"їзду українських наукових і високошкільних представників, скликаного Відділом Культури й Освіти ЦПУЕ дня 9.8.1946.

В висліді треба ствердити, що другий етап наукової праці на еміґрації, а саме її координацію, започатковано на здорових засновках, на засновках, що випливають із об"єктивної дійсности й логічного конструктивізму. Зручне схрищення принципів понадльокальности, але зате фаховости /УВАН і її групи/, й понад фаховости, але за то льокальности /наукові т-ва, громади науковців, місцеві об"єднання членів УВАН і тп/ дає розв"язку науково-організаційній проблематиці нашої теперішньої дійсности. Треба думати, що при належному зрозумінні оцих принципів організації й точному придержуванні їх у житті, можна буде оминути багато безпотрібних тертя, "конкуренцій", повторювання тієї самої роботи й узагалі всяких нездорових виявів еміґрантщини в нашому житті. Не доводиться окремо підкреслювати, що така координація вплине посильно на якість і можливості наукової праці на чужині й узагалі на розріст морального капіталу, що його винесли з собою великі кадри наших науковців на еміґрацію.

ПЕРША НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
ІСТОРИЧНОЇ ГРУПИ У. В. А. Н.
6. липня 1946 р.

Історична Група УВАН в самого початку праці Вільної Академії Наук входила до складу Групи перед- та ранньої історії і лише в липні оформилася в самостійну організацію наукову одиницю.

Історична Група відбула кілька нарад в організаційних справах. II дійсних членів УВАН, присутніх на цих нарадах, обговорили справу обрання керівництва групи, дообрання дійсних членів і намітили ближчий план праці.

Керівним членом групи обрано Президента УВАН проф. Дмитра Дорошенка, його заступником проф. д-ра Бориса Крупницького і вченим секретарем Групи проф. Володимира Мацяка.

До первісного складу ініціяторів утворення окремої групи дообрано було ще сім істориків, членів кол. українських наукових установ Львова, Праги, Варшави, Берліна. Обрано на дійсних членів проф. М. Андрусяка, І. Витановича, В. Дубровського, д-ра Й. Скрутеня, М. Чубатого, О. Шульгина та А. Яковлева.

На організаційних нарадах обговорено було питання, "в"язані з розшуками та дослідженням матеріялів до української історії в німецьких архівах і бібліотеках Геттінґену, Мюнхену, Штутґарту та інш., проект майбутньої сесії істориків, присвяченої гетьману Ів. Мазепі, та видавничі плани Групи.

Наукова сесія почалася о 10 годині 6. липня 1946 р. Її відкрив П. Президент УВАН та Керівний Член Групи проф. Дмитро Дорошенко доповіддю "Праця українських істориків на еміґрації". В доповіді подано було детальну характеристику й оцінку науково-дослідчої праці українських істориків та наукових установ по різних еміґраційних осередках за час від 1920 до 1945 р., що стали великим вкладом в українську історичну науку, починаючи з праць Михайла Грушевського та Вячеслава Липинського аж до створення наукових установ та кафедр української історії в Українському Вільному Університеті в Празі, кінчаючи дослідчими працями проф. Симона Наріжного, Бориса Крупницького, Домета Олянчина, Ігоря Лоського, Михайла Антоновича, Ілька Борщака, спертті на багаті нові джерельні матеріяли, порозшукані в різних західньо-европейських архівах, опублікованих у виданнях Львівського Науково-Товариства ім. Шевченка, Празького Історично-Філологічного Т-ва, Варшавського та Берлінського Наукових Інститутів та інших наукових і високошкільних закладів.

Другу доповідь зробив проф. Б. Крупницький на тему "До методологічних питань української історії". На самому початку своєї доповіді у доповнення до історіографічного начерку еміґраційних праць українських істориків, проф. Б. Крупницький освітлив високоцінну наукову роботу в галузі української історії самого проф. Дмитра Дорошенка і тоді перейшов до своєї теми /Доповідь подається в автоконспекті/.

Р. Крупницький

ДО МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПИТАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

1. На нові рейки. Якими шляхами має йти українська історична наука на еміґрації?

Можливе й потрібне дослідження нової колоніяльної України, огляд колонізаційного українського процесу в Канаді, З"єднаних штатах, або Арґентіні для тих істориків, що осядуть на нових землях.

Варто продовжити архівальну працю по европейських архівах, йдучи слідами наших істориків еміґрантів першої світової війни. Особливо поважне завдання могли б виконати історики-орієнталісти.

Для історика аналітика і архівіста є чимале поле для праці, коли він захоче йти гарячими слідами найновішої історії: збирання й перше оброблення матеріялів, що стосуються до німецької доби, особливо в самій Німеччині, яка на певний час стала для нас своєрідною Україною, складеною з примусових переселенців /Сибір на Заході/ є завдання, якого вистачить не на одного історика.

Але головним завданням лишається переставити себе на нові рейки. Історик від аналізи і малих синтез, що почасти залежало від обставин, має нарешті перейти до більших синтез. Нема своїх архівів, нема підручного матеріялу, яким ми звикли оперувати. Нові погляди на підставі старих фактів напрошуються ніби самі собою. Через то, що ми знаходимося в середині Европи, нам припадає місія поглибити перспективи, а в першу чергу довести природню европейськість України.

Ми приходили до Европи від України, від Сходу взагалі, а тепер - від Західньої Европи, від ґрунтовного знання західньо-европейської історії звернемося до нашої України; протиставляючи Европу й Україну, ми нарешті зможемо включити Україну в загальне русло европейського історичного розвитку.

2. Народництво і державництво. Українська історіоґрафія XIX-XX ст. безперечно виявляла ті самі ідеологічні і почасти методологічні прикмети, що й загально-европейська того ж часу. Романтичний етноґрафізм Костомарова /не дурно названо його українським Т"єрі/, позитивізм Володимира Антоновича, прудонізм-соціялізм Драгоманова, соціяльні тенденції у Грушевського живо відбивали певні етапи західньо-европейського духового життя.

Але разом зі спільними основними лініями, якими позначено европейську історіографію XIX-XX ст., а разом з нею і на-

тетиків.

Тепер перед нами новий вищий етап. Від іманентного розгляду, що приносить з собою певну ізольованість, треба переходити до універсального. Історія України не відокремлена явище, історія України - це частина історії Европи, і наше завдання вставити її порівняльно-соціологічною методою в широке русло европейського, а то й світового розвитку. Тільки порівняльною методою прийдемо ми до розвяснення таких питань як феодалізм на Україні в зв"язку з феодалізмом як універсальним, а принаймні европейським явищем, або знайдемо правдиву оцінку станових установ козацької української державности. Також і в рамках східно-европейських, в рамках російської імперії дасть нам порівняльний погляд належну оцінку централізму Москви і федералізму окремих країн і земель. З широких порівняльних студій над залежними від Росії країнами, Новгородом, Псковом, прибалтійськими країнами, Фінляндією, козачими військами, інородцями /калмиками, кіргізами й т.д./, над Україною в її окремих частинах - Гетьманщиною, Слобожанщиною, Запорожжям, Січчю і т.п., вдасться здобути правдиву перспективу для розгляду і самого внутрішнього процесу історичного розвитку України за часів, коли вона була залежною від Москви.

В основному порівняльна метода означає для нас на сьогодні виступ з меж локальности і своєрідного провінціялізму в історіографічній сфері, значить для нас включення в широкий европейський історичний потік.

Дальшою з черги була доповідь проф.О.Оглоблина:"Історія Русов" /з нагоди 100-річчя видання/. Автоконспект буде вміщено в дальших числах "Бюлетеня".

Н.Полонська зробила доповідь на тему: "Вивчення історії Південної України в XX столітті" /подаємо автоконспект/.

Проф.Д-р Н.Полонська — Конспект

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ В XX ст.

Історія Південної України найменш досліджена галузь історії України. Довгий час історія Південної України не входила, як складова частина, історії України; панувала навіть думка, що Південна Україна не є частина України, а "Новоросія", як почали називати її з XVIII ст., коли на українські степи царський уряд спрямував колонізаційний рух.

Таке ставлення характерно відбилося в програмі для конкурса для преміювання кращої історії України, який оголосила в середині 90-х рр. XIX стн редакція "Киевської Старини", найповажнішого часопису на Україні: в цьому програмі бракує Південної України. Бракує її в історії Українського народу, яку написала для цього конкурсу О.Ефименко.

Багато сприяв поширенню такого погляду відомий дослідник історії Південної України, А.Скальковський. Протягом 70-х років /з 1830-х років до кінця XIX ст./ він невпинно працював над історією, економікою, статистикою Південної України, розшукав багато цінних архівних джерел, надрукував кілька сот різних статей, розвідок, монографій. Проте, разом з користю для дослідження та популярізації історії Південної України, він зробив багато лиха: він був переконаний російський патріот і розглядав історію Південної України під кутом зору російського урядовця; для нього Південна Україна була частиною Російської імперії, яку та залюднила та ущасливила, а а запорожці-бунтівниками проти Росії. Цей погляд ширився протягом XIX ст. і мав багато адептів.

Велике значення для правильного розуміння історії Південної України мали деякі твори кінця XIX ст., серед них приміром Теодосія Макаревського: "Историко-статистическое описание Екатеринославской епархии" /Катерин,1881/. Там автор зібрав з церковних архівів матеріяли про заснування кожного села: виявилося, що всі села були засновані українцями, що прибували до них головним чином теж українці з різних місць.

Наприкінці XIX та на початку XX ст. в галузі історії Південної України працює Д.Яворницький. В особі Яворницького Південна Україна мала видатного дослідника, історика, публіциста, навіть белетриста. В його численних творах вперше в одне ціле було поєднано Запоріжжя з так званою "Новоросією". Зокрема багато зробив Яворницький для вивчення та публікації архівних джерел.

В XX ст. розробка історії Південної України значно розгортається. Поважне місце в цій розробці належить Катеринославській Вченій Архівній Комісії, яка видала 10 томів цінних праць "Летопись Екатеринославской Ученой Архивной Комиссии", в яких вміщено було розвідки та архівні матеріяли. Діяльність Комісії тісно зв"язана з іменем її секретаря. В.Біднова. Він надрукував там кілька розвідок: "Последний кошовой Кальнишевский", "К истории запорожской Старшини", "В.Сокальский" та інші. Найцінніші праці, синтетичного характера видрукував Біднов вже на еміграції. Серед них зокрема заслуговують на увагу "Атакування Запорозької Січі" /Літ.Наук.Вістн./, але найбільше значіння має серія статей, які в цілому складають історіографію Південної України. Це - "Устное оповедание М.Коржа /Літ.Наук.Вістн./, біографія та характеристика праць пр.Теодосія Макаревського, дослідника Південної України Я.Новицького, /обидві в "Летописи"/. Вже на еміграції він написав критичний огляд праць акад. Д.Багалія, Д.Яворницького /Перша - доповідь на "Наук.з"їзді в Празі, друга - в Літ.Наук.Вістн./, та А.Скальковського /Зб.наук.статей, присвяч.Масарикові/. Ці праці дуже важливі: в них Біднов не лише піддає критиці працю дослідників; розглядаючи їх праці, він подає свою власну концепцію, в якій поставала історія Південної України в усьому її обсязі.

Серед істориків Південної України видатне місце належить акад.М.Слабченкові. Талановита, палка людина, він мав велику працездатність і багато працював. Найбільше значіння мають з його праць дві монографії: "Соціяльно-економічна організація Запорозької Січи" та "Запорозька паланка" /Обидві надруковані в Працях комісії для вивч. історії права при УАН/. Написані вони на підставі перегляду друкованої літератури як української, так і західно-европейської, порівняльним методом. Головним джерелом для них був Запорозький Архів, перевезений в 30-х рр XIX ст. Скальковським до Одеси і в свій час широко використаний ним. Слабченко багато зусиль приклав для вивчення цього єдиного в своєму роді архіву. Він мріяв видати його за зразком видань Архіва Ю-З России" окремими томами присвяченими певним темам, з великими вступними статтями-монографіями редакторів тому. Проте видати архів у Одесі не пощастило - не було коштів, і Слабченко звернувся до Укр.Академії Наук, до Археограф.Комісії. Голова її, акад. М.Грушевський цілком співчував справі видання, але не погоджувався на план видання Слабченка. Почалися дискусії, справа не посувалася, а тим часом сталися події, в наслідок яких акад.Слабченко та Грушевський були позбавлені можливости брати участь в виданні архіву. За кілька років поновлено було питання про видання архіву вже Архівним управлінням; воно взяло за основу план Слабченка, але знов не встигло навіть розпочати справу.

Серед досить численних дослідників, які працювали в галузі історії Південної України треба згадати проф.Одеськ.ун-та Е.Загоровського, автора розвідок про слов"янську колонізацію Південної України/ Вестник Военно-Исторического Об-ва у Києві/, та кількох праць про адміністрацію Потьомкіна; М.Ткаченка та С.Шамрая/ колонізація Півд.України - в працях Іст.-Філ.Від-ву

лу ВУАН/, а також низку важливих видань архівних матеріялів: О Богумила / К истории управления Новор. краем -"Летопись Ек.Уч.Арх.Ком/, М.Торновського: "К истории Новор. края/Сборник Екатеринославской Земской Управи 1905/, В.Грекова: "Бунт запорозької сіроми 1768"/ Праці Іст.Філ. Відділу ВУАН/, Г.Гуслистого "Повстання пікінерів /Окремо/ О.Рябініна-Скляревського - про повстання на Запоріжжі /Праці ВУАН/, низку статей Н.Полонської-Василенко в різних виданнях ВУАН.

В наслідок цих праць, в XX ст. вже не можна було казати, що Південна Україна не є Україна, а "Новоросійська губернія". Всі ці праці виразно доводили, що Південна Україна є також частина великої України, як і Правобережна, чи Лівобережна Україна, і заселена українською людністю. В працях, згаданих вище, подається не окремо історія запорозького козацтва, як оази серед "російських земель", не історія російської адміністрації Південної України: головним чином вони присвячені історії українського народа на території Південної України і його взаємовідносинам з російським урядом.

Далі проф.В.Мацяк зачитав доповідь, яку подаємо в автоконспекті.

Володимир Мацяк

Конспект

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ В ДОСЛІДАХ НАЙДАВНІШОЇ ДОБИ

/ УП- XIУ стол./

Доповідь програмово-постулятивного характеру стосується деяких найважніших методологічних та суто історіографічних питань і проблем в дуже занедбаних і досі мало розроблених у нас ділянок історичної науки: I.проблеми топоніміки /назовництва/ староукраїнського осадництва як допоміжної галузі історичної науки та II. проблем у дослідах історії Галицько-Волинської Держави XIУ століття.

I.

З історичних наук усіх европейських народів українська історична наука в найбільшій мірі не може обійтися без допомоги з боку різних галузей науки - отже також і топоніміки староукраїнського осадництва, гір, вод і ін. як ланки мовознавчої науки на пограниччі з історією. Всі нам відомі письмові джерела з старокнязівської доби разом з найдавнішим нашим Київсько-галицько-волинським літописним зводом та дані археологічної науки що далеко не вистачають для висвітлення багатьох важливих і основних питань з нашої політичної, суспільної, економічно-господарської та культурної історії в поредкняжій /слов"янській/ та в княжодержавній добах України /УI-XIУ стол.

Досліди топоніміки добилися вже в науці деяких европейських народів - зі слов"янських, наприклад, у польській нау-

ці - значних успіхів, хоч і з методологічними недостачами та огріхами. Ці останні виявилися в зашвидкому й надто ризикованому змаганні до здійснення найтруднішого в топоніміці завдання етимологізації тобто вияснювання мовного та історично-соціяльного змісту і значення давних місцевих назв. Здійснення цього завдання справедливо обумовлює польський мовознавець д-р Станислав Роспонд в цінній розвідці п.д. Проблема слов"янського осадництва в світлі топоніміки /Квартальник Гісторични,Львів 1938/ попередним переведенням низки інших методологічно важливих топонімічних завдань - на жаль ще досі не переведених.

Перші українські спроби Ом.Партицького та о.А.Петрушевича наприкінці XIX стол. досліджувати українську топоніміку, започатковані якраз саме від етимологізації - при заслузі обох істориків для громадження топонімічного матеріялу - не дали поважніших вислідів та не зацікавили українських істориків і мовознавців. Недоцінення і занедбання топонімічних дослідів проявилося в українській історіографії та на історично-географічних картах наших земель в змапуванні далеко невистачальної кількости більш і менш значних городів з нашої найдавнішої доби /до XIУ стол./ тільки на основі даних і відомостей з відомих письмових джерел з літописним зводом XI-XIII стол. на чолі. Так, наприклад, на території історичної Галичини наша історіографія знає мінімальну кількість - всього коло 24 городів і городків-місцевостей, в той час як давніший скандинавський письменник X в. означив Україну "країною городів" /Гардарікі/, так багато їх у нас було. Таке, сказати б, формалістичне, методологічно недосить чи надто критичне, трохи примітивне й необережне ставлення нашою історіографією питання про кількість існуючих в різних періодах історії городів та городків /місцевостей/ не є стійке та не відповідає історичній правді та сьогоднішнім вимогам розвитку історичних наук. Бо фактично майже всі місцевости й городи згадані їх назвами в наших літописах і інших джерелах княжодержавної доби під різними річними датами часу вперше там згадані як назви таких місцевостей, що відогравали нераз більш видатну історичну ролю в моменті першої літописної згадки про них та існували тоді вже як готові від часу, покищо не знати, як давного. Такі факти, знані давніше, скріпляються зараз новими джерельними знахідками. Тоді недостачі та прогалини в наших джерельно-історіографічних відомостях про давнє українське осадництво має змогу доповнити українська топоніміка.

Нова спроба систематичного скласифікування топоніміки українського осадництва Галичини різних часів за етимологією назов зроблена в 1938 р. проф.М.Кордубою / Що кажуть нам назви осель? "Наша Батьківщина", Львів 1938, чч.1-5/. Але вона, торкнувшися тільки назов лексичних для означення річевим змістом і значенням за поверховими, тільки сьогодні зрозумілими категоріями поділу, неповна й не вистачає ні кількісно, ні якісно. Проф.Кордуба не підходить до досліду топоніміки за методологічними напрямними й вимогами Роспонда /цей польський автор опублікував свою розвідку трохи пізніше розвідки Кордуби/ та ще не досліджує назв осадництва за критеріями історично-генетично-хронологічними та мовознавчими, граматично-суфіксальними.

При нагодах нових джерельних дослідів над історією Галицько-Волинської держави ХШ-ХІУ стол. доповідач зробив спробу прослідити один мовно-суфіксальний тип назв давніх місцевостей Галичини по думці вимог Роспонда, хоч початково без знання праці Роспонда, яка вийшла згодом підчас відповідної першої публікації доповідача /"Головсько" - старий передвісник княжого Львова? "Наша Батьківщина/ 1988, чч.7-12/. Дослід доповідача потвердив практично слушність методологічно-теоретичних вимог і передбачуваня Роспонда. Розслідження одного типу найдавніших назов городів і місцевостей Галичини прикметникового значення з давніми наростками -ьско та -ьск /-ьско і -ськ, див.подробиці в доповіді, Бюлетень УВАН ч.6, стор.12-13/ допровадили доповідача до несподіваного розкриття і з"ясування нової, досі незнаної в історіографії проблеми. А саме, в Галичині та в її сумежних районах існувала в українській передкняжій /слов"янській/ та у ранній княжодержавній добах стара система сухопутних і річкових комунікаційно-торгових шляхів, що сполучували собою території до річок Дніпра, Тиси й Дунаю та Висли точно означеними по назвах городами в одну пов"язану політичну й економічно-господарську цілість, з центром цієї системи, городом "Головьско /місто/", положеним на території свого наслідника, заснованого в ХШ стол. города Львова /тоді "Головьско місто" топонімічно розкритий властивий попередник Львова/. Ця територіяльно-шляхова система, що мала велике значіння, хоч і давно забуте століттями, для східньо-европейських і зокрема українських і сусідніх земель в часах приблизно від УП до ХІ стол. і пізніше, була в Х-ХІ стол. об"єктом довготривалих і запеклих війн між двома державними потугами Київською державою Володимира Великого і Ярослава Мудрого та Польщею Болеслава Хоробрих за чомусь так важний для цих великодержав клаптик так званих "Червенських городів" та Галичину аж до ХІУ стол. і пізніше.

Таким чином ширші топонімічні досліди можуть не тільки освітлити причини українсько-польських затяжних конфліктів і війн за "Червенські городи" й Галичину та розкрити властивого предка міста Львова, але й, хоч як будуть нелегкі, зможуть - обнявши собою топоніміку всіх українських земель з різних часів - кинути багато світла на різні можливі питання з українського минулого, що ще виринуть у майбутньому.

П.

Період останнього 50-ліття самостійного існування Української Галицько-Волинської Держави в 1290-1340 рр стоїть своїми дуже великими науковими та моральними вартостями та дослідницькими інтересами аж досі, виняткова з усіх періодів української історії, у відверненій пропорції до дотеперішніх, мало уважних досліджень і праць з боку українських істориків. Цей період дуже недостатньо знаний, цілком забутий, занедбаний в традиції українського народу та в літописців козацької доби, сфальшований сьогодні - хоч і був колись повен великої державно-політичної могутности, слави й величі Галицько-Волинської Держави ХШ-ХІУ стол. в Европі, та дійшов до апогею свого найкращого й найбуйнішого розвитку в початках ХІУ стол. під правлінням короля Юрія Львовича - цього великого з"єднителя галицько-волинських та київо-чернігівських земель в одну державну цілість. Блискучий період вповні суверенної та самостійної української об"єднаної державности, яка

потім не повторилася більше через довгі століття - так недооцінений і мало досліджений в українській історіографії, саме якраз винятково дуже вартий майбутніх найширших та найбільш посиджених дослідів з боку українських істориків, яких досі мав так мало. Головна причина малого розроблення минулого Галицько-Волинської держави 1290-1340-их рр. в українській історіографії це майже повна недостача тодешніх і пізніших письмових джерел-реляцій, головно українських літописів, що існували колись напевно в достатньому числі, але були з часом знищені. Друга причина: злегковаження й недооцінення українськими дослідниками XIX-XX стол. потреби посилених дослідів над згаданим періодом української княжої державности під впливами новіших політично-суспільних ідеологічних течій Европи та й сфальшованої й видуманої відвічними ворогами України, приписаної деяким нашим історикам традиції про наче б руїнницьку роль українського княжого февдалізму та боярського бунтарства й сьаволі в Галицько-Волинській державі з XIII через XIV століття, що зуміла відвернути симпатії українського суспільства XIX-XX стол. для князівсько-боярського уладу цієї держави.

Але від часів першої світової війни 1914-1918 рр. все таки відновилися досліди з боку нечисленних українських істориків над Галицько-Волинською Державою та іншими українськими землями XIII століття. Вони дали вже багато нових і цінних джерельних знахідок і відомостей. Все таки сильно відчутна скупість джерел до наших XIII-XIV століть поставила новіших українських дослідників перед великими труднощами й небезпеками, разом з цим і вимогами з боку методології в підході й оцінці давних і нових джерел: дуже совісно й обережно, нераз дуже тонко та всебічно ставит ся до аналізи й оцінки джерел, питань і проблем - особливо при розгляді державної політики та дипломатії Галицько-Волинської Держави XIII-XIV стол. та її монархів, що в загальному стояла на дуже високому рівні та була для інтересів українського народу й держави цих часів дуже успішна - найбільш за князів Льва I Даниловича, Юрія I Львовича й його синів Андрія та Льва II. Уважне ставлення дослідників нашого XIII і XIV стол. до своїх та чужих джерел, що раз-у-раз змушує до перевірки давніших оцінок джерел, тверджень і припущень історіографії, має силу дати сьогодні дуже рясні та позитивні наслідки. Дозволяє констатувати зовсім нові, давніше невідомі факти й події, реконструювати та доповнювати або зміняти відомі припущення та ствердження - дозволяє змалювати зовсім новий образ нашого державного дня минулого XIII-XIV століть, життя й розвиток Галицько-Волинської Держави, причини та наслідки її нагалої катастрофи в 1340-х рр. Головні результати нових джерельних розшуків і студій над періодом 1290-1340-их рр, виявляють собою два основні напрямки всебічного розвитку Галицько-Волинської Держави цього часу: I/ до Галицько-Волинської Держави остаточно приєднані були в початках XIV стол., під правлінням короля Юрія Львовича та його синів підупалі політично Києво-Чернігівські землі, тоді як Наддніпрянщина й її північно-східні сумежні райони підпали державно-політичним та церковно-юрисдикційним впливам Галицько-Волинської Держави й Церкви-митрополії. Таким чином Галицько-Волинська Держава XIII-XIV століття набирає універ-

сального характеру і значення як єдиний тоді репрезентант української державности; 2/ Україна все тісніше зближається до країн західньої Европи в культурно-релігійній та політично-державній ділянках переважно "понад голову" Польщі та відходить від впливів татарщини й Москво-Суздальщини, що перервалося наглою катастрофою української державности під важкими ударами татарських орд хана Узбека й їх московсько-суздальських сателітів та пізніше Польщі.

Найважливіші, найважливіші питання з методології дослідів XIУ стол. - це архівно-евристичні питання. Можливості відвиркати давно затрачені українські літописи й документи в XIУ стол. на українських та російських землях дуже проблематичні. Причини та обставини, в яких вороги України винищили послідовно й систематично масу наших, головно літописних документальних джерел починаючи від XIУ й особливо XУ-XУI сторіч на землях північного "третього Риму", гідні найбільшої уваги дослідників. Нові знахідки дрібних джерельних фраґментів до нашого XШ-XIУ в. на сході Европи ще не виключені.

Але нові джерела для кращого роз"яснювання нашої державної історії XIУ треба буде розшукувати перш усього в архівах та бібліотеках Франції, Італії з Ватиканом, Англії, Еспанії, Греції, Туреччини й ін. европейських країн. При цьому історики-евристи мусять прикласти багато інвенції та уваги до способів шукання нових джерел, нераз складних і нелегких з технічного боку. Багато відомих фактів про досліди чужинецьких вчених в кінці XIX і в початках XX століть доводять значні можливості розшукання нових джерел до української історії XШ-XIУ століть. Їх знахідки, найчастіше принагідні і припадкові, принесли з собою раз-у-раз дуже цінні і першорядного значення джерела до нашого минулого. При можливості деякого зменшення архівно-евристичних шансів та віднайдення нових джерел до нашої історії в наслідок руїнництва війни 1939-1945 рр. треба також врахувати нові шанси відшукання нових джерел в цих архівах і бібліотеках Европи, що до війни були мало доступні або й зовсім недоступні для дослідників і аж після повоєнних змін у державних устроях можуть розкритися. При чому у джерельово-евристичних змаганнях потрібна співпраця та взаїмна допомога - просто планово зорганізована акція українськими та чужинецькими дослідниками, історіками, мовознавцями, літературознавцями і др. на основі відповідного обміну результатами безупинних розшуків. Треба також врахувати в майбутньому спеціяльні експедиції українських дослідників-евристів до европейських архівів, бібліотек і музеїв для розшукання нових джерел.

В ділянці історичної гермевтики - при складних дослідах минулого Галицько-Волинської держави XIУ стол. трудно буде обходитися без західньо-европейської історіографії. Зрештою ще не можна передбачити майбутні завдання та вимоги гермеевтики над дослідом нашої княжо-державної доби.

Основно, повне і детальне зреферування наших відомостей і поглядів на минуле України в XШ-XIУ століттях з боку наших істориків є дуже важне та конечно потрібне не тільки з огляду на велике значіння Галицько-Волинської Держави в

тогочасній Европі, але й для потреби ревізувати згодом наші відомості й погляди на наше минуле в XIII, а також і за другу половину XIV та за наступні століття. Ревізування - це завдання гідне труду багатьох - не одного чи двох - українських істориків.

Далі проф.Омелян Пріцак зачитав доповідь про деякі турецькі джерела до української історії /подаємо автоконспект/.

Омелян Пріцак /Ґеттінґен/

Конспект

ЖВАНЕЦЬКЕ ПЕРЕМИР"я /1653 р./ ЗА ТУРЕЦЬКИМ ХРОНІСТОМ Н А І М А - Ю .

I.

Дуже важний рід османсько-турецьких джерел - х р о н і к и /таваріх/ д е р ж а в н и х і с т о р и к і в /векаїнувісан/ мають велике значення і як джерела до української історії.

Два османські державні історики: Мустафа Наіма / † 1716/ і його наслідник М е ґ м е т Р а ш і д повинні бути в першу чергу вивчені українською історіографією. Їх хроніки обіймають рр. 1591-1721 /1000-1134 рр від Гіджри/ - цебто майже весь державний період другої /козацької/ доби нашої історії.

Вперше звернув увагу на них відомий польсько-російський орієнталіст Йосип С е н к о в с ь к и й /1800 † 1859/ у своєму двохтомовому виборі з турецьких джерел до польської історії /коллектанеа з дзєйопісув турецкіх/ ще в рр. 1824-1825.

Хоч патріотичний противник Сенковського поляк Ігнатій П е т р а ш е в с ь к и й вивчив спеціяльно для досліду турецьких хронік східні мови і що більше, став навіть професором від східних мов на берлінському університеті. Його роботи /напр., Нови пшеклад з дзєйопісув турецкіх/ не мають наукової вартости і Сенковський найшов собі продовжувача тільки 100 років пізніше. Орієнталіст д-р Євген З а в а л и н с ь к и й, почав свою працю від дослідів самих початків турецького літописання /на жаль, теж у відношенні до польської історії/, але не дійшов ще до XVII-XVIII ст., через воєнні обставини. 1/

1/Д-р Завалинський, українець, був в рр. 1939-41 доцентом тюркології на Львівському Держ.ун-ті ім.Ів.Франка. Його докторська дисертація з 1935 р. /Польска в кроніках турецкіх XV і XVI в./ появилася як 14 томик "Коллектанеа Орієнталіа", редагованих акад.З.Л.Котвічем /у 1938 р./. Його синтетичний огляд /писаний

Цінні статті чеського орієнталіста проф.Яна Рипки /писані часом на спілку з істориком проф.Д.Дорошенком/ черпають свій джерельний матеріял головно з турецької дипломатики і тільки частинно турецьких хроністів[2].

Тому, що робота харківського орієнталіста і публіциста проф.В.Дубровського про Хмельниччину на основі турецьких джерел загинула у воєнній хуртовині - не можна сконстатувати як і наскільки в ній були використані турецькі хроніки.

Докладчик готовить в українському перекладі вибір із турецьких хронік др історії України та Східньої Европи.

Доповідь і являється одним із розділів цієї праці.

2.

У п"ятому томі хроніки Наіма подані /під р. Гіджри 1063/ два розділи, що відносяться до жванецької кампанії 1653 р. Вони мають такі наголовки: "Вторгнення татарів до краю ляхів" та "Заключення миру поміж татарами і ляхами"[3]. Немає найменшого сумніву, що вони писані на основі татарських звідомлень до Високої Порти; Кримський ханат був у васальних відношеннях до Османської держави.

зі мною/ про те, що турецькі джерела можуть дати для українознавства, призначений для II тому "Записок Істор.та філол. Факульт. Львів.Держ.Ун-ту ім.Ів.Франка"/у 1941 р./- мабуть загинув.

2/ Статті проф.Рипки появлялися в рр. 1928-1936 головно у Празьких наукових виданнях /Архів Орієнтальні,Часопіс Народнего Музеа/.

В останніх роках проф.Рипка займається дослідом персько-османської літератури /головно творцем романтичного епосу - Нізамі/ і цілком відійшов від історичної тематики,зокрема у відношенні до Східньої Европи, хоч і зібрав великий підготовчий матеріял /пр.покажчики до Ферідун-ової збірки турецьких документів/ і в його посіданні є м.ін.фільмовий знімок турецького копіяра університетської бібліотеки в Геттінґен. Цей копіяр - за даними проф.Рипки - заключає в собі копії листів,що виходили із Порти у XVII ст.. У ньому він найшов /і частинно видав/ 7 листів царгородського дивану до Б.Хмельницького і 3 листи до П.Дорошенка. Тому, що Геттінґенський оригінал дось запропастився, фільмова копія проф.Рипки набрала значення оригіналу.

Перебуваючи в найкращому відрядженні у Празі /осінь 1944 р./ я нав"язав взаємини з чеськими орієнталістами,головно з проф. Рипкою, проф.Тауером, д-ром Аулем та інш. Проф.Рипка заявив мені декілька разів, що він вже ніколи не повернеться до історичної тематики. Вона /історична тематика/ йому, орієнталістові-літературознавцеві, зовсім чужа, вимагає від него завеликого вкладу праці і заставляє його входити в ділянку, що не зв"язана з його науково-дослідчими інтересами. Тому він запропонував мені, орієнталістові-історикові, переїхати до нього в Прагу /звичайно, після розвалу Німеччини/ та зайнятися обробіткою його матеріялів, з тим, що тоді він подарує мені всі свої істо-

Короткий зміст обох розділів:

У листі до хана Іслям Гірай-а Ш Хмельницький подає про польські приготовлення до походу і просить помочі /366,1-10/. Після ради хан рішає йти походом проти Польщі /366,10-16/. Похід почався 20.вересня /366,16-367,2/. Стріча хана з Хмельницьким, 29. р. /367,2-7/. Постанови цієї стрічі: татари зобов"язалися не переходити через козацьку територію і не брати ясиру /367,7-17/. Прибуття татаро-козацьких військ під Бар заскочило поляків. Відступ поляків до Жванця /367,17-22/. Плани походу в Україну польського короля за даними польських полонених /367,22-368,3/. Початок облоги Жванця /368,3-16/. Тяжка ситуація поляків /368,16-23/. Лист поляків до ханського везіря Сефер Ґазі Аґа з проханням посередництва відносно миру /368,25-369,4/. Нарада татарів. Різниця поглядів. Хан вирішує переговорювати /369,4-370,1/. Місце переговорів Камянець на Поділлі. Перший етап переговорів Сефер Ґазі Аґа з канцлером Корицінським /370,1-14/. Татарські домагання: 1. присилати річні"упоминки"; 2. не посягати на краї, що під владою султана; 3. не нападати на краї козаків; 4. дати двох закладників; 5. дозволити татарам ясир у Польщі.- Поляки просять день до надуми /370,14-371,4/. Зірвання переговорів татарами /371,4-11/. Відновлення переговорів. Поляки приймають всі точки крім останньої. Пропонують плюндрування території по барське староство /цебто плюндрування козацької території.О.П./ /371,11-23/. Татари дечим поступилися. Заключення договору на давних /білоцерківських/ умовах 15.грудня /371,23-372,3/. Проти постанов договору татари вступають 17.грудня у грабіжницький похід на Поділля, Волинь і Полісся, бо хан не міг задержати татар /372,3-373,3/.

8.

Остаточну обробку турецького матеріялу, зокрема назв5/,за

ричні матеріяли. Літом і восени 1945 р.пробував я /будучи тоді в Австрії та Швайцарії/ зв"язатися з проф.Рипкою - але безуспішно. У останнім /четвертім/ виданні /Істамбул 1866/7 / ці розділи займають стр.365-373.- Окремо подана у хроніці На іма молдавська виправа Тимоша Хмельницького. Їй присвячу окрему статтю і тому не згадую на тому місці про неї /хоч з нею пов"язані події Дванецького походу/.

4/ У дужках подаю сторінку і рядок турецького тексту.

5/ Османсько-турецька мова послуговується арабським алфавітом. Цей осмітський алфавіт віддає тільки приголосні і то за допомогою дуже до помилок предистинованої системи відрізнювання багатьох приголосних знаків тільки діякритичними крапками. Тому ідентифікація назв писаних арабським алфавітом дуже тяжка справа.

відсутністю українознавчої бібліотеки треба відкласти на пізніший час. Тут дозволю собі подати декілька ідентифікацій назв, що виявилися в процесі роботи над повищим текстом, головно на основі конфронтації з іншими джерельними даними /пр.Грушевський, IX,2/.

А. Топографічні назви.

I. Ер Йозад = Біла Церква /369,6/.

2. Ісльам Ґірай = Іслям Кермен на Дніпру /366,20/

3. Алвбадр = Львів /366,6 ; 367,2I; 370,25/.

Етимологія цього слова мені не відома.

4. Узіча = Шванець /368,2/.

5. Данку = Зелениця /?/ / 367,I8/.

Пор.Грушевський, 368,370.

6. Дубна = Дубно /372,I0/.

7. Зір-і Земін - Поділля /369,I3/; по-перськи буквально "підземельний, під землею". Пор.:Сер Джемс Редгаус. Б Тюркіш енд Інгліш Лексікон. Константинопіль 1890, I0I4. Мирза Абдулла Гаффаров, Персидско-русскій словарь. Том I,Москва,I9I4. 428, і т.д.

8. Карт Костантін = Старокостянтинів /366,8; 372,2I/. Тур. "карт" = "старий".

9. Вісльатін = Гусятин /368,I5; 372,2/.

Б. Особові назви.

I. К-ґлавйуш = Корицінський, польський канцлер I653 р. /370,I0/.

2. Йер вайвода = Єронім Любомірський, воєвода Руський /372,24/.

Повищі ідентифікації - причинок до майбутнього словника назв /топографічних і особових/ турецьких джерел до історії України.

Конференція закінчилася доповіддю проф. Сергія Жукарька подається в автоконспекті:

Сергій Жук

Конспект

УКРАЇНСЬКИЙ ПЕТЕРБУРГ І ЙОГО РОЛЯ В БУДУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Завдання автора змалювати до і поревольюційні дні в Українському Петербурзі, коли творилася молода Українська Держава.

Перед російською революцією 1917 р. столиця царської імперії мала стотисячну українську колонію.

Тут працювали українські громадські організації: Благодійне товариство для видання дешевих книжок, Товариство ім. Т. Шевченка для допомоги студентам, клуб "Громада", Українська Літературно-художнє товариство, Український лазарет, книгарня.

Кожна висока школа мала українське землятство.

У Петербурзі українські партійні організації: українські соціялісти-федералісти, українська соціял-демократична робітнича партія, українські соціялісти-революціонери.

Після революції постала низка нових закладів: Українська Національна Рада, Рада Українських організацій, Українська Військова Рада, Український Робітничий клуб "Праця", Український військовий клуб технічних частин, Український Політичний клуб, Спілка Українських урядовців, Українське жіноче Коло.

Велику ролю в культурному житті українського Петербурга відіграло Українське Літературно-Художнє Товариство.

Першими полками, що перейшли на бік повстанців у час революції були гвардійські полки, що складалися з українців, серед яких провадили пропаганду українські підпільні організації.

Першим виявом української політичної солідарности було урядження парастасу по Т. Шевченкові у Казанській Катедрі в присутності представників ріжних національностей, маніфестація до Державної Думи, зустріч Митрополита Андрія графа Шептицького, Шевченківський концерт Українського Літературно-Художнього Товариства.

Черговим завданням після революції було виділення українців з загальної маси війська і пересунення армій розташованих навколо Петрограду на кордони України /пропозиція штабу 12-ї армії/.

Найвизначнішою подією творчого життя української нації в Петербурзі було урядження Радою Українських Організацій велетенської військової демонстрації, без зброї, з пред"явленням домагань до Тимчасового Уряду Російського Військового Міністра в ультимативній формі, з визначенням терміну виконання, в справі визнання Української Центральної Ради і формування українських військових частин.

Це примусило Тимчасовий Уряд послати в той же день своїх міністрів /Керенського, Терещенка і Церетелі/ для переговорів з Українською Центральною Радою, а Військового Міністра, погодитися на формування українських військових частин.

Скорбним святом був парастас в серпні 1917 р., уряджений Радою Українських організацій, по забитих 26 липня у Києві козаках полку ім. Богдана Хмельницького, що впали жертвою ворожих сил у час вирушення козаків на фронт.

Тогочасні події прискорили створення Українського Військо-

кового Революційного штабу в Петрограді.

Першою дією цієї організації було перебрання з доручення Української Центральної Ради дипломатичної місії для захисту інтересів українського громадянства.

Другою - формування українських військових частин і перевезення цього війська на Україну для захисту Української Центральної Ради і Українського Військового Генерального Комітету.

Було утворено чотири сердюцьких полки по чотири тисячі вояків кожний, важку гарматну батарею, кулеметні роти, технічні й хемічні частини.

На Маріїнському майдані відбулася парада полків, після молебна, українських вояків приведено до присяги на вірність Українській Центральній Раді і Українському Військовому Генеральному Комітетові.

17 1/2 тисяч українського війська було привезено з Петербургу на Україну, коли большевики спинили транспорти з українськими технічними частинами.

Українська Центральна Рада доручила Українському Військовому Революційному штабові провадити пертрактації зі Смольним у справі конфлікту між Україною і Московією.

Ці переговори Ленін доручив провадити Сталіну з представниками Українського Військового Штабу.

Уночі з 7-го на 8-е грудня 1917 р. у кабінеті комісара у військових справах Антонова-Овсієнка було заарештовано двох представників Українського Військового Штабу і вивезено до Петропавловської фортеці, трьом іншим представникам пощастило раніш утекти зі Смольного.

Тої ж ночі Український Військовий штаб було розгромлено більшовиками, бібліотеки у.с.д.р.п. і у.с.-р. спалено, очі Шевченкові на картині Трутовського пробито багнетами.

Про розгром штабу складено протокол в присутності представників інших національностей та сибіряків.

Після розгрому Українського Військового Штабу, Голова Штабу і його заступник вдалися з меморандумом до французької, англійської та шведської амбасад з проханням взяти на себе оборону інтересів українських громадян.

Діяльність Українського Військового Штабу перенесено в підпілля /касарні бувшого Литовського гвардійського полку/. Тут видавалися перепустки українським частинам, що поверталися з фронту на Україну, тут вели переговори з російською партією с-р., сибіряками, виробляли тексти відозв, видавали охоронні грамоти для життя і майна українським громадянам.

Підсумовуючи сказане, бачимо, що Український Петербург відограв поважну ролю у зміні політичного режиму Росії.

Своїми зв"язками з організаціями інших поневолених народів царської Росії, масовими прилюдними виступами, зв"язками з військовими частинами і навіть арміями, що складалися з українців, мав великий вплив на тогочасні події.

Працею в царині організації українських військових частин, в справі визнання Української Центральної Ради Російським Тимчасовим Урядом і на форумі міжнародніх відносин в значній мірі спричинився до створення Української Суверенної Держави.

Закриваючи першу наукову конференцію Історичної групи, Керівний член проф.Д.Дорошенко побажав українським історикам успішної праці.

------0------

ДРУГА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ У В А Н В БЕРХТЕСГАДЕНІ
9-II липня 1946 р.

9-го липня 1946 р. о 2-ій год. попол. Керівний член Мистецтвознавчої групи проф.В.Січинський відкрив конференцію, подавши до відому програму доповідей і привітав провід табору у Берхтесгадені. Конференцію вітали комендант табору д-р Лапичак, дир.Мартинець і проф.В.Дорошенко.

Наукові доповіді відкрилися рефератом проф.В.Січинського:" Методична схема мистецтвознавства".

Далі присутні прослухали доповідь проф.П.Курінного "Українські фініфті ХУП-ХУШ в." і доповідь проф.Д.Горняткевича "Микола Ге" /останню подаємо в автоконспекті/.

Дам"ян Горняткевич — Конспект

М И К О Л А Ґ Е.

До опрацювання життєпису Миколи Ґе спонукує мене та обставина, що ми й досі не маємо монографії, присвяченої цьому мистцеві, якого українську національність не заперечує вже навіть офіціозна совєтська література.

Микола Ге - це нащадок французького еміґранта /його прізвище у французькій мові звучить [illegible] /, який за часів Катерини II поселився в Росії; мати Миколи Ге - українка. Він народжений 17.II.1831 р. на Вороніжчині. Після закінчення ґімназії в Києві, Микола Ге виїхав до Петербурґу, де записався на університет, але не закінчивши його, вступив у 1850 р. до Академії Мистецтв. Із спогадів Ге довідуємось, як виглядала Петербурзька Академія Мистецтв у тій добі. А що Ге став студіювати в Академії п"ять років після того, як Шевченко покинув її, то його спомини мають чимале значіння й для біографії самого Шевченка. Та з Шевченком Ге не зустрінувся там: він закінчив Академію в 1857 р. й у цьому ж році виїхав як стипендіят до Італії, тоді, коли Шевченко вернувся з заслання. Врешті Ге закінчив свою першу подорож на закордонні студії в 1861 р. коли Шевченко вже не жив. Щойно пізніше Ге познайомився й заприязнився з Миколою Костомаровим, а згодом з Ярошенком, визначним українським малярем.

В Італії - підо впливом лектури св.Письма - Ге стає атеїста, що ним він досі був - не тільки глибоко віруючим

християнином, але все своє життя присвячує релігійному малярству. Його перший шедевр - це Тайна Вечеря, твір виконаний в Італії. Розв"язав його дуже переконливо, без зайвих маляреських чи декоративних ефектів, тут в"яється драматичний настрій із глибоким релігійним змістом. Ця картина належить ще й сьогодні до найкращих зображень Тайної Вечері. За цю композицію дістав Ге заслужене відзначення - титул професора Академії Мистецтв.

Деякі з дальших його картин критика приймала більш вдержливо, іноді навіть неприхильно. До них належали "Передвісники воскресення", "Христос у Гетсиманському саді" й " Христос перед радою жреців". Причина лежала в тому, що Ге випередив своїх сучасників у мистецьких здобутках, шукаючи нового способу малярського вислову /чим він став один із перших експресіоністів, головним чином у "Передвісниках воскресення", а найбільше у "Розп"ятю"/. Його композицію "Що таке правда" /Христос перед Пилатом/, що мимохіть нагадує своєю ляпідарністю відому картину Тиціяна "Христос і фарисей" - закупив Третьяков до власної галереї, а згодом - за намовою Льва Толстого,вона обїхала головніші міста Европи й Америки.

Як релігійні, так і історичні /дуже нечисленні /картини Ге побудовані на антитезах, що випливало з його філософічного світогляду. Погляд, що Ге малював їх під безпосереднім впливом Л.Толстого постільки невірний, що нераз сам Толстой був заскочений сміливістю думки Ге.

З історичних композицій Ге найзамітніша, це "Петро І і царевич Олексій", мальована за порадою М. Костомарова. Тематично вони в"яжуться з російською історією, але не можна їх уважати ніяким чином звеличуванням російського царського двора чи апотеозою російської культури. Взагалі російське історичне малярство виявляє майже самі темні сторони державного життя, ця тематика далека від шатосу Каульбаха або Матейка. "Петро І і царевич Олексій" Ге це тільки пролог страшної драми, яка закінчилася торгурами, а врешті присудом смерти рідного сина.

Ге відзначився теж у ділянці портрету й у краєвидах. В портреті - був зразу,- підо впливом Брюлова, але невдовзі став на власний шлях, звертаючи головним чином увагу на психологічну сторону портрету.

Після деяких мистецьких"невдач", докладніше кажучи,після суворої критики деяких картин Ге, він виїхав із Петербурга,покинув Академію й жив на власному хуторі в Плисках, Чернигівської округи. Покинув через десять довгих літ малярство й став хліборобом. Репін каже у своїх споминах, що Ге добре ставився до українських селян, відступав їм землю зі свого майна, а нераз допомагав їм власною фізичною працею. Це викликало навіть родинний конфлікт, не могла цього стерпіти дружина мистця й покинула його. Врешті Ге став ходити по селах України й навчати, як це перед сотою літ робив наш Сковорода.

Під кінець свого життя Ге повернувся до малярства, тоді постали деякі його портрети, а врешті - лебедина пісня мистця "Голгота", незвичайно сильна своїм натуралізмом, що під оглядом форми переходить уже в межу експресіоністичних достижень. За кілька місяців після закінчення її - Ге помер у 1894 р.

Микола Ге являється для нас блискучим представником ук-

раїнського релігійного малярства в другій половині XIX в. Це не припадок, що в одному столітті працювало три великих представники нашого релігійного малярства: Володимир Боровиковський, Микола Ге й нарешті Петро Холодний, які внесли стільки творчих вартостей у ту шляхотну ділянку української культури.

Доповідь проф.Л.Білецького на ранішньому засіданні 10.липня "Естетична аналіза "Касандри" викликала значну дискусію. Проф.В.Державин зробив застереження щодо конструкції та композиції "Касандри". Дискутант обороняв характеристику Касандри акад.Ол.Білецького, з яким не погоджується прелеґент. Проф.Ю.Шерех прилучився до поглядів проф.Державина. Ред.І.Костецький торкнувся справи театрального розв"язання "Касандри". У відповіді на ці завваги проф.Л.Білецький не прихиляється до думок В.Державина щодо недостатньої єдности поодиноких дій у "Касандрі". Духова єдність у цьому творі, на думку доповідача, безумовно є.

Зараз по тому читав свою доповідь дир.Володимир Блавацький: "Галицький театр в 20-30-х рр.20-го віку".

Запити по доповіді ставили І.Костецький і Гаєвський про вистави Ібсена на українській сцені. Проф.В.Січинський порушує питання про відношення глядача до театру. Прелеґент на це подав кілька прикладів позитивного ставлення глядачів.

Після полудневої перерви Дир.Валентин Гаєвський зробив доповідь "Франко й театр" /подаємо в автоконспекті/.

В.Гаєвський — Конспект

ФРАНКО І ТЕАТР

Різноманітна багата і плідна була творчість Івана Франка. Цілком зрозуміло, що велетень мистець не міг випустити зі свого поля зору такий могутній чинник національної культури, як театр. В галузі театру Франко працює, як першорядний драматург, невтомний перекладач, цікавий театральний критик, поважний історик і безпосередній активний будівничий галицького театру. В галузі історії театру, його приваблює ХУП ст., зокрема український вертеп - це самобутнє явище нашої театральної культури - шкільна драма, інтермедія та постать основоположника нової української драматургії Івана Котляревського. Поруч з працями М.Петрова, М.Драгоманова, М.Павлика, В.Перетца, В.Резанова, М.Возняка, Г.Хоткевича та інших, роботи Франка поклали міцний підмурок для створення історії українського театру за часів формування його основ. Торкається він і історії театру, окремих його моментів з боку репертуару, і в своїх роботах з історії української літератури. Не доводиться вже говорити про то, що у Франка є багато статей

рецензій на різні театральні теми, розкиданих в часописах і газетах.

Створив автор "Мойсея" і певний розділ в історії української драматичної літератури. Лірико-романтична стихія, яка не раз перемагала Франка поета і прозаїка не змогла повністю подолати Франка-драматурга. Драматург очищує драму своїх попередників від зайвих подробиць побуту, милування етнографією заради неї самої, мелодраматизму та масового музично-танцювального дивертисменту. Під франківським пером, драма та комедія з селянського життя втрачає свій примітивно-етнографічно-побутовий характер і перетворюється на соціяльно-психологічну драму зі збереженням побуту лише як фону. З"являється в його п"єсах і новий типаж: ремісник, підприємець /майстер Чирняк/. Розробляє він і жанр драматичного етюду /Будка ч.27/. Ми не можемо прийняти тверджень Д.Антоновича /"300 років українського театру"/ та О.Кисіля /"Український театр"/, що І.Франко творив побутову драматургію. Дійсно тло його найбільш відомих п"єс "Украдене щастя" і "Учитель" - сільське життя з його побутовими рисами та народними типами, але не це підкреслює драматург, не це входить в поле спостережень письменника, його творчої уваги. Віссю "Украденого щастя" та "Учителя" є драма зруйнованого подружжя, страдницький шлях вчителя ідеаліста. Франко, що має спільні риси з Золя, не моралізує, не виступає суворим пуристом-прокурором, що визначає вироки для людських вчинків - автор хоче бути тільки спостережливим безстороннім свідком та літописцем життя.

Варто поставити майбутньому дослідникові для художніх паралелів дві постаті - Франка і Тобілевича. Обидва, не розриваючи цілком з побутовим театром, наповнюють його більш глибоким змістом, а саме: почуття, думки дійових осіб набувають глибокого умотивування. Це надає персонажам більше життя, внутрішнього руху, рельєфу. Ця багатогранність людської вдачі в п"єсах зазначених драматургів вимагала від акторів удосконалення їх сценічної майстерности. Драматургія, збагачуючи театр, удосконалювала мистецтво актора і режисера. Осторонь стоять такі драматичні твори Франка, як драмакавка "Сон кн.Святослава" та мініятюри:"Камінна душа" та "Три князі на один престол", які мають виразний лірико-романтичний характер. В творенні драматурга це був рецидив історично-романтичного напряму, данина в свій час панівному жанру, і в творчому відношенню драматург лише оновлював старе. Своїми п"єсами Іван Франко міцно увійшов в репертуар нашого театру. На афішах театрів з"являються назви більшости його п"єс: "Украдене щастя" стало одною з найбільш улюблених глядачами п"єс. В сценічну історію цієї п"єси помітною ланкою входить вистава 1913 року в Камінці-Струмиловій львівського театру "Боїда" під проводом Романа Сірецького, де вперше грають драму такою, як її написав Франко. Кращі актори українського театру втілюють яскраві образи Франкового твору, серед них Катерина Рубчакова, Лесь Курбас, Василь Юрчак, Степан Янович, Осиповичева та інші. На Придніпрянській Україні блискуча гра Амвросія Бучми зробила виставу "Украденого щастя" в театрі ім.Франка - мистецькою подією.

Виступає Ів.Франко і в ролі перекладача : з трагедій великого англійця він обирає для перекладу "Венеціанського купця" /"Купець Венецький"/, з німецьких драматургів XIX ст. зупиняє свою увагу на гострому гротеску Кляйста "Розбитий дзбанок", перероблює Кальдеронівського "Війта Заламейського", працює над перекладами п"єс "Чуда природи" Лопе де Вега /"Овеча криниця"/ і "Найщасливішого із смертних" грецького трагіка Софокла /"Едип-цар"/, уводить в коло української драматичної літератури демонічного боговорця "Каїна" -Байрона, дарує нашому суспільству "Фавста" Гете. Своїми перекладами письменник підсилював західно-европейський клясичний струмок в репертуарі галицького театру. Так поширювався творчий діяпазон українського театру. В перекладах Франка, виходячи з наших сучасних вимог до перекладу, є "вільності"; він частково перероблює, пристосовує /Кальдерон, "Війт Заламейський"/. Але це можна пояснити історичними умовами. Брак власного репертуару, намагання наблизити чужоземну драматургію шляхом надання їй локального колориту, взагалі "дитинство" в історії будьякого театру характеризуються переважно перекладів-переробок.

В своїх театральних статтях Іван Франко відстоює не побутово-етнографічний театр - як визнає це Д.Антонович - а реалістично-театральне мистецтво. Ось чому він суворо засуджує художню практику галицької сцени, де були занедбані плідні традиції корифеїв українського театру. Корифеї, які були майстрами повнокровного реалістичного мистецтва, поглиблювали і удосконалювали примітивний, бідний психологічним змістом, недостатньо умотивований, однолінійний образ драматургів побутово-етнографічного театру.

Тільки цим можна пояснити, що український театр, який майже ввесь час був "на колесах", при наявності бідного репертуару, та в умовах постійних утисків, зумів піднятися на вищий щабель і викликати широкого визнання своїх творчих сил.

З драматургічної практики письменника випливала і його театральна позиція прихильника реальнопсихологічного театру. В цьому відношенні він був суцільний.

В широких масштабах і на різних ділянках свою діяльність видатний поет, і майбутній історик українського театру повинен не одну палку, яскраву сторінку відвести одному з каменярів нашого театру, Іванові Франкові.

В увагах по доповіді дир.В.Блавацький одмітив, що Франкового "Учителя" ставили й в Києві, а д-р О.Грицай - що "Украдене щастя" йшло також у Відні. З приводу театрального оформлення "Украденого щастя" В.Блавацький зазначив, що цій п"єсі слід надати місцевий галицький колорит.

Дальша доповідь виголошена була ред.І.Костецьким:"Театр площинний і театр об"ємний". В дискусії по цій доповіді брали участь: Т.Осьмачка, В.Гаєвський, В.Блавацький, В.Січинський та В.Державин. Зауваження торкалися недостатнього історичного обґрунтовання теми, вжитої термінології - площинний, об"ємний, тощо.

Проф.В.Державин виголосив доповідь, яка подається тут а автоконспекті.

Проф.В.Державин Конспект

ДО СИСТЕМАТИКИ ЛІТЕРАТУРНИХ СТИЛІВ

Визначаючи літературний стиль як систему літературних засобів, логічно зумовлених тією чи тією фактично здійсненною методою естетизації специфічного матеріялу поезії - себто слова - беремо за основу диференціяції літературних стилів структуру поетичного образу, себто внутрішньої форми слова, утвореної розходженням між узуально-нормативним значінням слова і його ж таки контекстуальним значінням /що зумовлене значінням інших слів та словосполучень у межах того самого літературного твору/.

А/ Значіння поетичного образу може бути або іманентним даному творові, або трансцедентним йому, або тим і тим разом, або ж ні тим, ні тим. За цим критерієм автентичної поетичної образности, визначаємо чотири автентичні літературні стилі:

1. Клясицизм, заснований на іманентному текстові твору значінні поетичного образу, що в ньому контекстуальне значіння слова не збігається з його ж таки узуально-нормативним значінням, і не є безпосередньо зрозумілим для читача, а проте повністю й безвинятково розкривається в своєму суто-літературному контексті і принципово не потребує, для свого розуміння, виходу поза межі естетичної єдности твору. Клясичний образ побудований як самовистачальний у межах даного літературного твору /зразок - заголовок драми Лесі Українки "Камінний Господар"/.

2. Символізм, заснований на трансцедентному текстові твору значінні поетичного образу, що воно не знаходить собі безпосереднього розкриття в контексті даного літературного твору і принципово потребує, для свого адекватного розуміння, повного заглиблення в позаестетичні /метафізичні/ концепції авторові, принципово потрібні супроти всяких мистецької творчости. Тому символічний образ, не зважаючи на свою повновартісну реалізацію в пляні естетичного сприймання, не надається до аподиктичної і однозначної інтерпретації /зразок - символіка національних кольорів у поезії Є.Маланюка "Батьківщині", Наші Дні, 1943, ч.12/.

3. Імаґінізм /чи то барокко/, заснований на контрадиктерному співвідношенні між іманентними значіннями окремих поетичних образів /або ж окремих компонентів складного поетичного образу/, що вони поодинцю повністю розкриваються в контексті даного твору, а проте тією чи тією мірою суперечать одне одному і виявляються логічно несумісними, так що остаточне розв"язання семантичної проблеми знов таки потребує звертання до метафізичних підвалин світогляду авторового, потрібних супроти літературного контексту. Ця принципова несумісність окремих компонентів образности чи не скрізь функціонально пов"язана з особливою їх численністю та ефектовністю / зразок - перші дві строфи по-

озії Є.Маланюка "Молитва"/.

4. Імпресіонізм, заснований на, сказати б, інфінітезимальній значіннєвій структурі поетичного образу, коли цей останній такою мірою збудовано на самих нюансах почуттів і відтінках сприймань, що не можна однозначно виявити, чи значіння його є іманентним поетиці даного твору, чи потребує для свого адекватного розкриття/ звертання до позаестетичних чинників світогляду авторового /зразок- антитеза "Як пізно ми серця свої спинили! Як роз"єднали рано ми вуста!" в поезії "Мовчи! Я знаю..." з "Рівноваги" Є.Плужника/.

Б/ Проте поетичний образ може ще бути фіктивним у тому сенсі, що один якийсь із двох його семантичних компонентів може бути фікцією, себто лише умовно сприйматись як значіння, фактично ніяк не реалізуючись у свідомості. За цим критерієм фіктивної поетичної образности, визначаємо два фіктивні літературні стилі /чи то квазі-стилі/.

І. Стилізація, заснована на образності чужомовній, інподіялектній або архаїчній, коли узуально-нормативне значіння образного вислову / чи то його внутрішня норма/ є фіктивним, бо воно існує або існувало десь і колись, але в пляні даної літературної мови не існує. Отже стилізація це не просто наслідування чогось попереднього, а це поезія, усвідомлена й сприйнята як "мова богів", себто мова принципово відмінна від загальнолітературної та загальнорозмовної /зразок - архаїстична поезія О.Стефановича "З літопису"/. Тут внутрішня форма слова сама вже править за його ж таки внутрішню норму; проте, скільки припускається, що відповідний образ мав десь і колись певне узуально-нормативне значіння, то для естетичного сприймання цього досить.

2. Експресіонізм, заснований на фіктивності контекстуального значіння образного вислову, коли слово вживається так довільно, що об"єктивно можна лише констатувати факт відхилу від узуально-нормативного значіння слова, проте характеризувати сутність того відходу не можна на основі літературного контексту, ні на основі позаестетичних елементів світогляду авторового; таким чином, принципово можливим лишається припущення, що вживши автор якогось вислову всупереч мовній нормі, нічого семантично повного не мав був на увазі, а керувався напівсвідомими асоціяціями /зразок - образ діви в 3-ій частині поезії Т.Осьмачки "Пашпорт"/. Проте, наскільки припускається, що той образний вислів посідав для автора певне контекстуальне значіння, настільки цього для естетичного сприймання **задосить**.

Теоретично припущенна ще й така квазі-образність, де узуально-нормативне значіння і значіння контекстуальне є однаково фіктивні, бо під виглядом чужої або утопічної мови подається щось таке, що в жадній мові ніколи не існувало, отже має лише видимість слова чи словосполучення, принципово здатну викликати суб"єктивні емоційні асоціяції /зразок т. зв. позарозумова мова футуризму/. Проте, ця т.зв. ґльосолялія може вживатись лише спорадично, а окремо квазі-стилю не утворює.

В/ Поетичний образ є хоч і визначальним, а проте не єдиним елементом поетичної семантики, тим паче - поетичної мови взагалі. Отже принципово можливим і фактично скрізь наявним є вживання майже всіх елементів поетичної мови, не зважаючи на відсутність поетичної образности. За критерієм

цієї останньої, це вже не стиль, а псевдо-стиль, з такими двома відмінами:

1. Натуралізм / включно з далеко переважною більшістю т.зв.реалізму/, заснований на переважанні конкретної лексики та семантики в позаобразній поетичній мові літературного твору.

2. Схематизм, заснований на переважанні абстрактної лексики та семантики в позаобразній поетичній мові літературного твору. До схематизму належить, у першу чергу, чи не ціла кількісно величезна дидактична поезія всіх часів і народів. В спорадичних випадках схематизм, як зрештою і натуралізм, спромагається на окремі / здебільшого - обмеженого розміру/ твори яких не можна не визнати за високоестетичні з усіх поглядів - за винятком саме критерія образности /зразок - поезія "Суди мене судом твоїм суворим..." із "Рівноваги" Є.Плужника/.

Зазначені вище чотири автентичні стилі, два квазі-стилі і два псевдо-стилі аж ніяк не вичерпують собою артистичної різноманітности т.зв. історичних літературних стилів. Для охоплення специфіки цих останніх доведеться, по-перше, детально розробити систематику літературних жанрів /бо й історичний стиль саме тим і відрізняється від першої -ліпшої літературної течії, що він наближається до певної системи відмінних жанрів/, а по-друге, поновити ще й добре відомий античний і бароковий поетиці розподіл на високий, середній і низький "стилі", який ліпше визначатимемо як учення про специфічні літературні ранґи.

СХЕМА ПОЕТИЧНОЇ ОБРАЗНОСТИ І ВІДПОВІДНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ СТИЛІВ

А. Образність автентична

автентичні стилі

а. іманентна б. трансцедентна

I. клясицизм 2. символізм

в. іманентна і транцендентна /= контрадикторна/

3. імаґінізм /чи то барокко/

---

2. ні іманентна ні транцедентна /= інфінітезимальна/

4. імпресіонізм

Б. Образність фіктивна

квазі стилі

а. фікція внутрішньої форми — б. фікція внутрішньої форми

5. стилізація — 6. експресіонізм

в. фікція обох семантичних компонентів /ґльосолялія чи то позаразумова мова/

В. Образність відсутня

псевдо-стилі

а. за перевагою конкретної семантики — б. за перевагою абстрактної семантики

7. натуралізм /і реалізм/ — 8. схематизм.

Нарешті останню доповідь зачитав проф. О. Повстенко на тему "Архітектурні конструкції та матеріял будов княжої доби", яка зайняла вечір 10. та ранок 11. липня.

По закінченні конференції члени її разом з гостями відбули екскурсію до Колодіського озера та до Хімзе і оглядали замок короля Людовика II.

------0------

Видано на правах рукопису
100 прим.

Президія Української
Вільної Академії
Наук.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

БЮЛЕТЕНЬ

ч 10

Жовтень 1946 р.

повні закінченим не робиться принципової різниці. Переважило переконання, що в історії взагалі немає нічого закінченого і завжди минуле якоїсь своєю стороною пов"язане з сучасним. Західні історики, принаймні повна категорія їх, не вагаються писати про події, які відбулися ще за їх пам"яти.

Синтетичне представлення подій з недавнього минулого безперечно зустрічається з немалими труднощами. Але зрештою ми мусимо розрізняти між працею історика, що дає суцільний образ подій,- можливо передчасний, оскільки справа торкається недавнього минулого,- і так званою підготовчою його працею.

Саме у нас постарались з упередженням до першого /суцільний образ/, включили в нього і друге /підготовку/. Поарросту історик сказав собі: вичекаємо, поки мутні води уляжуться, і тоді приступимо до праці. Тим часом мутні води унесли силу дорогоцінних відомостей, свідків, фактів і т.д.

Саме цьому і треба перешкодити. Нашим завданням є не тільки писати самим історію, але й підготовити ґрунт для праці майбутніх історичних поколінь. Особливо важливим воно є сьогодні. Ми переживаємо події переломового характеру. Міліонові українські маси несподівано попали в Середню і Західню Европу, примушені до того рукою наїздника. І зараз в Европі перебуває небувала своєю численністю в анналах нашого життя українська еміґрація. Українці пережили і переживають один з найбільш траґічних моментів свого існування, опинившись між націоналі-

стичним молотом і совєтською наковальнею. Друга світова війна зовсім зруйнувала нас, ми поклали без кінця жертв - а що виграли?

Тому і постають і все будуть поставати питання, чому і як так сталося, питання, на які повну відповідь мусить дати колинебудь майбутній історик. А таку відповідь дасть він тільки тоді всеоб"ємлюче і об"єктивно, коли ми збережемо для нього потрібний матеріял. Саме недостача матеріялу приводить до фальшивих висновків або й до творення митів, ілюзій, до самообману. Правдивий, а тому й повчаючий образ подій постає, коли синтеза заснована на багатьох і різнородних джерелах.

Про ці джерела ми й мусимо подбати. Нашою функцією є підготовити і організувати з нашого недавнього минулого все, що тільки вдається зафіксувати. Ми повинні працювати подібно до колишніх зберігачів етнографічного матеріялу з XIX ст., що з таким захопленням йшли "в народ", записували народні пісні, досліджували народній побут і народні звичаї.

Тепер треба просто йти в недавнє минуле. Перед нашими очима стоїть замість простого народу доля цілої нації, цілости. Свідомі своєї відповідальности перед нею, мусимо збирати матеріяли і про окремих діячів і про долю мас, вивчати дії і політичного і культурного характеру, займатися взагалі всім, що залишило помітний слід в недавньому минулому України.

Роля історика є ролею свого роду ініціятора в цій збірковій акції. Одних, тих, що мають щось сказати, він

мусить прихиляти до написання своїх споминів, других навчити, як збирати відомості по таборах, третіх, як дбати про охорону могил померших на чужині і разом складати відомості про їх чисельність. Вже чимало людей займається мартирологією жертв націоналістичного режиму, куди треба зачислити не тільки тих, що сиділи в концентраційних таборах, але й в таборах полонених, а також і в таборах примусової праці.

З другого боку, розпорядки влади, відношення преси, чужинецької і особливо німецької, акції українців за океаном й т.д. теж повинні звернути на себе нашу увагу.

Безперечно, що й зараз зібраний вже колосальний матеріял, хоч би для процесу в Нюрнберзі. Але цей матеріял загального характеру; в нім української проблеми як такої не побачите. Нашим завданням є поставити саме українську проблему на фоні світових подій, поставити власними силами, власною акцією збирання матеріялів. Бо ніхто за нас цього не зробить.

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
МОВОЗНАВЧОЇ ГРУПИ УВАН

20-21 вересня ц.р. відбулася в Байройті конференція Мовознавчої Групи.

На відкритті її, учасників конференції вітали представники українського громадянства - Голова Табірової Ра-

ди, Комендант табору, представники громадських організацій.

Доповіді, прочитані на конференції, були присвячені питанням поетичної мови. Всі доповіді подаємо далі в автоконспектах.

Проф. Д. Чижевський — Конспект

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ

I.

Платон іноді висловлював сумнів в існуванні ідей штучних предметів, витворених людиною. Основа цього сумніву - надзвичайна змінливість штучних виробів / стіл з 4-мя, 3-мя, I-ю ніжками, прикріплений до стінки, тощо.../ і - між різними "змінними формами" якогось штучного виробу часто не буває нічого спільного. В мистецтві змінливість ще підсилена стремлінням до нового, що виникає з різних причин /старе "обридає", в певні періоди розвитку цінять "оригінальне" ми "індивідуальне", і тому кожен твір мусить бути неподібний до інших; в цьому грає ролю навіть економічний мотив - постійна зміна форми побільшує попит, тощо, для довгих періодів мистецтва " н о в і с т ь " належала навіть до позитивних "естетичних" вартостей... В літературі стремління до зміни виявляється, можливо, навіть сильніше ніж в якомубудь іншому мистецтві.

2.

Спроби вказати ознаки, що одрізняють поетичну мову x/ від інших мовних ґатунків, є численні, але багато розповсюджених визначень не мають під собою достатнього ґрунту. Так не є ознаками, достатніми для характеристики поетичної мови напр.: краса, емоційність, наглядність, образність, індивідуальне зафарблення мови; в літературі були і є течії, що їх мова свідомо іґнорує ці якости / пор. аналізи Мукаржовського /, а в другого боку, ці якості зустріваємо і в мові непоетичній /науковій політичній, публіцистичній тощо/. При визначенні поетичної мови дуже часто доводиться користатись ознаками ПОЗА естетичними /напр., чистота, ясність, неясність, логічність, тощо/.

x/ Звертаємо увагу на те, що ми не одрізняємо поезії ВІРШОВАНОЇ від поетичної прози, отже не робимо звичайного в українській мові розрізнення "поет" - "письменник".

3.

Слово є ЗНАК, цебто ЗВУК, що має певний "СЕНС", який "вказує" на певні об"єкти. Слово, як відомо, не вимагає обов"язкового відношення до об"єкту /брехня, фантазія, вигадка тощо/. Поет бере слово, яко "чистий знак", тому для поетичного слова є другорядним відношення цього знака до об"єкту; лише звук і сенс та відношення між ними є ;антне в поетичній мові, яко такій. Можливе, яко крайній випадок також слово, що є лише звуком без сенсу /"заумний язик"/, сенс БЕЗ звука навряд чи є можливий, але роля звука може бути дуже зменшена, напр., при читанні очами або при "замовчанні" натяку /самого слова, напр., можуть і не висловлювати, але воно "мислиться"/.

ПОЕТИЧНА мова має ближче відношення до "ПИСАНОЇ мови" /Мукаржовський/, відношення їх нагадує відношення між юридичним та етичним законом. Писана мова має тенденцію до сталости, незмінности /нормування/, поетична мова є змінна, і являє собою деформовання писаної.

4.

Знак має кілька різних функцій, з яких треба найбільш визначити таких чотири:

1. репрезентативну - звук
2. суто-семантичну - сутнїй знак
3. понятєву - сенс
4. символічну - комплекс усіх асоціяцій, зв"язаних зі словом.

Для поетичної мови власне характерна заміна функцій чи гра ними. Напр., родинні імена є звичайно прикладами сутого знаку /див. далі розділ 6/. Поет може вжити їх для "гри звуками" /співзвучність імен, гармонійні імена тощо/ отже вживає їх у функції "репрезентативній", або надає їм певного сенсу /імена-поняття в класицизмі 18 в.: Стародум, Скотінін тощо; оригінальна гра елементами імені в "Автопортреті" М.Семенка/, або нарешті викликає при допомозі імен-символів /напр., історичні героїчні псевдоніми, імена, що відтворюють місцевий колорит тощо/.

5.

РЕПРЕЗЕНТАТИВНА функція слова /ономатопоетична/ є в "звичайній" мові хоч і не так рідка, як це звичайно вважають, але все ж не загальна /пор. огляд І.Коржінка/. Слово в цьому випадку репрезентує об"єктивно подібний до нього ЗВУК світу /голос птиці в таких словах, як укр. діал. "кукавка", "кукавиця", звук грому в слові "грім", стрілу в виразі "ревнули гармати" тощо. Але поруч з тим поетична мова знає численні засоби вжитку звукової стихії слова для "звукомалювання", для "евфонічних" цілей, для "інструментовки" /гра певними мовними звуками "р", "в" і т.д. або носові в франц. поезії тощо/.

6.

Слово, як ЧИСТИЙ ЗНАК вказує на певний об"єкт чи ґрупу об"єктів, але не має відношення до характеру об"єктів, не розкриваючи їх змісту. Найліпшим прикладом чистого знаку є телеґрафний "код" з умовними визначеннями предметів. В поезії найбільш наближаються до цього типу імена, зокрема побічних діючих осіб. Приклади "переходів" сутих знаків до інших функціональних сфер - див. в розділі 4.

7.

Слово як знак ПОНЯТТЯ /"концепту"/ стоїть у ближчому відношенні саме до змісту, не до обсягу того об"єкту або ґрупи об"єктів, а до їх змісту, який обмежений точно і ясно, як цього вимагає термінологічна функція слова. Слова-ТЕРМІНИ грають в поетичній мові обмежену ролю, хоч, напр., в філософічній та релігійній поезії /"абстрактного" типу/ їх вжиток може бути й досить рясний; зокрема треба одмітити і вжиток в творах на тему "Ars Poetica" термінів зі сфери поетики. Але вжиток слів-термінів зі зміною функції може бути в поетичній мові широкий /напр., слова-терміни вжиті, як символи для характеристики певної "атмосфери" - романи з життя вчених, техніків; гра звуками тощо/. Характеристично для слів-термінів їх еволюція в часі, в зв"язку зі зміною наукових передпосилок, на яких вибудована дана термінологічна система.

8.

Слово як СИМВОЛ вказує не лише на той мінімум змісту, який є достатній для обмеження певного обсягу, а навпаки на всю сукупність тих елементів, що зв"язані асоціятивно з вузчим змістом, на який вказує слово. До того, поруч з інтелектуальними елементами /"сенс"/ стоять тут елементи емоційні та навіть вольові. Широті змісту відповідає неясність, неповність мови /"розуміння є нерозуміння" Потебні/ торкається власне переважно слів-символів/, варіяції та осціляції обсягу діяности, визначеної словом-символом. - Словник мови /його локально-зумовлені та стилістичні шари й сфери/ найтісніше зв"язаний з символічною функцією слова. Може здаватись, що слова-символи грають домінуючу ролю в поетичній мові. Це не так - і з ними поети, крім тих, які належать до течій, що однобічно стоять на ґрунті сутої "поетичности" /а це власне є лише лірично настроєні дилетанти!/, "граються" так само, як і з іншими функційно обмеженими ґрупами слів.

9.

Між словами чотирьох вищеокреслених типів можемо встановити такі відношення протилежности, які ми знаємо між фонемами. Тут лише приклади - слова-репрезентанти та суті знаки є статичні, слова-терміни та слова-символи - динамічні; але слова-терміни розвиваються скоками залежно від зміни наукової теорії/, слова-символи еволюціонують безперервно та повільно /розвиток психічних та

соціяльних передпосилок/. Слова-терміни та чисті знаки в кожний даний мент є сталі, в той час, як ономатопоетичні та слова-символи мають тенденцію до постійної осціляції / і змісту і обсягу/. Зміст слів - сутих знаків та термінів є обмежений, слів-символів - безмежний, так само може бути безмежним і зміст слів ономатопоетичних... Інші відношення мають бути предметом дальшої логічної та мовної аналізи.

I0.

Шляхом розбору та систематизації усіх можливих пересувів та змін функцій слів можемо дістати ПОВНУ нову теорію поетичних засобів, що може замінити перестарілу та несистематичну традиційну теорію "тропів та фіґур".

Основне завдання гри з функціями слів є АКТУАЛІЗАЦІЯ слів. Поетичне слово є слово актуалізоване /дезактуалізація слова є також одна з форм актуалізації!/. Ця умова, на жаль, не є достатня й тому не вистачає для означення поетичної мови.

II.

Зокрема цікавим елементом поетичної мови є "слова"нулі"чи то слова, яких НЕМАЄ /пор. нульові морфеми Бодуен-де-Куртене/. Це: I/ слова, які подані через "натяк" /"НЕВИСЛОВЛЕНЕ"/, при чому є можливість до натяку привести: а/ через контекст /напр., в дотепах, в особистих натяках/, в/ через звуковий бік тексту /рими на обсуєнні слова тощо/; 2/ слова, що взагалі не існують бо мають на увазі "НЕВИСЛІВНЕ", чи "ВИСОКЕ", напр., в неґативній теолоґії /пор. у Сковороди/ або в описах невислівних "ГЛИБИН" буття або переживання та в описах "НЕЯСНИХ" об"єктів в поезії романтики та символізму /пор. мої праці про Тютчева/. Це про "нуль-звуку; про "куль-сенсу" - див. в розділі 3 "заумний язик"/.

I2.

Різні літературні стилі мають тенденцію різного обтяження слів з різними функціями. Маємо два типи стилів - з нахилом до переважного обтяження слів-сутих знаків та термінів, та з тенденцією до переважно функційного обтяження слів ономатопоетичних та слів-символів. Здається між цими ТИПАМИ стилів відбувається постійна боротьба та розвиток стилів є ніби коливання між двома полюсами; еволюція стилів є зміною типів А та В, за схемою:

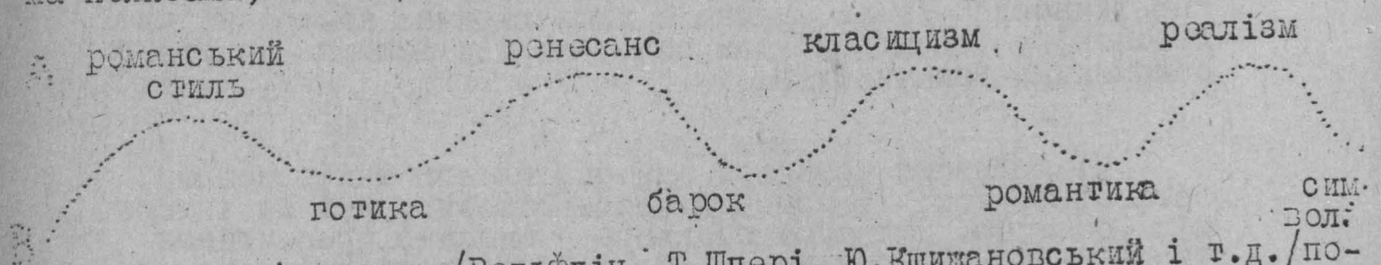

Ця теорія хвиль /Вельфлін, Т.Шпері, Ю.Кшижановський і т.д./потрібує перевірки на конкретному матеріялі, зокрема в зв"язку з нашими вищенаведеними аналізами.

Проф. В. Чапленко

Конспект

МЕЖІ Й МОЖЛИВОСТІ МОВОСТИЛЮ

I.

Для людської мови характерне те, що вона, з одного боку, живе в свідомості окремої людини, а з другого - являє собою соціяльно-зумовлену традиційну систему.

Це відзначив був ще В. Гумбольдт, пізніше повторив А. Потебня, але особливо підкреслює це сучасне мовознавство, а саме соціологічна школа де Соссюра і культурно-психологічна школа К. Фослера.

Індивідуальне та соціяльно-традиційне в мові не рівноправні складники. В мові домінує соціяльне, а індивідуальне йому підкоряється. Справа ця ускладнюється питанням про те, як саме окрема людина в своїй мові підкоряється соціяльно-зумовленим нормам, чи пасивно, чи з деяким опором. Погляди мовознавців щодо цього розходяться між собою. Де Соссюр висловлює думку, що людина пасивно, автоматично вживає готових форм. Натомість Фоссер гадає, що цей процес відбувається з опором людини, а опір спричинюється до творчости в індивідуальному мовленні і це приводить до "пересуву меж граматики рідної мови. Цього останнього погляду додержувався й Гумбольдт.

Ці суперечні погляди можна до деякої міри погодити, якщо визнати, що ні в пасивності мовця немає абсолютности, ні в творчості - повної волі й незалежності, і що в кожному окремому випадку ми маємо лише перевагу того чи того. Почасти це зумовлюється самим характером мовлення: у звичайному мовленні /напр., при привітанні/ переважає пасивність, у відповідальному /напр., промова, наука чи літературна творчість/ - переважає творчість. Наша тема - творче мовлення.

2.

Чому творчість у мові буває можлива, теоретично це пояснюється умовністю мовного знаку. Це означає, що мовний знак можна переносити з одної речі на другу /ніжка стола, ручка, стріляти/, або з тим самим явищем зв"язувати інший чи трохи змінений знак.

Як відбувається мовотворчість? Усяке мовлення, як явище індивідуальне можна уявити собі так, що в свідомості людини виникає якась "душевна гадка", стан, настрій і потреба висловити їх за допомогою мовних засобів. Якщо це звична гадка - висловити її легко готовими засобами - штампами. Але буває й таке, що готовими засобами його не висловити /порівн. Леся Українка "Одне слово"/. Звідси виникають певні труднощі в мовленні. Найвідчутніші ці труднощі в літературній творчості, бо вона являє собою цілковиту [illegible] мовну творчість /так звані "муки слова"/.

Мовні труднощі бувають різні, в залежності, з одного боку, від стану - характеру мови, з другого - від міри спорідненості - знання даного письменника в даній мові. В першому аспекті важить, чи дана мова вироблена чи ні. З цього боку характерні ті труднощі, що їх зазнали українські письменники

XIX віку, що самі з муками шукали, як віддати "всі фарби на палітрі". В другому аспекті має значення, чи рідна ця мова для письменника, чи вона засвоєна пізніше. Рідна мова дає найбільшу автоматичність вислову, засвоєна становить перешкоди через відсутність асоціятивних зв"язків. З цього погляду характерні деякі труднощі галицьких письменників, що мусять писати трохи відмінною мовою, в порівнянні до тієї, що вони її знають з дитинства.

Якою мірою можлива письменницька мовотворчість, якщо мати на увазі нормальний стан мови й нормальне до неї відношення письменника, цебто при найтиповішому становищі?

Письменник творить тільки в певних межах: він може творити, не порушуючи соціяльно-зумовлених норм: І все ж, не зважаючи на зв"язаність письменника в його мовно-стилістичних шуканнях, можливості в нього величезні. І талановиті письменники навіть при певній зв"язаності їх, виробляють свій мовостиль.

Мовно-стилістичні шукання не мають нічого спільного з боротьбою за нормативність мови, за її чистоту. Вони мають на меті лише найадекватніший вислів "душевної гадки" письменника. Так напр., у Стефаника льокалізми суперечать всеукраїнським нормам, а проте вони найповніше віддають світогляд галицького селянина. Таку саму ролю відограють церковно-слов"янизми в Шевченка/ віддаючи пророчий патос, тощо.

З погляду національної культури, ідеал - поєднання індивідуально-творчого з нормативним.

Проф.Д.Чижевський

Конспект

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ "ДОІСТОРИЧНОГО" ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I.

В період романтики був розповсюджений погляд, що сучасна народня словесність безпосередньо зв"язана з "передісторичним"періодом словесности, напр., ще до прийняття християнства. Цей погляд, що його зустрічаємо іноді й досі, помилковий, бо досліди з життя народньої словесности останніх сто літ показують, що зімни в формі і мові народньої словесности відбуваються часто надзвичайно швидко... Джерела за якими можемо судити про "доісторичну епоху" все ж є: це усі ті звістки, які маємо в старій літературі про народню словесність. Збирати цей матеріял почасти вже почали /М.Грушевський/.

2.

В старій літературі зустрічаємо згадки про музику й пісні, зокрема "колядки" та "русалії", але нічого певного про їх характер сказати не можемо.

Інакше стоїть справа з "плачами" /голосіннями/; маємо численні згадки про голосіння /"плакатись" тощо/, зібрані Є.Маляр, але в неї є власне ЗАБАГАТО матеріялу, вона некритично

приймає за докази існування голосінь навіть випадки, в яких немає сумніву, що слово "плакатись" визначає лише "виявляти жаль" /пор. про "чорних клобуків", німців, жидів/. Але маємо НАСЛІДУВАННЯ голосінь - з оповідань про Бориса та Гліба /"Сказаніє"/, з літопису /1078, 1154/, зі "Слова о полку Ігореві" /пізніші звістки починаються з XVI в./. Ці наслідування вказують на певні риси голосінь: згадки про померлого, його порівняння з "високими" з "явищами - напр., сонцем, вислови бажання вмерти разом з покійним або замість нього, згадки про втрачене добро, перебільшене змалювання свого нещасного стану. Щодо тематики голосінь, то є вказівки на існування голосінь НЕ ЛИШЕ про померлих, але й про тих, хто кидає близьких /літопис р. 988 про набір дітей до шкіл/.

Дальший літературний ґатунок, який репрезентований в старій укр. літературі, є прислів"я та приповідки /літопис, Ізборнік 1076 р., який треба вважати твором оригінальним, хоч би в частинах/, різних типів. Ці літературні приповідки та прислів"я безумовно складені на зразок "передісторичних"; їх основні літературні засоби - ритмічна подвійність, алітерація та рима /як і зараз/.

Окремі постійні поетичні формули, здається, теж дохристіянського походження, зокрема ті, що ведуть нас до індогерманських звичаїв /поетика описів військових подій, поскільки для неї немає грецьких зразків, тощо/.

3.

"Доісторичні" елементи є безумовно і ті, які можемо віднести до скандинавських впливів. Хоч мотиви тут нас і мало цікавлять, але треба згадати, що певна кількість мотивів з літопису має скандинавські паралелі /смерть Олега, помста Ольги деревлянам, а саме спалення Іскоростеня, покликання трьох князів, облога Білгорода печенігами, тощо/. На нашу думку, ці паралелі ніяк не доводять скандинавського походження цих саґ, бо їх слов"янська форма в багатьох випадках значно архаїчніша, ніж та, в якій вони нам відомі у скандинавів, а в інших випадках маємо до діла з мотивами, розповсюдженими в цілій світовій літературі.

Натомість є напевне скандинавського походження ті оповідання літопису, в яких помітимо певне погордливе або призирливе відношення до слов"ян. Такі елементи маємо в оповіданні про поділ добичу під Царгородом 907 р., про помсту Ольги, про похід Ярослава проти Святополка 1015 р. /початок про новгородські події/. В обох останніх оповіданнях помітимо рештки помсти. В цих оповіданнях маємо деякі рештки поетики, що нагадує поетику скандинавських саґ.

4.

До елементів такої поетики належать: речення-загадки, "мало меду варено, а дружини много" 1015 р. Новгородська I літопис/, певна ритмізація мови, що розпадається на короткі речення, а головне алітерація.

Алітерація /Мало Меду варено, а дружини Много" - "Даше Меду Мало, а Дружини Много, Да к Вечеру Вждати"/, проходить крізь цілу низку оповідань літопису, НЕ зустрічається на сторінках релігійного змісту. Часто маємо "кінцеву алітерацію

себто алітерування між останніми словами синтаксичних одиниць. Основна тенденція алітерації є в літопису алітерування ЯК МОЖНА більшої кількости слів, що нагадує, здається, алітерацію в кельтській поезії /за Куно Франке/. Пізніше парні приклади алітерації в старо-українській літературі рідкі /в літопису лише "початковому" до 1100 р./, найліпші в "Слові о полку Ігореві", де є ж приклади "кінцевої алітерації" /" с заранія в Пяток Потопташе поганя Плъки Половецкия и рассушася стрѣлами По Полю Помчаша красныя дѣвки Половецкыя ас ними злато к Поволоки..."/.

Алітерація, мабуть, є в українській літературі стилістичним запозиченням. Що правда, алітерація є елементом в кількох індогерманських літературних мовах: н. р. пор. старофризькі закони, осько-умбрські написи, кельтську та старо-германську поезію /рідка алітерація в старогрецькій поезії пор. Гомера/ Але, здається, це зв"язане з ПОЧАТКОВИМ наголосом в відповідних мовах. В староукраїнській такого наголосу не було. Отже алітерація, мабуть, запозичення, найскорше під скандинавським впливом.

5.

Коли наші аналізи і могли винайти лише дуже МАЛО елементів поетичної мови "доісторичного періоду", то, по меншій мірі, ці нечисленні констатування є більш певні, ніж сміливі припущення романтиків.

Проф. д-р Ярослав Рудницький — Конспект

ПОЕТИЧНИЙ НАГОЛОС

В досьогочасних дослідах над наголосом у поетичній мові брали під увагу цей наголос, як один із конституривних чинників, що обумовлює такий, а не інший вірш. Автор займає протилежне становище в підході до проблеми й піддає глибшій аналізі випадки, де такий, а не інший наголос обумовлений структурою вірша.

Поетичний наголос це наголос у поетичних, віршованих творах узагалі. У широкому розумінні - це наголос, що годиться з наголосом непоетичної мови. У вузькому розумінні - це наголос, що не має поза тим відповідників у непоетичній мові. Його можно б назвати теж наголосовою ліцензія поетіка. Автор розглядає передусім цей другий рід поетичного наголосу на основі творів Ів. Котляревського, Т. Шевченка, Лесі Українки, Ів. Франка, П. Тичини, М. Зерова й ін.

Відповідно до того, чи поетичний наголос обумовлений римою чи ритмом вірша, він поділяється на р и т м и ч н и й і р и м о в и ч н и й наголоси. Увесь матеріял у названих українських авторів можна вбгати в ці дві категорії з тим, що для ритмічного наголосу незвичайно багато цікавого матеріялу дають переклади з клясичних авторів /гексаметр, пентаметр і ін./

Приклад римічного наголосу:

Везе Марко Катерині сукна дорогого,
А батькові шитий пояс шовку червоного.
/Шевченко: Наймичка/

Приклад ритмічного наголосу:

Одкаюка всіх сдганяє,
А по вибору своєму
Потрошечку в човен сапає
І зараз човен одпихає.

/Котляревський: Енеїда/

Приклад ритмічного наголосу в пентаметрі:

Часто Преперцій мені довіряв свою сповідь огненну:
Щира й правдива приязнь нас сполучала обох.

/Зеров: Камена/

На окрему увагу заслуговує римо-ритмічний наголос у поезіях Тичини, де вміло введено чергування головних і побічних наголосів типу:

Птах - ріка - зелена вика
Ритми соняшника.
День біжить, дзвенить - сміється,
Перегулюється

/Тичина/

У висновках стверджується наявність поетичного наголосу в поетичній мові, висловлюється сумніви щодо можливостей черпати матеріял із поетичних віршованих творів для нормативної граматики й устійнювання місця наголосу в літературній мові й вказується шляхи, якими повинні йти дальші досліди в цьому напрямі.

Д-р Василь Лев

ПОЕТИЧНА МОВА СВЯТОГО ПИСЬМА

Для опрацювання доповіді використано Святе Письмо в перекладі П.Куліша та І.Пулюя. Перший перекладач більш поетичний, другий більш докладний. Цитовані місця перевірено за перекладами латинським, грецьким та церковно-слов"янським.

Святе Письмо Старого Завіту /Біблія/ належить до найстаршої поезії в світовій літературі. Простота висловлу та картинність /порівняння, метафора, метонімія, персоніфікація; епітети, тощо/ притаманні Біблії так, як і іншим творам найдавнішої поезії /"Магабгарата", "Рамаяна", "Панчатантра", "Іліяда", "Одіссея" і т.п./. Найбільш поетичні книги Св.Письма Ст.Завіту це т.зв. сім навчальних книг: книга Йова, Псалтир, Книги приповідок і Екклезіяста /проповідей/, Пісня пісень, Книга премудростей, Книга Ісуса Сираха. Крім цих виріжняються поетичністю окремі розділи та місця, як: Ламехова пісня про меч /І Мойсеєва книга, 4, 26,- найстарший поетичний уступ/; пісня перемоги після переходу через Червоне Море /П. Мойс. 15 і кн.; - найпоетичніше місце/, оповідання про вибір царя деревами, остання пісня і благословення Мойсеєве /У. Мойс. 32/, пісня Деборі /Кн.Суддів 5/, пісня-ода Самуїлової Матері /І. Царств,2/, голосіння царя Давида /П Царств,І,19-27/ прощання царя Давида /П Царств, 23І-7. Розквіт гебрейської поезії припадає на часи Давида і Соломона. Також у Біблії Нового Завіту є епічно-дидактичні розповіді, притчі /параболі/, ліричні і філософічні вставки, дидактичні послання апостолів, алегорично-містична візія в "Апокаліпсі".

Головна прикмета біблійної поезії це паралелізм думок, що в поетичній метриці позначається паралелізмом членів, цебто паралельною рівномірністю віршованих членів-речень, які віц-

повідають собі обопільно під оглядом форми і змісту. є три роди паралелізму:

1/ синонімний /подібний/ - думка першого члена повторюється в наступному, одначе іншими словами, синонімами, напр.,:Нехай пришле тобі /Господь/ допомогу із Святині, та із Сіону нехай опроможе тебе. Псалтир, 19,3.

2/ Антитетичний /противставний/ - один член відповідає думку, противну другому, напр., Праведного уста навчають-пасуть многих, а другі й мруть, не набравшись розуму. Припов.10,21.

3/ Синтетичний /поступовий/ - думка першого члена продовжується, поширюється й обоснووується в наступному члені, а також унаглядняється порівняльним способом, напр., Як батько милосердиться над дітьми, так милосердується Господь над тими, що бояться його. Псалт. 103,13.

Крім цих трьох родів паралелізму є ще багаточленний паралелізм в три- і більше членними віршами, напр.; Встань, Господи, у гніві твоїм, вознесись проти лютування ворогів моїх; пробудись задля мене на суд, котрий заповів єси. Псал.7,6.

Окремою відміною паралелізму є повторювання, як напр.,Співайте псальми Богу нашому, співайте; співайте Цареві нашому,співайте. Пс.47,6.

Паралелізм членів у Біблії, що сполучує форму зі змістом та поєднується з музикою і співом запозичений у жидівській поезії від сусідніх народів перейшов до поезій европейських народів у середньовіччі і новоміччі і тут формився як довільний ритм і музичний такт у поезії, а також як картинно-порівняльний паралелізм у народній поезії, головно слов"янській. А поза тим біблійну поезію характеризують різні стилістичні засоби, як: порівняння: Серце його тверде, наче камінь, збите в купу, мов спід у жорнах. Йов,41,16; Дочки Єрусалимські! Я смуглява собі та гарна, мов ті намети кадарські, мов килими в Соломона: Пісня пісень 1,4/; метафора /Покіль не померкли сонце /= розум/, й світло, місяць і зорі /= мисли/, й не набупились хмари по дощі /=смуток уже без сліз/- Еклез. 12/, реторичне питання /Чи піднімаєсь вгору бітник без мочари; чи росте роговина на безводді, Йов,8II/ анафора /Псал. 150/, епіфора /Псал.136// і т.ін.

Поетична мова Старого Завіту передалася Новому Завітові,Богослужбі та літературі релігійного змісту. А Святе Письмо дало сюжети й мотиви багатьом поетам усіх часів і стало предметом перекладів майже на всі мови світу, парафраз, переспівів,наслідувань, перерібок. Доказом цього є в українській літературі "Пересопницька Євангелія" 1556 р. "Крехівський Апостол"1560-их рр., Євангелія Негалевського 1580 рр., повний переклад Н. Куліша, І.О.Левіцького та І.Пуцея, Морачевського і Грочовея, І.Огієнка, І.Кравчука та інших священиків обох обрядів, а також поетичні переклади, переспіви, парафрази і перерібки М.Лащенка, Т.Шевченка, П.Куліша, М.Костомарова, О.Кониського, І.Франка, Лесі Українки, Б.Лепкого, В.Щурата, Б.Кравцева.

Д-р Киоілевський Костя

БУРЛЕСКНА МОВА В "ПЕРЕЛИЦЬОВАНІЙ ЕНЕЇДІ" І.КОТЛЯРЕВСЬКОГО.

Мета цієї розвідки - дати спробу переліку засобів, якими послуговується І.Котляревський як клясик і оригінальний творець українського бурлеску.

Клясики XVIII в., звані псевдоклясиками, здебільшого черпали теми й сюжети з грецького й римського старовинного світу, але водягали їх у модні одяги сучасности. Зробив те саме Котляревський, узявши зовсім оригінальний український побут у старовинний сюжет. В епічному творі, що побудований на модному тоді тонічному ямбі, а не на гексаметрі Вергілія, зберігена засада об"єктивности; натомість порушений епічний спокій рвійність дії та скорочення сюжету в дусі народної казки; комізм ситуацій і характерів, бурлацтка поведінка героїв з"ясовує вірно псевдоклясичні звички. В цьому останньому мав Котляревський зразки в травестіях Блюмауера та Осіпова. Порівняння їх з нашим твором доказує, що й в бурлескному жанрі Котляревський був оригінальний.

Бурлескний твір може мати різкі відтінки гумору. Користаючи цього наш автор і дає в своїй травестії різноманітні роди спонукання до сміху: від легкого, невинного дотепу через глум і карикатуру до грубого, вуличного жарту. Котляревський вибрав для своєї мети із живої мови свого часу, тобто з мови Полтавщини, з мови села, вулиці, коршми, передмістя, бурсацького і шкільного жаргону, з латино-українських макаронізмів - такі слова і фрази, що вважали саме тоді за найбільш досадні експресії, за найкращі спонуки до сміху і глуму, за найвірніші познаки клясицизму. Деякі з них можна зрозуміти тільки на основі дослідів тогочасних мод, обичаїв, ідіомів, знаних у східній Україні. Тільки українське народнє словництво, тільки український гумор могли дати Котляревському потрібну різноманітність синонімічних і омонімічних відтінків та символічних тонкощів.

Зараз на початку твору дотеп його полягає на тому, що Олимп, Троя, Кардаген із висот перенесені на низи сільської ідилії. Дикунство чоловіків і боків, чепурливість жінок і богинь, розгульність і дворацтво молоді, схарактеризовані народніми словами та фразами. Згодом ця ідилія показує нам п"яниць і нонаморів, дармоїдів, кпринників схарактеризованих тонкощами української живої мови.

Із багатого матеріялу треба підкреслити тут бодай кілька омонімів і символів.:

бахур /волоцюга/, бахурувати; баляси, балянраси точити, підпускати ляси, висікава /сміливець/, випроваджати в потилицю, вказати макогона, висушити без останку /випити/, возитись, втяти молебен, гардувати /гуляти/, пошитий год /старий дім/, під ніжку грати /покорятись/, гуртові діти /бандюги/, не давати енуску, добути собі дитину, добитись маку /добратись до найсолодшого/, докоситись до потрав, перебцювати, по чужих кутках живитись /з усякого казана їсти/, заплювати, заюрити /розпитись/, збувати горести, звіркувати вовком, клюкнути /напитись сивухи/, мартопляс, мордаси втерти, нагородити чепухи /наробити біди/, оскому зігнати, піти чотирма, поставити рогом очі...

З кореневої мови п"яниць узяті такі характерні вислови: пізнозміллля спрівець, просватися з хмелю, з"їсти солоний огірок, забратися на піч, наклюстатись горілочки, мигнути пінної, трудитися над варенухою, пити, як брагу поросята, пити за упокой...

Не бракує тут простацьких слів і фраз, щоб осмішити особи, яким такі вислови не годяться. І так: боги вживають часто мови базарних буслянниць і вуличниць, напр., Бакх називає Венеру "плюгавою халявою" та посилає її к чортам. Юнона безчестить Венеру словами: "Прескверна пащекуха, фіндюрка, ящірка, брехуха, кошеня мерзенне, всовітня волоцюга..." І сам Зевс хливає свою злість у такій формі:

" Та, цитьте, чортові сороки,
Обом вам обіб"ю я щоки,

Щоб вас, бублейниць, врат побрав!

Дідона називає у гніві Енея: вражим сином, нікчемним лайцем. Турн лає Енея "голяком, приплентачем, харцизом"... В бурлескній фразеології замітну ролю приділено таким словам і фразам: рухати голову, начесати струп на гім"ї, розявити рота, мандрьоха, гирявий, сучий син, цьохла, дути спідниць, повстіти /стати вагітною/, продавати себе на час, гайдюватись з хлопцями, дати по пані-старій... Для виразу бурлескного дотепу і глуму Котляревський наводить величезну кількість смішних порівнянь, напр., враг у запалі воєнному скакав, мов блохи; Енеї був ласий до жінок, як кіт до оселедця; Анхиз кричав, як в марті кіт... В порівняннях селянський світогляд і бурлацький дотеп використані обильно. Бурлеск Котляревського багатий на анахронізми, а між ними найзамітніші: троянці - народ хрищений; Енеї - разів із п"ять перехристився; у Латина в гостині: "На віват з мушкірів стріляли"; Кумська Сивілла ясного Феба попадл. Тютюн, лялька, окуляри - улюблені анахронізми.

Застосував теж Котляревський бурсацький маргон, якого суть можна розкрити тільки з допомогою шкільного жарту. Будова цього маргону /IУ пісня/ основнана I/ на пересаненці слів, наростків, приростків, закінчень, 2/ на штучних новотворах, не вживаних у звичайній мові. В цьому користав наш автор з травестії Осіпова, на що вказують подібні слова: К: поденькуєш; О: посутчишь; Й: забуд; О: забудку... Натомість оригінальна макаронічна мова Котляревського. Структура її основана: I/ на правильних латинських формах і словах, транскрибованих по-українському; 2 на закінченнях латинських, доданих до українських пнів; 3/ на закінченнях українських, 4/ на мішанині конструкцій.

В обговоренні доповідей взяли участь не тільки члени групи, а й дехто з присутніх на конференції гостей.

По закінченні наукової частини присутні в Райпрофі письменники читали свої твори, а члени групи виголосили для робітників дві науково-популярні лекції.

На організаційному засіданні група обрала на дійсних членів проф. І. Орієнка та Є. Онацького.

------0------

Видано на правах рукопису
ІЗОн прим.

Українська Вільна
Академія Наук

У В А Н НА НОВОМУ ЕТАПІ.

Розвиток організації УВАН виявив, які саме дослідницькі сили можуть бути поставлені на виконання чергових завдань української науки. Доказ тому - 24 конференції і 127 доповідей на них. З віддалі пережитого року можемо зробити підсумок. Виразно вже окреслилося коло тих дослідників, що в науковій праці мають основний сенс свого життя, а в УВАН знайшли організаційну форму служіння батьківщині. Тим самим відкреслилося коло тих, що цьому рухові не симпатизують.

Ідейною основою, що об"єднала дослідників навкруги УВАН стала ідея митрополита Іларіона-Русина-"Недоконченая совершіх" і інша-зробити те, що не може бути тепер в межах рідного краю.

Ці дві провідних віхи відрізняють УВАН від інших наукових закладів, що мають свої статути, створені в інший час.

Відповідно до умов політичного життя і сучасної міжнародньої ситуації УВАН вірно розв"язав організаційну форму живого контакту поміж себе, збудження творчої ініціятиви, відкриття найширших можливостей до співпраці.

Ця форма виправдала себе.

Проте в бігові праці виявилися деякі організаційні недоробок.

Заснування УВАН все ж недостатньо розворушило приспані наукові сили, розбурхало не завжди координуючі сили громади, не реалізувало випуск репрезентативних видань, що служили б

налагодженню наукових зв"язків. Не реалізувало не тому, що це не було на очі, а з різних інших причин. Протягом року матеріяльний стан еміґраційної науки погіршав. Улаштування конференцій стає щодалі з технічних причин тяжчим. Юридичний стан еміґрації теж ускладняється.

На новий відтинок часу виходить завдання зміцнити юридичну основу УВАН, реалізувати репрезентативні видання і розв"язати проблему репрезентації української науки на еміґрації.

Недалекий той час, коли члени УВАН розмістяться по різних країнах. Це, звичайно, аж ніяк не заперечує дальшого існування її як ідейно-організаційного центру української науки.

На новому етапі УВАН залишиться координатором праці, але має перейти на інші форми роботи: створення репрезентативних видань, налагодження публікації праць своїх членів, стимулювання і допомоги наукової роботи розпорошених членів, допомога їм в створенні належних умов для праці та налагодження міжнародного зв"язку і контакту.

Форма конференційна відступає на друге місце і надалі залишається бажаною формою, але не єдиною. Вона лише на новому відтинку часу підпорядковується головній меті: Створенню видань, які принесли б честь українській науці; репрезентували б українську науку та запобігли б загибелі того, що потрібно зберегти, доробку наших вчених.

УВАН певна, що, продовжуючи славні традиції ВУАН, вона

зможе створити найсприятливіші організаційні форми для розвитку української науки поза межами рідного краю, об"єднає її єдину сім"ю живі творчі сили українських вчених, скупчить їх розпорошену волю діяти на фаховому служінню Рідному Краєві.

УВАН є й буде вільним об"єднанням творчих сил, що відчувають радість від вільної науки і щастя праці в світлі ідей української наукової традиції.

В цьому сила УВАН при початку нового етапу її розвитку.

Проф. П. КУРІННИЙ

ДРУГА КОНФЕРЕНЦІЯ
ГРУПИ ПЕРЕД- ТА РАННЬОЇ ІСТОРІЇ УВАН 9-10 ЛИСТОПАДА 1946 р

Конференцію відкрив заступник Керівного Члена УВАН проф. д-р Л.ЧИКАЛЕНКО.

Вступна доповідь проф.КУРІННОГО подала огляд діяльности Групи за час від першої конференції.

Дальшу доповідь проф.д-ра Міллера подаємо в автоконспекті.

М. МІЛЛЕР — Конспект

ПАЛЕОЛІТ НАДПОРІЖЖЯ.

Надпоріжжям зветься відтинок Дніпра приблизно від м. Катеринославу до м.Запоріжжя. Тут, на протязі 90 км, Дніпро має падіння в 33 мт та завдяки перебігу через виходи кристалічних порід, творить на цьому відтинку 9 порогів, 91 забору та має 120 більших скель і окремих каменів, що виходять з води.

Місцевість Надпоріжжя - грандіозна та прекрасна, своєрідна й різко відбивається від Надчорноморського степу, що її оточує. Усі береги порізані високими скелястими ярами та балками, по місцях гранитові скелі, великі дубові ліси, долини, багато великих і дрібних островів скелястих, вкри -

тих лісом або піскуватих. Надпоріжжя мало надзвичайні природні багатства та творило виключно сприятливі умови для життя стародавньої людини з примітивним, привласнюючим господарством. Велика кількість кам"яних кристалічних порід, лісу, верболозу, незвичайні рибні багатства, сила дикого звіря та птаха. Тучні чорноземні узбережні луги для давнього хліборобства та скотарства - також відокремлювали Надпоріжжя від оточуючого степу.

Цими умовами пояснюється поява тут людини, густе населення та відносно високий розвиток культури, що робили з Надпоріжжя осередок, з якого та культура розповсюджувалася вгору і униз пр Дніпру, на схід до Дону і на захід до Бога. Надзвичайна кількість могильних некрополів горнеться до Надпоріжжя з обох боків Дніпра, на що звертали увагу І.Забелін, Д.Самоквасов, М.Макаренко та інші. На базі археологічних знахідок Надпоріжжя, А.Полем та Д.Яворницьким отворено відомий Катеринославський музей. З 1927 ан до 1932 р. включно перевадила археологічні досліди та розкопи в Надпоріжжі найбільша на Україні Дніпрельстанівська археологічна експедиція Наркомпроса України, що набула більш 40.000 речей, 6.000 негативів, сотки плянів, креслеників тощо. Матеріяли ці багато в чому нові, та по своєму науковому значенню далеко виходять поза межі України. Завдяки умовам того часу в СССР, матеріяли ті лишилися необроблені - навіть не опубліковані, хоча б в формі короткого загального звіту.

Загалом експедицією було виявлено в Надпоріжжі пам"ятки: середнього палеоліту, горішнього палеоліту та епіпалеоліту; середнього неоліту та енеоліту; всіх етапів розвитку бронзи; скитські, готські, сарматські, аланські, візантійські, слов"янські, половецькі, татарські, запорізькі, польських часів, старо-українські, московські.

Наведені нижче відомості за палеоліт Надпоріжжя зібрані в основному на підставі даних Дніпрельстанівської експедиції і, в цілому, ще ніде публіковані не були.

Середній палеоліт /Мустьє/

Залишки знайдемо А.Добровольським р.1932 в верхів"ї балки Сажавки в північній частині с.Старий Кодак, в 10 км нижче Катеринославу. Місце знахідки частково досліджено в р.р.1933-1935 Т.Теслею, І.Левицьким та, з геологічного боку, Л.Лепіка-шем. Балка Сажавка - короткий та глибокий яр з правого берегу Дніпра. Культурні залишки тут перепокладені та знаходяться в основі 25-метрової глубини лісових покладів. Основна маса кісток та обробленого кременю знаходиться в кориті стародавнього потоку в кількох, послідовно наложених шарах. Залишки стародавнього поселення мисливців, що знаходяться в верхів"ях балки, було змито та перепокладено потоками в цій балці, разом з алювіяльним намулом. Геологічні поклади, в яких містяться культурні покидьки, відносяться до початкових часів льодовика. Серед кісткових залишків визначені: трогонтерій, волохатий носорожець, кінь, бізон, велетенський олень, печерний лев, печерний ведмедь, гієна, червоний вовк, лис, бабак.

Серед кремінних виробів - незначна кількість закінчених знарядь. Техніка обробки знарядь - типова мустерська.

Горішній палеоліт

Криворіжська стація. Винайдена наприкінці 1870-х років. А.Полем в Ковальській балці біля Криворіжжя. Кремінне знаряддя та скалки знаходились всуміш з кістками мамута. Знахідка ніде публікована не була, крім "Каталога колекції А.Поля" К.Мельник, яка описує 87 нумерів з цієї стації. Колекція зберігалася в Катеринославському музеї, але за останні роки, очевидячки, загинула. Судячи по характеру знарядь, стація може відноситись до Оріньяку.

Стації на балках Кайстровій, Дубовій та Осокоровій. Купа палеолітичних стацій на лівому березі Дніпра, нижче порога Ненаситця, винайдена року 1931 археологом Дніпрельстанівської експедиції - Т.Теслею. Того ж часу було організовано 3 палеолітичних групи під керівництвом А.Добровольського, І.Левицького та Т.Теслі. Ці групи перевели дослідження стації на балках Кайстровій, Дубовій та Осокоровій. В 1932 р. було сформовано, в межах Дніпрельстанівської експедиції, окрему палеолітичну групу під керівництвом І.Левицького, яка й перевела досліди в горішній частині Надпоріжжя, від Ненаситця до Катеринослава. Тут було знову відкрито стації горішнього палеоліту, вже на правому березі Дніпра біля устя р.Сури, біля колонії Ямбург, біля сел Волоського та Звонецького на балках Пилиповій та Майорці. Ще пізніше, р.1938, знову було знайдемо стацію такого ж типу біля Кодацького порогу.

Надпоріжські стації характерні своєю багатошаруватістю. В деяких з них, як от в усті Сури, кількість культурних шарів сягала десяти. На б.Осокоровій, яку особливо докладно описав І.Левицький, а з геологічного боку Акад.В.Різниченко, виявилося 6 культурних шарів. Про ці стації сповіщає І.Левицький таке: В горизонті І-му /зверху/ був виявлений один комплекс, що уявляв собою залишки вогнища в ямці овальної форми, з розкиданими навкруги скалками кісток, вигребеними з ямки, вугіллям та кремінним знаряддям". Навкруги ямки І.Левицький виявив залишки глинобитного спорудження, яке помилково прийняв був за "димохід". В 2-му горизонті виявлено кілька подібних комплексів. Разом з типовим кремінним інвентарем тут було знайдене дукачі з передніх зубів оленя. Зрідка траплялася фарба, невеличкі грудочки обпаленої глини, розкидані в межах комплексу, та грудочки білої глини, що також була в ужитку. Горизонт 3-й: В підгоризонті "а" огнища в ямках зустрічаються рідко. Кісткові рештки тут у вигляді цілих рурчатих кінців кісток, розкиданих навкруги огнищ. В підгоризонті "в" - 3 комплексів. В центрі кожного - ямка - огнище овальної форми. Навкруги огнищ - кремінне знаряддя, купки скалок від обробки знарядь, фарба, скойки мякурів з дірочками. В значній кількості шматочки обпаленої глини, котра в межах комплексу знаходиться над

шаром попілу та вугілля і різко відбивається від обпаленого споду огнища. Багатий річовий матеріял скупчується в межах комплексів. Горизонт 4-й має культурний шар аналогічний 3му. Найбільший інтерес являє горизонт 5-й. Тут виявлено широкий овал з виходом, створений смугою з значною кількістю грудочок фарби. В двох місцях в зафарбованій смузі знайдено ямки, що залишилися від зігнилих стовпців. Подовжня вісь зафарбованої смуги з-надвору 4,5 мт, всередини - 2,5 мт, поперечна знадвору - 3,5 мт, всередині - 2 мт. В середині овалу - ямка з огнищем, також овальної форми. Навкруги та в самій ямці значна кількість вугілля разом з рбпаленими кістками. Кремінного знаряддя знайдено найбільше між огнищем та середніми частинами зафарбованих овалів. Це різці, скребачки, вістря. В значній кількості присвердлені стойки, кістяні протички та вістря з навскоси ретушованими вершками.

Серед остеологічних решток горизонтів I-5, переважають кістки ремігуватих /бовіде/, рідше інших парнокопитних, ще рідше - гризуни та хижаки /каніде/. Наявність бовіде стає особливо виразною до I-го горизонту.

Горизонт 6-й являє собою залишки культурного шару, перенесеного разом з камінням та жорствою і залягає на алювії Вюрма I. В остеологічному матеріялі тут зустрілись кістки биків, в знайчній кількості кістки невизначених парнокопитних та дрібних ссавців /лепоріде/.

Наведений вище опис умов знаходження палеолітичних культурних покладів на балці Осокоровій - малює загальні умови та характер горішньо-палеолітичних стацій так на балках Дубовій та Кайстровій, як і в усті Сури, біля Ямбургу, Кодацького і т.д. Правобережні стації - того ж типу, що й лівобережні, і не додають до них нічого нового. Всі стації розташовані в гирлах балок, на однаковій тодішній горизонталі. Всі стації більш-менш багатошарувати. Житлові комплекси складаються з огнищ, оточених залишками житлових споруд.

Щодо визначення часу, то I.Левицький, що найбільше досліджував надпорізькі стації, спочатку був відніс їх до Оріньяку-Мадлену. Пізніше, під впливом критики - до Солютре-Мадлену-епіпалеоліту, з віднесенням більшости культурних покладів до останніх двох культур. Всупереч тому П.Єфименко, а за ним і більшість археологів, категорично не визнають в Надпорізьких стаціях Оріньяку чи Солютре, а відносять їх лише до Мадлену, і то пізнього, та епіпалеоліту.

Стації епіпалеоліту розташовано по тих же точках, що й стації попередньої епохи і мають вони той же самий характер. Отже різницю можна помітити хіба в деякій зміні форм знарядь. Стації епіпалеоліту /Азіль/ - найбільш поширені в Надпоріжжі. В рештках житлових споруд цих стацій, I. Левицький вбачав дальший розвиток та удосконалення техніки їх побудови, а також наближення їхньої форми з овалу до простокутника. Спостеріг він також розвиток техніки кісткових знарядь; знайшлися тут прикраси з зубів оленя та бізона та окремі вироби з бурштину.

До епіпалеоліту І.Левицький відносить горизонти 3 та 4-й Осокорівської балки, горизонти 3 та 4-й Ямбургської, стації біля Звонецького, під хуторами Хрящуватим та Вороним. До пізнього епіпалеоліту - горизонт 2-й Осокорової балки, І-й та 2-й Ямбурга, стацію вище Кодацького порогу та рештки поховань в б.Жучій біля с.Микільського. Найпізніший - горизонт 2-й Осокорівської стації, з трапецоїдним знаряддям з скойок.

Цілком визначно висловлюється відносно характеру та хронологізації Надпоріжських стацій горішнього палеоліту та епіпалеоліту - П.Єфименко, категорично відкидаючи наявність в них покладів Оріньякського та Солютрейського часів, та навіть і ранньо-Мадленського, та наводячи на доказ своїх визначень - необорні аргументи: "На думку деяких українських археологів, спідні шари палеолітичних стацій в районі Дніпрельбуду, відносяться до Оріньякської доби. Між тим проти того говорить ціла низка міркувань... В дійсності лише при кінці Мадлену та на початку Азіля палеолітичне населення річних долин наближається до води та розташовує свої стойбища на річних узбережжях, що підлягають затопленню. Пізній вік стацій Дніпрельбуду стверджується також повною відсутністю в складі тваринного світу мамута та інших представників льодовикової фавни. Згідно з попередніми визначеннями В.Громова, тут зустрічаються у всіх горизонтах лише кістки бізона, коня, вовка та зайця. Кремінний інвентар не дає політ них особливостей в різних шарах... Зникнення старшої льодовикової фавни "часу мамута"... В стаціях Дніпрельбуду добачається наступ сучасної геологічної доби... Знахідки вказують, що в ту добу ландшафт України вже стає близьким до сучасного, хоч деякі ознаки, як наявність "лепус варіабіліс" в Ямбурзі над Дніпром, свідчать все ж таки за дещо суворіші кліматичні умови, ніж в наші часи... Палеолітичні мисливці тут облюбували, очевидячки, для своїх літніх таборів, надлугову терату Дніпра отсчену береговим підвищенням, куди вони поверталися багато разів протягом довгого часу, як про те свідчать шари культурних покладів, що перешаровуються намулами".

Надзвичайно важливим та цінним в Надпоріжських стаціях є залишки житлових споруд. Житлові споруди горішнього палеоліту, коли людина вже виходить з печер та інших природніх захистів, а полюючи по степах на звіря, починає будувати собі ріжні сховища, ще не досить виявлені та вивчені. Ще не дуже давно за житлові споруди палеоліту майже нічого не було відомо, а европейська археологія і досі не має відповідних матеріялів. На Україні та в Росії залишки житлових споруджень досліджено в стаціях Мальта /Іркутськ/, Тимоновська /Московська обл./, в Костенках на Дону, нижче Воронежа, в Надпорізьких стаціях тощо. В Росії ті споруди складалися або з кам"яних плит, постановлених руба, або з землянок в вигляді ями вкритої деревом, або з закопаних сторч мамутових кісток та каменів між ними. В Надпорізьких стаціях маємо глиняні "мазанки" на дерев"яному каркасі. Стіни, очевидно, були фарбовані охрою. Глинобитні житлові споруди відомі також з палеоліту Північного Балкану. Глинобитний тип в сільському будівництві

степової України й зараз має найбільше поширення. З над - поріжських пам"яток бачимо природний характер та надзвичайну давність походження українських мазанок в степовій смузі Надчорномор"я та рублених ізб для лісової смуги Росії.

Цікаві знахідки в Надпоріжських стаціях великої кількости просвердлених черепашок, з яких складалися цілі разки намиста. Ці черепашки належали до тих самих видів, що зустрічаються як прикраси і в пізньо-палеолітичних стаціях Західньої Европи. На Україні ті черепашки в найбільшій віддалі від Дніпра, знайдемо в Мізині на Чернигівщині. Ці черепашки в добу пізнього палеоліту були вже копальними і походять вони з південного узбережжя Криму, Керченського півострова та околиць Судака. В зв"язку з цим також цікаві знахідки в епіпалеоліті виробів з бурштину. Ці матеріяли свідчать про досить розвинені міжплемінні зносини населення Надпоріжжя в часи горішнього палеоліту. Від південного узбережжя Криму і, можливо, до Надбалтицьких країн.

Ще більше значіння, що виходить далеко за межі інтересів історії України, має відкриття в Надпоріжжі стації часу Мустьє. Ще нещодавно пам"ятки цього давнього періоду на Україні, головним чином у вигляді знахідок окремих знарядь, можна було перелічити по пальцях однієї руки. Отже тепер маємо вже картину досить значного поширення стацій цієї культури в Надчорномор"ї, тоді як в Росії ця культура ще не виявлена. Значення відкриття Кадацької стації полягає, між іншим, в тому, що вона ніби пов"язує всі мустьєрські знахідки Надчорноморських країв - від Закавказзя до Галичини, в одну суцільну смугу. На сьогодні маємо мустьєрські стації по р. Ріону та на узбережжі Чорного моря в околицях Сухума, на р. Кубані біля ст.Ільської. На Сіверському Донці при впаді в нього р.Деркула та біля с.Красний Яр. В Криму в печерах Киїх-Коба, Вовчий Грот, Чокурча, Шайтан-Коба та в горах - Аджі-Коба. На Дніпрі біля с.Старого Кодака. В басейні Дністра - в с.Касперовці пов.Заліщуки та в с.Янові пов.Теребовля.

В зв"язку з таким збільшенням за останні часи знахідок з Мустьярської доби, особливого значіння набуває відкриття С.Замятніним в 1934-36 р.р. пам"яток ще глибшої давнини - доби Ашель /тип Клектон/. Знаряддя цієї культури знаходиться на берегових терасах Чорного моря, на височині 600-100 мт, в околицях м.Сухума. В зв"язку з цими сенсаційними першими знахідками культури раннього палеоліту в Східній Европі, значний інтерес набуває і знахідка в Приозів"ї крем"яних оскілків, зроблена В.Хохловкиною в 1934 р. біля с.Матвієв-Курган, в 40 км на північ від Таганрогу. Визначення цього кременя як певних еолітів не придбало загального визнання. Але, завдяки знахідкам безумовної Ашельської культури на Східному березі Чорного моря, можливість дальших аналогічних знахідок в Причорномор"ї стає цілком можливою.

Виходячи з наведеного короткого огляду знахідок Надпорівського палеоліту, в зв"язку з останніми знахідками палеоліту на Україні взагалі, бачимо, що ці знахідки не тільки збільшуються в кількості, але й сягають у все більш та

більш глибоку давнину, підводячи нас нарешті до самої колиски роду людського. Знахідки стацій культури Мустьє, вказують на існування в Надчорномор"ї людини ще в неандертальській стадії її розвитку, а знахідки раннього палеоліту - на ще більш ранні, первісні форми людини, типу сінатропа-пітекантропа.

До останнього часу питання початку історії України, тобто часу появи тут першого людського суспільства, був окутаний густою мрякою і не тільки наші історики, а й археологи від цього питання здебільшого ухилялися. Історію України починали звичайно з появлення, невідомо звідки, людського суспільства, в вигляді сформованих і досить розвинених орд мисливців за мамутами.

В наслідок знахідок останніх років перед нами повстає вже проблема самого формування первісної людини та її перших об"єднань в формі стада на Україні, в Причорномор"ї. Далі вже можемо простежити, як за часів Середнього палеоліту та первісна людина, збільшуючись кількістю, поширюється по Чорноморському узбережжю та по течіях більших рік - вглиб суходолу - по Ріону, Кубані, Донцю, Дніпру та Дністру. Ще далі з розвитком продукційних сил та опануванням природою, в горішньому палеоліту людина розмножується й розповсюджується скрізь по Україні, переходячи і в Росію, аж до басейну Горішньої Волги. Лише в епіпалеоліті людина, сезонними мисливськими таборами, доходить аж до узбережжя Білого моря та Кржаного.

Отже і історію України мусимо тепер починати не від горішнього палеоліту, або якого іншого також випадкового моменту, а від самого постання людини та формування первісного суспільства в Причорномор"ї.

Доповідь проф. д-ра Левка ЧИКАЛЕНКА "Розвиток орнаменту в культурі спіраль-меандрової кераміки Чехії та Західньої Німеччини.

Доповідач знаходить найстарші /ідентичні з палеолітичними/ орнаментальні форми в кераміці Західньої Німеччини в типі, відомому під назвою Фломборнського. Слідкуючи за розвитком цих форм можна бачити, як цей розвиток там обривається, певно, в зв"язку з інфазією нової для цієї території культури Рессенської з тим, щоб знову появитися тут у вигляді типу "пляйдтського", але не як продовження попередньої, а в цілком нових формах, принесених зі східньої Німеччини або швидше всього з Чехії. Орнамент чеської спіральмеандрової кераміки на перших своїх стадіях наближений до орнаменту фломборнського, цебто теж до палеолітичного, розвивається довший час без жодних сторонніх впливів і тільки при кінці підпадає під вплив зближ[illegible]ої до "спіральмеандрової" культури, знаної в Чехії під назвою "випіханої", що на думку доповідача приходить на територію Чехії з Центральної Польщі, або з Шльонська.

В. ПЕТРОВ Конспект

ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРИ ПІЛЬ ПОХОВАНЬ ОСТАННІХ СТОЛІТЬ ПЕРЕД РІЗДВОМ НА УКРАЇНІ

Інвентар значної кількости середньодніпровських могильників засвідчує наявність двох прошарків: більш архаїчного з останніх століть перед Р. та новішого з перших століть по Різдві. Це вказує на тубільні коріння культури "піль поховань" перших століть по Різдві.

Як відомо, культура Середньої Европи, що з"явилася в Европі десь з середини першого тисячеліття і проіснувала до початку нової ери, з часів Г.Гільдебранда носить назву Ла-Тенської. Перед нами стоїть проблема розв"язати питання про наявність або відсутність пам"ятників з речами ля-тенського типу на території України.

В археологічній науці досі існувала думка про те, що Східній Европі взагалі культура латенського типу властива не була. За Л.Нідерле "поля похоронних урн" на початковій стадії їх існування в найдавніші часи були зовсім невідомі на схід од Висли, Сяну й Буга. Тільки в П-І ст.перед Різдвом могильники цього типу з речами латенського типу з"являються на схід од Висли, спочатку в Галичині і далі поширюються в напрямку до Київщини. Отже Наддніпров"я в русі з Заходу на Схід ці могильники досягають не раніше І-П ст. по Різдві, коли на Заході Ла-Тен власне вже зникає. Цю теорію відставання Ла-Тену на Україні, його несихронности на Сході й Заході, наявности лише поодиноких окремих знахідок, підтримували й інші дослідники - А.Спіцин /1909/, П.Рейнеке /1906/, Є.Мінис /1913/, А.Калитинський /1927/. Р.1911 Макс Еберт твердив:"Навряд чи можна сподіватися на відкриття справжньої латенської культури на Україні, тут невідомо жадних слідів Ла-Тенської культури".

Вивчення наявних матеріялів дозволяє, супроти висловлюваних думок, ствердити такі положення: археологічні пам"ятники з речами Ля-Тенського типу з"являються на території України з середини І тисячеліття перед Різдвом, вони поширені по всій території України, вони репрезентовані на всіх етапах розвитку Ла-Тену: ранньому, середньому й пізньому, без будь-яких порушень послідовности зміни. Безпосередніх переходу від зарубинецько-корчоватівських типів до типів культури Привільного, Черняхова й Маслова простежується з цілковитою виразністю на значному числі пам"ятників Наддніпров"я.

Могильники з керамікою преворсько-зарубинецько-корчоватівського типу більш давні на Дніпрі й більш пізні на території Західньої України. Якщо преворську культуру Західньої України визначати в її відношенні до зарубинецької, то про неї довелося б сказати, що "преворська" культура, як і Грищинці та

Ржищів, репрезентують пізній етап в розвитку зарубинецької культури.

Преворсько-зарубинецька культура не пов"язана ні з кельтами, ні з бастарнами, ні з вандалами, як це твердили окремі вчені. Це була культура народу, який становив собою в Наддніпров"ї суцільний масив, який переселювався в цей час /з У-ІУ ст. перед Р. до ІУ-У ст. по Різдві/.

"Непереселеність" тубільного населення цілком виключає його приналежність до кельтів або до ґерманців.

Але багато питань лишається ще нез"ясованими. Ми не знаємо коріннів зарубинецько-корчоватівської культури, не знаємо території розпросторення цієї культури в Цах. Европі. Мало зроблено для з"ясування зв"язків між могильниками зарубинецько-корчоватівської культури й синхронними курганними похованнями. Робота М.Ростовцева "Скифія и Боспор" явно недостатня.

Проф.д-р Андрій КОЦЕВАЛОВ Конспект

ДО ТЛУМАЧЕННЯ ХЕРСОНЕСЬКОЇ ПРИСЯГИ.

У рядках 24-28 присяги "І састер я вбережу" /"діафюляксо"/ народові, і не розголошу /"ехферомютесо"/ ані гелленові, ані барбарові нічого з таємниць, що зробило би шкоду місту" слово "састер" в рядках 24-25 і досі залишається для нас неясним. Різні вчені пропонують різні кон"ектури та тлумачення.

Останній коментатор напису С.О.Жебельов звертає увагу на те, що дієслово "діафлятто" завжди зустрічається в пристосуванні до речей /а не до осіб/ та що в дальшій фразі йде мова скоріше про неоголошення таємниць сакральних, та виходячи з контексту, убачає в слові "састер" огречене означення того куміра /ксоанона/, який був зовнішнім втіленням божества гаврів Діви /Партенос/. Етимологія цього слова за Жебельовим така: таврський і взагалі іранський пень "сас" /=володіти/ + грецький суфікс "тер" /уживається в номініфус аґентіс та потім в назвах струментів/. Але я не можу зрозуміти, яким чином слово "го састер" /з суфіксом номініс аґентіс чоловічого роду та з артиклем чоловічого роду/ може бути епітетом жіночого божества та означати "володарку" /а не "володаря"/. На мою думку, тут слово "састер" мусить мати топонімічне значення, бо в тій же присязі вище /в рядку II-I2/ те ж дієслово "діафлятто" стосується до льокальних назв. І суфікс "тер" і пень "сас" мають певну ролю в грецькій топоніміці: пор.Ляктер /мис на острові Косі/ та Зостер /мис на Аттиці/ з суфіксом "тер" та такі топонімічні назви, утворені від пня "сас" - Сасон /остров між Епіром та Італією/ Сасанда /фортеця в Карії/, Сасіма /місто в Каппадокії/.

Тоді Састер було би грецьким словом /від "сасай" = за Гесхіям "посадити" чи від "саттейн"="набивати", "вантажити",

2/ При звичайному перекладі рядків 47-50 присяги "і я не продаватиму хліба, вивезеного /апаґоґімон"/ з рівнини, тай не

вивозитиму /його/ з рівнини до іншого місця, тільки до "Херсонесу" дієслово "апаґо" в "апаґоґімон" набуває незвичайного для нього значення "вивожу, експортую /з метою продати/" /"апаґо" може тільки визначати "я передаю те, що я обіцяв, я здаю те, що мені передали, те, що я повинен здати"/. Тому цей пасаж я перекладаю таким чином: "І я не продаватиму хліба з рівнини, належного до здачі, тай не вивозитиму /його/ з рівнини до іншого місця, тільки до Херсонесу". Отже, на мою думку, цей пасаж присяги регулює не експортну торгівлю Херсонесу хлібом, як гадали учені до цього часу, а тільки безкоштовну здачу хліба орендарями державі.

Доповідь проф. П. Курінного "Основні етапи розвитку археологічного знання на Україні" закінчила перший день конференції.

Свій ґрунтовний виклад доповідач почав з аналізи декількох уступів Київського літопису, де виявляється інтерес до тих старовинностей, що сучасники знаходили в підмитих водою берегах річок /"глазкі скляне" і т.і./ або інтерес до архітектурних споруд давнього часу. Розвиток цього інтересу доповідач простежив етап за етапом аж до наших днів. Студії над передісторичними матеріялами доповідач розбиває на багато відділів і груп, розрізняючи досліди урядового, офіційного характеру, досліди проведені науковими установами та досліди окремих дослідників. Доповідь детальніше освітлила роботу Шевченка в археоґрафічній комісії та працю В. Антоновича, автора славетних археологічних мап Київщини, Волині, а також торкнулася й того внеску, який дали українській науці вчені росіяне, поляки та інші.

В. СІЧИНСЬКИЙ — Конспект

ДО ПРОБЛЕМИ ПОХОДЖЕННЯ "РУСИ"

Найбільш пануючою теорією про походження "Руси" досі була т.зв. "норманська" теорія, що увійшла у всі шкільні та ін. підручники /також і українські/, творячи основну схему розвитку історії Сходу Европи.

Між тим, з цілого ряду історіоґрафічних проблем, що зв"язані з нашою територією, "норманське" походження Руси найбільш хитке, необґрунтоване, основане на цілому ряді ґіпотез та нельоґічних побудовань. Для підпертя цього припущення користувалися майже виключно легендами й байками, не підпертими історичними документами та матеріяльними пам"ятками. Характер гіпотези і здогадів мають філологічні пояснення назви "Русь" історика ХУШ ст. Тукмана, далі праці Шлецера, російських істориків та німецьких нацистських теоретиків.

Покликування на Київський літопис, що Русь прийшла "від Варязького моря" також не має підстав, бо "Варягами" наш літопис називає взагалі чужинців, і "Варязьким морем" може бути з таким самим успіхом Середземне і навіть Чорне море.

Теорія про "Великий морський шлях" з Балтійського до Чорного моря системою річок і сухопутних "волків", оскільки фантастична і нестійка, що треба дивуватися, як вона могла проіснувати ціле століття!

У наших літописах є багато елементу легендарного. До таких байкових оповідань належать версії про "прихід князів", "заснування міст" та ін.

Порівнюючими студіями можна довести, що ці легенди належать до т.зв. мандрівних легенд, відомих у багатьох інших землях і народів. Цікаві вони як фольклорний матеріял, але не історичний.

Далі в наших літописах є багато моментів ідеологічного порядку і багато так званих "фактів" подавалося для підсилення престижевих моментів. До таких, наприклад, належать відомості, що св.Софія у Києві побудована "за зразком св.Софії у Царгороді".

Не маючи доказів "скандинавських" впливів у пам"ятках українського мистецтва старокняжої доби, "норманісти" пробували порівнювати романський плетенковий орнамент Норвегії та деревляні норвезькі храми з українськими деревляними церквами та українсько-візантійською орнаментикою.

У своїх працях "Архітектура старокнязівської доби" /Прага, 1926/ і "Дженне стовби в Карпатске області" /Прага, 1940/; автор довів цілковиту безпідставність подібних порівнянь. Рівно ж спроби довести походження тризуба зі Скандинавії ні до чого не довели // Бор.Тоубе, ін./.

Найстаршою назвою нашої землі була "Роксолянія", відома уже на мапі грецького історика II ст. по Хр.Птолемея. "Роксолянія", як назва традиційна та архаїчна, залюбки уживається навіть у ХУП-ХУШ ст. в українському письменстві, офіційних гетьманських листах та закордонних джерелах. Існує в науці погляд, що роксоляни називалися також Алянами /"Роксо-Оляни", "Росо-Аляни"/, тому і саму назву "Роси" і "Русь" слід виводити від Роксолян.

Щодо дати появи на Україні назви "Русь", то М.Грушевський довів, що ця назва існувала в південній Україні ще в УШ ст., тоді як "норманісти" датують "прихід Руси" лише 862 роком.

Арабські джерела /УШ-Х ст./ і почасти грецько-візантійські /Х ст./ зовсім ясно відрізняють "Русь" від слов"ян /на чолі з Києвом/. Особливо цінний опис Ібн-Даста острова, на якому жиють Роси та їх походи на сусідні землі кораблями. Характеристичні відомості також Константина Порфирородного про поліщуків, які спродували свої човни русинам.

Торкаючись численних доказів культурно-історичних зв"язків нашої території з південною Европою і Середземним морем, треба згадати також про зв"язок з етруським мистецтвом. Ще в 1930 р. автор констатував вражаючу схожість т.зв. гуцульського "оседку" з етруським домом. До того треба ще додати, що етруски називали себе "рузцінами". Спираючись на свідоцтво Ібн-Даста та інших арабських і грецьких письменників та на ін.джерелах, автор припускає, що загадкова Русь була на ос.Тамані, де настало потужне Тмутороканське князівство і де в сусідстві процвітало культурне і державне жит-

тя грецьких колоній.

Можна накреслити такий образ історичного процесу зі змінами та чергуванням етнічного складу населення, культурного і державного життя на Побережжі Чорного і Озівського моря:

1. В стол.УШ до Хр. - П ст. по Хр. розцвіт причорноморських міст і державного життя на зразках античних, грецьких.

2. В ст.І-ІУ по Хр. на Криму і Тамані Понтійська держава з елементами гелоністичної і римської культури і державного устрою.

3. В ст.І-УІ на приозівському побережжі Роксолянія; остільки сильна етнічна організація, що своє ім"я дотримала в ХХП-ХУШ ст.

4. В УШ ст. "Рокси" чи "Русь" на Тамані.

5. В ст.ІХ-ХІ тут же, на Тамані потужне Тмутороканське князівство.

6. В ІХ-ХП ст. старо-українська державність з центром у Києві, що черпала культурні і державні надбання зі згаданих вище причорноморських і приозовських осередків.

Впадає в очі стисло-окреслена, зовсім обмежена територія з великими цивілізаційними вогнищами, що дають чітко-означену тяглість, приємственність і послідовність цілого культурного і державного процесу на наших землях, без особливих часових і топографічних прогалин.

Доповідь викликала жваву дискусію. Проф.О.Пріцак виступив з увагами щодо некритичного використання головно арабських джерел і зазначив недооцінювання доповідачем вже встановлених наукою істин /значення водного шляху з Варяг в Греки, знахідок на наших землях і на північ від них арабських грошових та інших скарбів часів Сасанідської династії/.

Проф.д-р Ярослав РУДНИЦЬКИЙ — Конспект

"ПЕРЕДІСТОРИЧНЕ"В ДЕЯКИХ УКРАЇНСЬКИХ МІСЦЕВИХ НАЗВАХ

Географічні назви, як відомо, дозволяють у багатьох випадках йти дальше назад як письмові пам"ятники так щодо мовно-історичних проблем, як щодо позамовних питань, культурно-історичних, етнічних, географічних і т.п. Як один із виявів мовної творчости певного етносу вони дозволяють дослідникові робити висновки в одному чи другому напрямку тільки тоді, коли їх перед тим проаналізувати з мовознавчого становища.

Автор, як мовознавець, кладе вагу при ономастичних дослідах передуїм на формально-значеневу аналізу й на мовознавчі висновки, залишаючи історикам і передісторикам висновки, важні для їхніх ділянок.

Тимто термін "передісторичне" в мовознавчому розумінні не покривається з тим же терміном в інших ділянках, перед -

усім в історичних ділянках науки. Беручи перші історичні свідчення про мовний розвиток, які для східнього слов"янства взагалі кому й для України зокрема датуються одинадцятим століттям /Остромирова Євангелія, Бріники Святославові й ін./ автор обмежує термін "передісторичний" до мовних явищ із-перед одинадцятого століття.

Виходячи з повищих засновків автор піддає ближчій аналізі дві українські місцеві назви Теребовля й Дрогобич, щоб дійти до відповідних висновків із ділянки української "передісторичної" гомонімії /особового назовництва/, що, як відомо, через прийняття християнської /єврейсько-грецької латинської/ іменничої системи понесло велетенські втрати щодо кількости старших, "передісторичних" українських імен.

Доповідь мала подвійну ціль: продемонструвати мовознавчий методологічний підхід у вияснюванні топономастичного матеріялу й подати меритоpичні висновки. Щодо першого, автор старався відповісти чотирьом вимогам: 1/ зібранню історичних даних; 2/ порівнянню подібним матеріялом в українській і інших мовах, 3/ мовознавчій формально-значеневій аналізі й 4/ знайти зв"язок з об"єктивним укладом речей. Щодо другого моменту автор подав висновки для словника українських особових назов у передісторичну добу.

Назва Теребовля, поль. Трембовля в Галичині[x] /це ані "теремБоввана" як цього хоче народня етимологія, ані топографічний тип до слова теребити, як на неї дивляться Брюкнер і М. Рудницький, ані врешті присвійний тип із змішанням двох присвійних наростків -ов та -й /-ль/, як її пояснюють Черни та Ваша й Галічер. Історичний матеріял: Теребовль під р. 6605 /1097/, а мои Теребовль під р. 6651 /1144/; а королевское величество с польскимъ войском стоит подъ городом Тереблевимъ, ожидаеть литовского войска, а Теребовъ отъ Каменца двенадцать миль, під р. 1673, АЮБР XI, 299 і ін. і порівняння назви з іншими на -овль, -овля, як нпр. /поль. Дроґовель-Дроґовле, Радовель-Радовль, чеське Літовель-Літовле-Лютовль, укр. Любовля /тепер: Любовня на Спишу/, Радовель /Житомирщина/ й ін., а врешті порівняння пар назв:

Любов - Любівка - Любовля
Неґов - Неґова - Неґовля
Радов - Радова - Радовля
Турів - Турова - Туровля і ін.

кидає деяке світло на формально-значеневу структуру назви: Теребов-Теребовль-Теребовля. Це відособова назва до імення Тереб з наростком -овель, -овля. Та цього наростка не можна розуміти як змішання двох присвійних -ов та -й, -ль. Прикметники від присвійних на -й, -ль після губних / тратять цей наросток, порівн.

Ярославль-Ярославський,
Братислав-братславський,
Путимль - путимський і ін.

Не тратить його прикметник теребовельський, ані тепер, ані в історичних записах. Тимто -ль в Теребовлі не присвійний наросток -й, а невтрально-структуральний формант -ль, що рідко трапляється в ґатункових іменниках /кашель, рілля й ін/. Щодо самої особової назви Тереб, то пррівняльний слов"янський оно -

мастичний матеріял каже на неї дивитися як на одночленну особову назву, відому й на східньо-слов. ґрунті в постаті Теребунь, Теребухинь /словник Тупикова 309,781/, поль. Тшебємисл, Тшебєбор, Тшебєслав, Тшебовіж/, за працею Ташицького/, чеське Тшебогостіце, Тшебомисліце й ін./за працею Міклошича/ й ін. Українське Тереб, не засвідчене в пам"ятниках, але в місцевій назві Теребовля, зовсім природне на тлі цього матеріялу.

Теперішня форма назви Дрогобич дала привід для народної етимології "другий Бич", другий збірний табір, куди зганяли татари людей і там їх бичували. Зібравши ширше історичний матеріял до цієї назви, нпр. около Днєстру, около Галича, Жидичева, Дорогобича, Самбора, 1670, т.зв. Густинський літопис /Полн. Собр. русск. лѣтописей II, 1907, стор. 361/ і ін., де засвідчена первісна форма Дорогобич, автор пояснює її як присвійну відособову назву, утворену наростком -й від особової назви Дорогобит. Подібні назви зустрічаються не тільки на українському терені, нпр. Дорогомишль /від особової назви Дорогомисл /, Дорогоща /від особової назви Дорогость , але й на білоруському, нпр. Дорогобиль /від особової назви Дорогобид /, польському /нпр. Дорогослав від подібної особової назви/ й ін. Всі ці назви засвідчують існування в передісторичній добі української мови особових назв із першим членом Дорого- , що не зберігся до наших днів в особовому назовництві, хіба за винятком прізвищ типу Дорогомирецький, Дорожинський і т.д.

Потрібна мовознавча аналіза всього топономастичного матеріялу на українській території дала б повний образ "передісторичних" староукраїнських особових назв і доповнила б у багатьох місцях скромний у нас словник особових імен, слов"янсько-українського походження, що дотепер відомий.

1/ Пор. авторову статтю: О назвє мєйсцевей Трембовля, Єнзик Польскі, XXII, Краків 1937, стор. 134-140.
2/ Пор. авторову статтю: Байтреґе цур украінішен Ортснаменкунде, Цайтшріфт фюр славіше Філолоґі, XIX, Берлін 1944, стор. 69-74.

ВОЛОДИМИР МАЦЯК

Конспект

СЛОВ"ЯНСЬКІ /СТАРОУКРАЇНСЬКІ/ ГОЛОВНІ ГОРОДИ І ШЛЯХИ ГАЛИЧИНИ В СВІТЛІ ТОПОНІМІКИ.

Питання ролі й значення дослідів топоніміки староукраїнського осадництва взагалі та Галичини зокрема я освітлював уже з мовознавчого та історичного боку /Бюлетень УВАН з 1946 р. числа 6 і 8-9/. Там і відповідні деталі.

Західня /німецька, скандинавська і польська/ топоніміка вже досить розвинулася, хоч і з недостачами. Слов"янській топоніміці з польської сторони дав ще не зовсім викінчені методологічні основи мовознавець-топоніміст С. Росмонд

/Проблема слов"янського осадництва в світлі топоніміки, Квартальник Історичний, Львів 1938/.

Українською топонімікою займався мовознавець Я. Рудницький. Перша спроба українського історика М. Кордуби дати класифікацію місцевих назов Галичини невистачає - без мовознавчих та історично-джерельних критерій.

Мої досліди над одним типом старих прикметникових назов місцевостей Галичини та її деяких сусідніх районів у 1938-9 р.р. і пізніше сперлися на методологічних мовознавчих і історично-джерельних вимогах і заложеннях Роспонда /гл. мої статті у Львівських видавництвах з 1938-9 і в Бюлетенях УВАН/. До Роспондових вимог і критерій я додав у моїх дослідах крітерію автентичности і вірогідности та їх ступеня в історичних джерелах про наші назви. За цими всіма критеріями я збирав і оцінював весь відповідний топонімічний матеріял про старі галицькі й сусідні прикметникові назви місцевостей середнього і чоловічого родів з наростками /суфіксами/ -ско та -ськъ.

Зібрано матеріял з таких джерел:

1/ з сьогоднішніх урядових реєстрів і з різних географічних карт,

2/ з не завжди автентичних, але досить вірогідних джерел княжої доби X-XIУ стол., головно з літописів,

3/ з польських займанницьких урядових актів, головно "актів гродських і земських" для Галичини з XIУ-XУ/XУI ст. повновартісних, бо вповні автентичних і вірогідних.

До 1/ Топонімічний матеріял багатий, переважно з наростками середнього роду -ско, зрідка тільки чоловічими наростками - ськъ.

До 2/ Відповідний наш матеріял із княжих джерел невеличкий - всього коло вісім назв княжих городів з наростками -ско та -ськъ: Бужескъ, Плѣснескъ, Переворескъ, Синеволодьско, Стольско, Сутъска, Шумьскъ. Цей матеріял з мовного боку зрідка неточний, показує два наростки, чоловічий -ськъ і середній -ско.

До 3/ Матеріял цінний якісно і кількісно, зрідка конечні дрібні коректури. Всіх зібраних назов покищо 28, з наростками середнього роду -ско, /зрідка чоловічий -вскъ/, навіть ті, що в княжих джерелах мали -вскъ. Ці назви: Бско, Буковско, Буско, Виссочско /їх два/, Войско, Глинско, Головско, Дубечско, Кавско, Клечско, Крутско, Ланвейско, Липско, Леско, Моравско, Небочско, Оженьско, Олеско, Переворско /томашівське/, Синьоводско, Славско, Слоньско, Сорочско, Стольско, Шовско, Шумско.

Приставлення галицького топонімічного матеріялу з усіх трьох груп дозволяє зідентифікувати й умісцевити назви в терені, також при допомозі значних археологічних даних та аналогії з історично-джерельної давности відповідних назов з різних слов"янських земель по звучанню і наростку цих назов. Деяку кількість місцевих назов не потверджених старими джерелами з X-XУ-XУI ст. покищо виключено з дослідів.

Висновки з якісного й кількісного порівнання й оцінки історично-топонімічного матеріялу Галичини з околицями такі:

добре збереження і законсервування за останніх 500 літ усіх назов, при деяких тільки неясностях і сумнівах щодо роду і суфікса цих назв, середнього чи чоловічого. В цілого ряду важних питань найважніше: з котрим родом і суфіксом назви були первісно, з середнім - ьско чи чоловічим -ьскь?

Моя теза: Первісний суфікс наших прикметникових назов середнього роду був - ьско, з додатком старослов"янського поняття "место" /=місце на означення слов"янського города/, наприклад Бужько место, Синеводьско место, Шумьско место і т.п. Згодом, у княжій добі, деякі з них в нових історичних умовах перейшли на нове поняття "градь", отже Бужескь градь, Переворескь градь, Шумьскь градь і ін. Всі переважно осталися в княжій добі і пізніше /аж до сьогодні в первісному середньому роді з суфіксом -ьско /-ско/ в давним вже забутим, додумуваним поняттям "место".

Аргументи з історично-джерельної оцінки хронологічної датації назов нашого типу дозволяють ставити тезу, що всі прикметникові назви городів Галичини і деінде з первісним наростком -ьско постали в часи найпізніше до УП-УШ стол. по Хр. і були характером і змістом слов"янсько-українські. Так дається консерватизм у зберіганні місцевих назов у Галичині і поза нею показати за останніх 12-13 століть.

Питання етимологізації, тобто розкриття давнього змісту і значення наших назов дуже трудне для істориків без допомоги мовознавців і ще не розроблене в деталях. За мовознавцями, ці назви в загальному характеризують думку первісних слов"янських мешканців даних місцевостей про природно-фізіографічні прикмети цих місцевостей.

За постулятом Роспонда змапування наших вислідів дає новий, незнаний дотепер образ городського розселення українців-слов"ян у Галичині в другій половині першого тисячоліття по Хр.

Вдалося розкрити 1/ давно забуту джерелами систему слов"янських головних городів і сухопутних комунікаційно-торговельних шляхів - артерій у Галичині й її довкіллю і 2/ смугу оборонних слов"янсько-українських городів проти польських слов"ян вздовж і обабіч Сяну річки.

З трьох головних сухопутних шляхів-артерій один перебігав з Галичини на схід до Дніпра через слов"янські городи Бужько место, Олеско, Плісньско, Виссочьско, Шумьско, Гольско, Мичьско /три останні на заздручанському Поділлю/ место на Київ. Другий шлях на північний захід до Висли через Глиньско, Липьско, Переворьско /томашівське/ та Сутійско место.

Третій шлях на південь через Дністер і Карпати до Тиси й Дунаю провадив через городи Стольско, Крутьско, Кавьско, Синеводьско і Славьско место і мав ще відногу через Клечьско і Слоньско место.

Всі три сухопутні шляхи зв"язувадися з річками Дніпром, Вислою і Тисою-Дунаєм в одну велику систему водяно-сухих шляхів, яка мала до 1000-ного року і пізніше велике політично-економічне значення для українських земель та середущо-східньої Европи. Ці три шляхи сходилися в Галичині в

один свій центр - город "Головьско место", положене на місці пізнішого княжого Львова, що й було його попередником, а сьогодні тут осталось як назва сіл - периферій Львова. Ця назва могла означати "головний", тобто провідний, столичний слов"янсько-український город на цих галицьких шляхах. Характером і пластістю українсько-слов"янське постале "Головьско место" в його шляхами найпізніше до УП-УШ ст. по Хр.

Запекла й довгевічна боротьба Київської держави Володимира Великого і Ярослава Мудрого з великою Польщею Болеслава - робрих за "Червенські городи" продовж X-XI ст. і пізніше, це була в дійсності боротьба за сильну і велику політично й економічно систему сухопутних і водяних шляхів-артерій Галичини та їх центру "Головьско место", пізнішого Львова. На перешкоді до Галичини ставав агресивній Польщі оборонний пас надсянських словенсько-українських городів та пізніше в X-XI ст. ще "Червенські городи". На посіданню Галичини з її артеріями та Червенських городів як форпосту оборони дуже залежало могутній Київській державі та не слабій Польщі найменше до X-XI ст. Тому тоді "Червенські городи" не раз переходили з рук до рук.

М.МІЛЛЕР Конспект

З ПРИВОДУ ОСТАННІХ ЗНАХІДОК ТРИЗУБА

В 1930-х р.р. було зроблено дві нових знахідки, і то на протилежних кінцях України - в Галичині на місці Старого Галича та на Кубані на місці Тмуторокані. Рештки Старого Галича, особливо його собора, були остаточно виявлені та досліджувались проф.Я.Пастернаком в 1936-43 р.р.Знахідці тризуба проф.Я.Пастернак приділяє лише кілька слів: "До сфрагістичних матеріялів з Золотого Току, треба причислити ще брондзовий тризубець 40 х 32 мм завбільшки, який був трьома нютами залізними прикріплений мабуть до ременю". До звіту додано 2 виображення цього "Тризубця", на одному зменшене, на другому збільшене, але обидва не досить добрі. Відновити виображення по тих рисунках - не легко, бо виникають сумніви щодо деталей. По загальній не формі можна думати, що маємо справу тут не з "тризубцем", а з звичайною наборною бляхою до ременю, орнаментованою звичайним византійським лотосом, в його простішому виразі. Квітка лотоса - улюблений декоративний та орнаментальний мотив буддійської Індії та Єгипту, набуває найбільшого розповсюдження в ранньому Середньовіччі. На Сході - Хина, Японія. На Заході - Сасанідське мистецтво Ірана та Византія. Складні та розкішні лотоси - звичайні й на венеційських тканинах, відомі й на Еспанському фоні до 16 ст. /арабський вплив/. Особливого розвитку сягає лотос в виверунках византійських коштовних тканин - наволок, оксамитів та парчі, для яких він стає найбільш звичайним. Звідси, разом з християнською культурою

та коштовними тканинами, з яких робились різи, лотос дістався на Україну. Взори із стилізованих квіток та плодів лотоса, звичайні на рештках давних церковних тканин в Музеях України. В українському декоративному мистецтві, лотос набуває найбільшого розвитку та вживання в так званих "підрізниках", які вишивалися поліхромним шовком, спеціяльною низзю та настилуванням, на полотні. Далеко рідше зустрічається й на рушниках, більш церковного призначення, одноразово з византійським двохголовим орлом, хрестами та іншими церковними символами.

Питання за виображення на бляшці з Галича, може бути вирішене лише після вивчення самого оригіналу. Якщо ствердиться, що в Галицькій бляшці маємо не звичайну візантійську квітку, а виображення тризуба, то це буде єдиний, що дійшов до нас, і не має аналогій, тризуб стилізований в вигляді квітки.

Другу знахідку, вже безсумнівного тризуба, було зроблено Північно-Кавказькою експедицією Державної Академії Історії Матеріяльної Культури в культурнихб шарах Труторокані біля ст. Таманської, на березі Керченської притоки. Лише в 1920-х р.р. починаються на Північному Кавказі наукові розвідки та дослідження залишків селищ та городищ. В наслідок того було зроблено багато знахідок різних пам"яток слов"янського часу, в тому числі остаточно констатовано місце, де знаходилась колишня Тмуторокань. Розкопами виявлено, що в Тмутороканському будівництві уживався камінь, походженням з-під Києва. Таким чином був стверджений факт наявности у свій час водяного шляху сполучення між Києвом та Труторокання, Дніпром та Чорним морем. Камінь привозився сюди, яко баласт. Очевидячки, сюди йшли дрібні та не дуже тяжкі товари, як от кераміка, зброя, металеві прикраси. Звідси аж до Києва йшли товари великого розміру, якими м/огли бути: хліб, риба, товар. Вже давно була відома знахідка з Тмуторокані ка каменю з написом князя Гліба, що він міряв сажнями віддалень від Тмуторокані до Корчева по льоду. Останніми часами кількість знахідок збільшилася і зараз маємо, також з Тмуторокані: 2 печатки з написом "От Ратибора", подібні до яких, з тим же написом, було знайдемо, одна в Києві, та одна в Херсонесі. Далі тут же знайдено 3 монети князя Олега-Михаїла Святославича. В 1912 р. тут знайдено печатку з грецьким написом на неї та ім"ям архонта Олега-Михаїла. Далі, відома звідси ж печатка дружини того ж Олега-Михаїла, яку він вивіз з о-ва Родоса, після свого примусового там перебування, з написом "Господи помозі рабі твоїй Теофанії Музалон, архонтесі Русі". Також знайдено було кам"яну іконку з різаною фігурою та написом "Борис-Гліб". Необхідно також відзначити знахідки слов"янських селищ та поховань, кількість яких безперерви збільшується. Тут маємо височні кільця, каблучки, намиста та кераміку сіверянського типу. Такі ж пам"ятки знаходять і по Нижній Течії Дона та по узбережжю Озівського моря. Таким чином помалу виявляється

загальна картина терену, характеру та зв"язку з Наддніпро - в"ям загадкової раніш "Приозівської Русі". В таких умовах особливе значіння набуває знахідка тут, на Тамані, кістяної платівки з тризубом. Платівка, очевидячки, уявляє собою накладку на лук /налуччя/, має ретельно та тонко вирізаний знак тризуба, який означав господаря тогоьлуку. На виображенні стрижень тризуба має поперекову риску, що перетворює його на хрест. Середня вісь закінчується списом з поперековою ширшою рискою під ним. Спис стилізований в простих лініях, має форму ромба. Поперекова риска на стрижні, що перетворює його на хрест, відома також на знаках Всеволода Ярославовича, на каблучці та печатках з Києва та Княжої Гори /Родня/, на дармовісі, очевидячки, Ярослава Володимировича та на Прикарпатських тризубах. Закінчення середньої осі в формі списа, відоме на значку Володимира Всеволодивича, та на бляшці до паса з Приладожжя. Сполучення ж цих особливостей в одному значку, разом з перехрестям під лезом списа, роблять Тмутороканський знак найбільш подібним до Тризуба Мстислава Володимировича, що княжив в Тмуторокані з 987 - 1022 р.

В знахідках Тмуторокані вражає порівнюючи велика кількість пам"яток державного походження - написи, печатки, гроші, тризуб. Цей характер пам"яток відповідає тому, що в Тмуторокані знаходився князівський центр Української держави. Гадаємо, що регулярні плянові розшуки та розкопи на терені Приозівської Русі дадуть в майбутньому багато важних знахідок, особливо ж з галузі ефраїстики, можливо й інскрипцій та епіграфіки.

О. ОГЛОБЛИН

Конспект

УКРАЇНСЬКА ГЕНЕАЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Українська генеалогія, що з"явилася і зростала на ґрунті встановлення родоводів лівобережно-українського шляхетства в кінці ХУШ - на початку XIX століття, ніколи не була суто дворянською становою наукою. Праці найвидатніших українських генеалогів - Олександра Лазаревського /1834-1902/ і Вадима Модзалевського /1882-1920/ були пов"язані з українською народницькою історіографією.

Але будь-що-будь стара українська генеалогія розвивалася в дворянському середовищі й відбивала на собі вплив його традицій. Дальший розвиток генеалогійної науки на Україні, зберегаючи кращі традиції минулого, був оперт на інших - міцніших підвалинах і пішов іншими - ширшими - шляхами.

Сучасна українська генеалогія поширює рамці своїх студій, а тим самим і коло своїх джерел. Увага дослідників звертається на ширші кола українського суспільства, й новітній генеалог цікавиться не тільки шляхетським станом, але й іншими верствами старої України /козацтво, духівництво, міщанство, селянство, промислове робітництво/.

Наслідки відповідних генеалогічних дослідів дають важливі причинки для соціяльної, економічної, політичної й культурної історії України, зокрема для історії політичних і культурних стосунків України, а також для історії української колонізації як на терені сучасної України, так і далеко за її межами.

На нових шляхах свого розвитку українська генеалогія, як вірна помічниця "великої" історії, мусить і далі поширювати соціяльні й територіяльні рамці свого досліду. Зокрема генеалоги мусять приділити більшій, ніж дотепер, увазі Правобережній Україні, Слобожанщині й Полудневій Україні, а також західньо-українським землям. Разом з тим українська генеалогія, яка досі здебільшого цікавилася ХУП-ХУШ століттям, повинна поширити хронологічні рамці своїх студій.

Важливим розділом української генеалогії має залишитися також науково-критичне вивчення родоводів видатних українських історичних діячів у всіх царинах громадської діяльности.

Сучасний стан української генеалогії дозволяє їй приступити до студій синтетичного характеру, що матимуть велике значіння для історичної науки.

Завдання методологічні, історіографічні й джерелознавчі, а також розроблення відповідної бібліографії завершить коло тих питань, що ним має бути присвячена праця українських генеалогів.

Дальша з черги доповідь проф. О.ПРІЦАКА "Великий Каган наш Владимер" Слова "О законі і благодаті" широко охопила суть тих відносин, які існували за часів Володимира Великого між Візантійським престолом та тими всіма союзними та васальними державами, які увіходили в політичну орбіту Візантії. Царгород, носій зверхньої церковної влади, трактував свою зверхність не тільки як церковну, але як і політичну; це заторкувало амбіції багатьох християнських династів. Значення Хозарського Кагана для Візантії перевершувало своєю вагою значення багатьох інших союзних держав і тому привілеї в трактуванні й титулуванні Византією нехристіянського Хозарського царства вище як Київського князівства ображало патріотів Київської держави. В цьому доповідач шукає пояснень того, що титул "Каган" у Києві був так високо розцінюваний і що він зустрічається в тодішній політичній літературі як титул цілковито незалежного господаря в застосуванні до володарів Київських.

Доповідь о.д-ра П.ХРУЩА "Про питання Червенських городів в українській історіографії" показала, що українська історія на західніх українських землях починається на два, а то й

три століття раніш, ніж на центральних. Доповідач наводить факти, що знайомлять з Великоморавською державою, першим в історії державним твором слов"ян. Держава ця обіймала всі західні українські землі від крайньої тоді на заході точки десь на захід від Кракова і аж по Буг, а як подають певні джерела і по Стир. Під ударом угрів зі сходу держава ця падає і спадкоємцями її на наших землях залишаються Білохорватське з Більском та Червоно Хорватське князівство з Червеном, як столицею. Боротьба за спадщину проводиться доволі криваво між претендентами споріднених династів. Зверхність дістається до рук Чеських претендентів, то до рук Київської династії Рюриковичів за Олега. Угри обороняють свої претензії на спадщину, але згодом з"являється ще один поважний претендент в особі Мешка, коли на історичній сцені появляється сила лехитських племін, що під тиском, а то і з допомогою германців забирають голос в справах східньо-слов"янських.

Конференція закінчилася доповіддю проф.Д.ГОРНЯТКЕВИЧА "Срібна скарбонка XIУ сторіччя зі скарбця на Вавелю".

Доповідач продемонстрував фотознімки з цієї пам"ятки, можливо, вмістилища часток мощей св.цілителівці Дам"яна, а може якихсь інших священих предметів, зв"язаних з культовим лікуванням недуг. Доповідач дав докладний опис мистецького карбування усіх боків цієї пам"ятки, проаналізувавши їх і тексти, які супроводять ритини.

до ст. 17

В доповіді "Скитські поховання в Никополі" проф.Н.КОРДИШ ознайомила з новим методом копання могил, коли скопується цілий насип могили. Інвентар могили показав, що поруч з багатими "царськими" могилами знаходяться й могили з убогим інвентарем: чоловічі кістки мали при собі просту залізну зброю, короткі списи та короткі скитські мечі, а жіночий кістяк - бронзове люстро та декілька предметів косметичного вжитку.

Конференція закінчилася пізно увечорі, близько півночі.

00000o00000

ДРУГА КОНФЕРЕНЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ГРУПИ УВАН

II листопада 1946 року в Авґсбурзі при участі II дійсних членів групи відбулася друга наукова конференція Історичної Групи УВАН, присвячена добі гетьмана Івана Мазепи.

Конференція відкрив п.Президент УВАН і Керівний член Історичної групи проф.Д.ДОРОШЕНКО доповіддю на тему "Історіографія доби гетьмана І.Мазепи".

Доповідач окреслив розвиток поглядів наших істориків на діяльність Мазепи та його часи. Він неґативного ставлення до Мазепи в Куліша і Костомарова /"зрадник і честолюбець/ - до позитивної оцінки в Антоновича, який в лекціях про козацькі часи вважає Мазепу за найбільшого українського політика доби козацької держави. До перелому в поглядах на Мазепу спричинилася книжка Федора Уманця, голови губерніяльної земської управи в Чернігові, родом з Глухівщини. Праця ця була видана Уманцем на власний кошт в кількості 500 примірників, рахуючися з можливістю конфіскати. На основі літературних даних, без використання архівних джерел праця мала своїм завданням реабілітувати Мазепу, показати його в правдивому світлі. Книгу зустріли в українському суспільстві дуже прихильно, лише О.Лазаревський виступив проти поглядів Уманця. Далі доповідач коротко спинився на 4-х томовій праці ген.Юнакова, що розглядав похід Карла XII на Україну зі стратегічного боку, і перейшов до оцінки праць Б.Крупницького, спертих на багатих архівних матеріялах, розшуканих нам по архівах Швеції та Німеччини. Вони підводять джерельну базу під реабілітацію Мазепи, як стратега і українського патріота. Так само і в шведській історіографії давніший погляд про необачність Мазепи у війні з Москвою міняється під впливом нових джерел і праць.

Доповідач наводить, крім праць Б.Крупницького, ще й оцінку Мазепи, як державного діяча, зроблену В.Липинським і відзначає роботи М.Андрусяка.

Дальшу доповідь проф.д-ра О.ОГЛОБЛИНА подаємо в автоконспекті.

О.ОГЛОБЛИН — Конспект

УКРАЇНСЬКО-ШВЕДСЬКИЙ СОЮЗ 1708 РОКУ

В політичному житті України часів гетьмана Мазепи особливе значення мало дві проблеми: проблема українсько-російських відносин і проблема відносин гетьмансько-старшинських /боротьба старшини проти гетьманського абсолютизму/.

Кожна з цих проблем мала свою сферу впливу, але обидві були найтаснiше пов"язані одна з одною.

Північна війна /1700-1721 рр/, що важким тягарем лягла на Україну, що її Росія втягла у війну за чужі їй цілі та інтереси, неминуче мусіла поставити на порядок денний цілу проблему українсько-російських відносин. Особливо небезпечним було те, що, в умовах тяжкої війни, надзвичайно посилюється втручання російського уряду й військового командування у внутрішні справи Гетьманщини, а це мало наслідком фактичне обмеження української автономії, загрожуючи надалі її повним скасуванням. Перед українськими керівними колами постало питання про визволення України з-під російської зверхности. Серед вищої української старшини в період північної війни ни особливою популярністю користуються дві політичні концепції: ідея Великого Князівства Руського у федеративній системі Речі Посполитої та ідея союзу України з Кримом і Туреччиною для боротьби проти Московщини /евентуально й Польщі/ за незалежну Українську Державу.

Перша концепція знаходить собі широке коло прихильників серед генеральної старшини й полковників центральної й Північної Гетьманщини /І.Ломиковський, Д.Апостол, Д.Горленко, М.Маклашевський/.

Друга концепція безпосередньо пов"язана була з діяльністю полтавської опозиційної гетьманові старшини /І.Іскра/ й особливо з Запоріжжям /К.Гордієнко/. Гетьман Мазепа, як український патріот-державник, не міг прийняти як засаду своєї політики концепцію федеративного зв"язку з Польщею, а з міркувань внутрішньо-політичного порядку не міг підтримати пляни Запоріжжя й полтавчан. Всі документальні дані стверджують, що гетьман прагнув утворення самостійної, незалежної, соборної Української держави, використовуючи для того міжнародньо політичні суперечности того часу. На цьому ґрунті виникає думка про відновлення традиційного союзу України з Швецією для визволення України з-під російської влади. Але шлях до порозуміння з Швецією лежав через Польщу, яка була тоді в спілці із Швецією /Станіслав Лещинський/, і з Росією /Авґуст II/. Отож, Мазепа розпочинає переговори з С.Лещинським, які завершилися на початку 1708 року укладенням формальної угоди про об"єднання України з Польщею на засадах Гадяцької угоди. Ця угода була тільки дипломатичним інструментом дуже вигідним для Мазепи.

На хід міжнародньо-політичних переговорів Мазепи величезний вплив мала політична й соціяльна боротьба, яка відбувалася на Україні в період Північної війни й яка завершилася р.1707-1708 одвертим антидержавним виступом проти старшинської опозиції /справа В.Кочубея та І.Іскри/ - з одного боку, й народніми повстаннями, що охопили майже цілу Гетьманщину в 1708 році.

Таємні переговори Мазепи з Швецією, розпочаті р.1706, торкалися передусім питання про шведську ґарантію українсько-польської угоди, далі питання про нейтралітет України в шведсько-російській війні й, нарешті, основного питання про допомогу Швеції в справі визволення України з-під московсь-

кої зверхности й утворення незалежної Української Держави. Прелімінарне погодження, осягнуте правдоподібно на початку р.1708, було завершене після вступу Карла XII на територію України восени р.1708 укладанням формального політичного й мілітарного союзу двох суверенних держав.

Розрив гетьмана Мазепи з Москвою й оголошення змісту українсько-шведської угоди 1708 року створили ґрунт для блоку між гетьманом Мазепою й Запоріжжям, в особі кошового отамана К.Гордієнка, наслідком чого було приступлення Запоріжжя до українсько-шведського союзу, оформлене 28 березня 1709 року у Великих Будищах. Це відкривало шлях до утворення нової антиросійської коаліції в складі України, Швеції й Туреччини /з Кримом/. Ці пляни перервала полтавська катастрофа 27 червня 1709 року.

Б.КРУПНИЦЬКИЙ Конспект

ПРОБЛЕМА УПАДКУ БАТУРИНА

Два свідоцтва говорять за те, що Карл XII після невдалої спроби зайняти Стародуб мав замір йти прямо на Батурин. На думку секретаря походної шведської канцелярії Цедергельма Карл XII задумував йти безпосередньо до Макошинської переправи на Десні, щоб найкращим шляхом помаширувати до Батурина. З свого боку шведський генерал-квартирмайстер Ілленкрук свідчить, що король уже наказав йому виробити плян маршруту окремих полків до Батурина.

Але шведський король несподівано змінив свій плян і замість Батурина пішов на Новгород-Сіверський. Чому це сталося? Обидва свідка твердять, що Карл XII зробив це завдяки інтервенції Мазепи. І дійсно Мазепа два рази посилав до шведського короля управителя своїм маєтків Бистрицького / про цю подвійну місію свідчить сам Бистрицький/, і в перший раз гетьманський посланець за Цедергельмом і Ілленкруком просить в імени Мазепи про зміну маршруту в напрямі Новгород-Сіверська. Очевидно, прибуття шведів на саму Україну було Мазепі небажане.

Але небезпека з боку Меншикова виявила, що плян Карла XII був ліпший. Переправа Меншикова через Десну і рух його на Батурин сталися саме тоді, коли шведи стояли недалеко Новгород-Сіверська, де вони стримували головні сили Шереметєва. Мазепі грозила небезпека бути відрізаним від шведів кіннотою Меншикова і додатковими силами Шереметєва, які могли спуститися Сеймом на з"єднання з Меншиковим. Тоді Мазепа надіслав Бистрицького вдруге до Карла XII і просив його негайно йти на допомогу, а тим часом сам вирушив назустріч шведському королеві.

Доля Батурина залежала від спішности шведських рухів. Але саме тепер Карл XII не дуже поспішав. Можливо, він думав, що нема чого різикувати і можна систематично підготовити трудну переправу через Мізин, де шведи кінцево перейшли ріку. Тим більше, що Мазепа з"єднався з ним, привівши, правда, дуже невелике військо; припускаємо, що Карл XII вважав, що Ба-

турин, як добре забезпечена фортеця з сильним ґарнізоном може довший час протриматися. Але все це тільки припущення. Факт говорить виразно, що Карл XII мав можливість своєчасно появитися перед Батурином і чомусь цього не зробив.

Відомо, що Мазепа вийшов з Батурина на зустріч королеві 24 жовтня ст.ст. 1708 р., того дня перейшов Десну та ймовірно тоді ж /про це свідчить Ілленштієрна, Поссе, Зільтман, Норсберґ/ натрапив на шведські сторожеві пости, на драгунські полки Ілленштієрна та Гйельма. На другий день Мазепа був уже поблизу головної кварири Карла XII в Горках. Але він простояв тут два дні /26 і 27 жовтня ст.ст./ в очікуванню на побачення з Карлом XII. Ілленштієрна вважає саме ці дні рішаючими і говорить: "На вищезазначених квартирах простояв полководець/Мазепа/ з своїми людьми два дні, аж поки не дістався до короля, що було для нас великим нещастям, бо ворог в такий спосіб виграв час, атакував столицю України -Батурин і взяв її штурмом.

Нових два дні були страчено на авдієнцію і дипломатичні розмови. Авдієнція відбулася 28 жовтня ст.ст. в Горках; 29 жовтня ст.ст. Мазепа там же робив візити канцлерові графу Піперу і фельдмаршалу Реншильду.

Карл XII вирушив з військом на переправу у Мізина щойно 30 жовтня ст.ст. і тут простояв ще кілька день, поки армія перейшла на другий бік Десни.

Саме тоді, коли шведи стояли у переправи, Меншиков здобув Батурин: 31 жовтня ст.ст. він вимагав капітуляції Батурина, 1 листопаду ст.ст. почав облогу, а 2 листопаду ст.ст. зайняв штурмом Батурин.

Безперечно, шведи могли попередити Меншикова, не дивлячись на те, що згідно бажання Мазепи вони спочатку пішли на Новгород-Сіверський. Чому цього не сталося, можемо тільки здогадуватися; певної відповіді не маємо.

Д.ОЛЯНЧИН

Конспект

ПРО ЖЕРТВОЛЮБНІСТЬ І ДОБРОДІЙСТВО ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ СУПРОТИ РІДНОЇ ЦЕРКВИ ТА ЙОГО АНАТЕМУ З БОКУ РОСІЙСЬКОГО СИНОДУ

В порівнанні з жертволюбністю й добродійством, які гетьман Іван Мазепа гойно оказав своїй рідній православній церкві, виглядає та анатема, яку кинув на нього петербурзький синод, не лише мизерною, але до того просто безпідставним актом. Бо про що тоді розходилося, щоб гетьмана Івана Мазепу виклинати? Про якісь би вчинені ним суто-церковні - канонічні чи догматичні - переступства супроти православної віри? Але ніхто того не знає й ніхто того з богословів-догматиків ніколи не докаже, щоб він, гетьман, супроти православної віри й її церкви чим-будь хоч на йому провинився, а тим паче був би єретиком. А коли так, то тоді петербурзький синод поповнив своєю анатемою на гетьмана Івана Мазепу найбільший догматичний абсурд, знаний коли-будь світо-

ві. Бо він санкціонував нею не те, що в першій мірі входило б в його компетенцію,- дотримування вірними недоторканости й чистоти християнської православної догми,- але тільки лише те, що з тією догмою нічого спільного не мало, а власне примху й жадобу московського царя Петра помститися на українськім гетьмані за його перехід на бік шведського короля Карла восени 1708 р. - й тільки. До того ж зроблено все це з цим розрахунком, щоб показати тогочасним і наступним поколінням українців, що відокремлення України від Московії рівнозначне із зрадою церкві та особи з такими намірами підлягають у майбутнім такій де карі світській і церковній, як і гетьман Іван Мазепа.

Але на те, щоб відступити від московського царя й перейти на бік шведського короля, гетьман Іван Мазепа мав цілковите право,- передовсім національно-моральне. За допомогою короля Карла, близького йому по духові й культурі, гетьман хотів відокремити Україну-Гетьманщину від Московії і проголосити її, приєднавши до неї ще які-небудь інші українські землі, вільною й незалежною державою. А до того, щоб відступити від Московії, гетьман мав право так би мовити історичне, що спиралося на минулім України - Гетьманщини. В його час Україна - Гетьманщина не була нічим і ніяк тісно зв"язана з Московією. Окрім того, до 1667 р. Україна-Гетьманщина не належала ніколи до Московії. Інші ж землі підпали під неї по першім і другім поділі Польщі в 1774-1793 рр.

На жаль, величні заміри гетьмана Івана Мазепи скрахували з невдачею короля Карла під Полтавою, бо Україна йому тоді своїми об"єднаними силами не допомогла. Факт гіркий, але позостає фактом, і ніякі доводи не в стані його ні збити, ні відкинути. Бо, як відомо, не все козацьке військо послідувало за гетьманом Іваном Мазепою на бік шведського короля,- значна його частина, щаправда, стероризована, позостала й перебувала також по боці царя Петра.

Не лише для України, але й для самої Швеції було б далеко доцільніше, наколи б король Карл не вступив був у літі 1709 р. в генеральний бій з царом Петром під Полтавою, але завчасно перед тим, ще на весні, оцінивши сили свого противника, відступив би з України разом з гетьманом у Польщу чи Прибалтику, що дало б йому змогу збільшити своє військо удвоє чи утроє. І тоді б той його генеральний бій у тім чи наступнім році хоч би й під самою Москвою,- не був би таким трагічним ні для Швеції, ні особливо для України, яким він, на жаль, стався під Полтавою. Власна патріотична, провідна, посідаюча верства України-Гетьманщини - її державно-національний хребет - була наполовину знищена та наполовину стероризована царем Петром зараз же по своїй побіді під Полтавою.

Конспекти дальших доповідей: П.Курінного: Гетьман Іван Мазепа в меморіяльних пам"ятниках; Н.ПОЛОНСЬКОЇ-ВАСИЛЕНКО: Мазепа і Палій; о.П.ХРУЩА: Молоді літа гетьмана Івана Мазепи.

пи до вибору його на гетьмана; П.ФЕДЕНКА: Гетьман Мазепа в світлі своєї доби /спроба історичної синтези/; О.ПРІЦАК: турецькі джерела та роботи до Мазепинської доби - не одержані в секретаріяті УВАН.

Б.КРУПНИЦЬКИЙ Конспект

МАЗЕПІНІЯНА В ЗАКОРДОННИХ АРХІВАХ

Питання про систематичне дослідження закордонних /цебто не включаючи сюди українських, польських і російських/ архівів піднималося нераз. В кінці 1904 р. Наукове Товариство ім.Шевченка ухвалило приступити до вивчання матеріялів для української історії з чужоземних архівів, і дещо було зроблено в тім напрямі, передо всім в московських і польських архівах, а за кордоном у Відні і Ватикані. Ця спроба вийшла з ініціятиви Мих.Грушевського, і той же невтомний організатор проектував, як видно зі звіту Археографічної експедиції Історичної Секції УАН /див.Україна, Київ,т.21,ст. 219/, і за совєтських часів подорожі своїх учнів до архівів Венеції, Відня, Парижа, але ці заходи не дали наслідків. Як завжди, причиною була фінансова скрута.

Після першої світової війни /1914-1918/ і вслід за нею горожанської на зміну старому поколінню /В.Антонович, Томашівський, Кордуба, Молчанівський, Олександренко і т.д./ прийшов дорост з еміграції молодого покоління /Борщак, Д.Оленчин, Мих.Антонович, Б.Крупницький/, який осів в Середній і Західній Европі і тут використав цілий ряд закордонних ахрівів. Щодо тематики, то в першу чергу досліджувалися дві доби: доба Б.Хмельницького і І.Мазепи.

Коли говоримо про досліди над добою І.Мазепи і П.Орлика, то тут і сьогодні на першому місці стоїть Швеція. З її архівів відомий нам тільки стокгольмський державний архів та й то головно відділи "Козацка" і "Біографіка", які використані з шведів Єнсеном, а з українців Молчанівським і Крупницьким. Залишається ще велике поле для досліду, особливо що торкається певних періодів діяльности П.Орлика і його співробітників. Але можливі всякі несподіванки і щодо Мазепи. Не так давно шведський дослідник Карл Густав Тільдебранд знайшов нову реляцію про Мазепу, яка проливає нове світло на хід переговорів між ним, Станіславом Лещинським та Карлом XII. Вона знайшлася в Стокгольмськім Державнім Архіві.

Після шведських архівів найбільше значення щодо Мазепініяна має Дрезденський Державний Архів. Тут цілий третій поверх вщерть був виповнений матеріялом, що торкався подій Великої Північної війни /1700-1721 /. Але чи він зберігся підчас бомбардировок Дрездена, залишається мені невідомим. Тут працювали Олександренко, Крупницький, а з поляків Фельдман. Знайдено було надзвичайно цінну кореспонденцію П.Орлика і його співробітників різних часів, дещо і про Мазепу. При систематичнім досліді безперечно знайдеться ще чимало нового. Звертаю особливу увагу на стародруки, якими особливо ба-

гата Саксонська Обласна Бібліотека в Дрездені /відділ Шведської історії, 404 в першу чергу/.

Також і паризькі архіви зберігають силу матеріялу, що торкається діяльности П.Орлика і його сина Григора. Всім відомі досліди Борщака на цім полі. І тут завдань багато, особливо ж треба продовжити видання Дневника Пилипа Орлика, якого оригінал знаходиться саме в Парижі. На підставі цього оригіналу Український Науковий Інститут у Варшаві видав Діярія Подорожі гетьмана Орлика в т.ХУП /під редакцією Яна Токаря Токаржевського/, але на цьому виданні дорогоцінного джерела з огляду на вибух війни в 1939 /другий том був в друку/ припинилося.

Відень, Берлін, Кеніґсберґ, Данціґ, Бресляв й т.д. також належать до тих архівів, де ми можемо чимало знайти для освітлення мазепинської доби то з політичного, то з економічного боку. Але варто було б в першу чергу звернутися туди, де рука нашого дослідника ще не перевертала актів. В Італії /в Ватикані, Венеції й т.д./ ще ніхто не витягнув на світ Божий документів, що мали б відношення до Мазепиних часів. Те ж саме треба по суті сказати і про Лондон. Перед нашими орієнталістами стоїть важливе завдання перегляду і відповідної турецької історіографії /разом з друкованими джерелами/ і самих турецьких архівів. Хтось, хто живе у Франції, мав би заглянути і до Нансі, королівської резиденції Станіслава Лещинського /з 1735 р./, до Шамбору, де він сидів в 20-х р.р. ХУШ ст., щоби спробувати знайти сліди кореспонденції обох Орликів з польським екс-королем.

Безперечно, ми можемо за кордоном знайти ще дуже багато матеріялу, який треба означити іменем Орликіяна. Бо діяльність Орлика проходила здебільшого за кордоном, і тут увесь час знаходять історики, а то й не історики /Возняк, Огієнко, Борщак, Крупницький/ нові речі. Зате дуже скупі відомості подають закордонні архіви про Мазепу, і тут і надалі основою залишаються московські архіви, які ще якають на свого українського дослідника.

ДО І-ї КОНФЕРЕНЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ГРУПИ УВАН

Додатково подаються конспекти двох доповідей на І-й Конференції Історичної Групи УВАН.

О.ОГЛОБЛИН — Конспект

"ІСТОРІЯ РУСОВ"
/ До століття видання: 1846 - 1946/

Р.1846, у Москві, український вчений О.Бодянський видав "Історію Русов". Ні одна книга не мала у свій час такого впливу на розвиток української національної думки, як "Кобзар" Шевченка та "Історія Русов" /Д.Дорошенко/, яка нині зустрічає сору річницю свого друкованого народження в повній силі віку, в незламній моці свого ідейного впливу.

Сила "Історії Русов" і в ній самій і в тих історичних умовинах, за яких вона з"явилася й прожила до цього часу. Її політичні принципи /"правила политическіе"/ - це віковічні національно-державні прагнення українського народу. Її етичні засади /"правила моральни"/ - це споконвічні моральні підвалини існування української людини й української нації. В її глибокій правді українського минулого натхненно бренить пророцтво майбутнього визволення України.

"Історія Русов" була створена на рубежі двох століть - ХУШ-ХІХ. Найправдоподібніше, що цей твір з"явився на терені Новгородсіверщини, вийшов з кіл Новгородсіверського українського патріотичного гуртка /1780-1790 р.р./ й був написаний між 1802 і 1805 роками, ймовірно Опанасом Добисевичем /1732-1805/.

Але "Історія Русов" вийшла на світ лише чверть століття пізніше, коли вона стала "одним з факторів національного відродження" /Д.Дорошенко/. В історії цього пам"ятника треба відзначити три моменти, які цілком відповідають трьом історичним етапам у розвитку України й української нації.

Перший момент - це поява "Історії Русов" в українському суспільстві, яка припадає орієнтовно на 1822-1825 роки /документальна дата - 1825 рік/ й пов"язана була з Новгородсіверщиною /м.Новгород-Сіверський і с.Понурівка, маєток Миклашевських/. Найправдоподібніше, що саме з Понурівки, цього осередку українського ліберального автономізму, й вийшов на широкі шляхи громадсько-культурного життя пам"ятник старого українського автономірку - "Історія Русов".

Другий момент - це вихід у світ друкованої "Історії Русов" /1846 рік/. Він припав на той час, коли творилося Кирило-Методіївське Товариство й коли Шевченко закликав українців повстати й скропити волю "вражою злою кров"ю". Після розгрому кирило-методіївців, довгий час сама тільки "История Русов", отже друковане видання Бодянського, стояла на сторожі української національної ідеї.

Третій момент - століття видання Бодянського - припадає на наші часи, часи великої трагедії України. Питома вага цього пам"ятника в українському національному житті й свідомості не тільки не зменшилася, а, навпаки, ще збільшилася. Бо в "Історії Русов", яка свого часу була "немов пророкуванням про близьке національне відродження України" /С.Єфремов/, найсильніше звучить українська месіянська ідея. Твір великого українського патріота, гуманіста й демократа, є в і ч н а к н и г а У к р а ї н и, бо вічна є ідея українського національного відродження, бо нездоланна є правда української національної перемоги.

ПРО ПОДРУЖЖЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО БІЛЯ 1012 р., ЯК ВИГАДКУ.

Про це подружжя Володимира Великого заговорив на сторінках "Орієнталія Христіяна" /1930, т.18, ч.61, с.165-68/ Н.Баумґартен, професор папської колеґії в Римі. Він говорить про це на основі "Історії Вельфів" манаха з Вайнґартену, написаній по 1167 році, де йде мова про те, що граф Куна з Енінґену, коло Констанци, мав від свого подружжя з Ріхліндою, донькою цісаря Оттона Великого, чотири сини й чотири доньки. Третя з тих доньок була віддана за "короля Руґів" або Русів. І коли Титмар Мерзебурзький переказує в своїй хроніці про мачуху, дружину й сестру Ярослава Мудрого, які були в Києві, коли його в місяці серпні 1018 р. захопив польський король Болеслав І зі своїм зятем Святополком, то під тією мачухою Н.Баумґартен розуміє другу дружину Володимира Великого, цебто доньку Куна Енінґенського або внучку Оттона Великого, з якою він одружився біля 1012 р., по смерти своєї дружини Анни. Через те, що про Куна Енінґенського, його дружину Ріхлінду - такої доньки в Оттона Великого не було - та його синів й дочок ні джерельно, ні документально нічого не відомо, то згаданий переказ в "Історії Вельфів" є цілком ненадійний, бо збазований на грамоті Оттона Великого з дня 13 січня 965 р., що є звичайнісіньким фальсифікатом 12 ст., як це прийнято однодушно в німецькій історичній науці. У зв"язку з цим тратить усяку вартість також твердження Н. Баумґартена про якесь друге одруження Володимира Великого біля 1012 р. Воно є його простісінька вигадка, що не має під собою ніякого певного ґрунту, цебто історичного джерела. Відпадає разом з цим також дальше твердження Н.Баумґартена, що Доброніга-Марія /† 1087/ була б донькою Володимира Великого з того його другого неіснуючого подружжя. Єсть дані сміливо припускати, що Доброніга-Марія була донькою не Володимира Великого /переказ у київському літопису під 1043 р. є сумнівний/, але його внучкою, цебто донькою його сина Бориса-Романа, що, згідно Несторові, був жонатий. Проте - з ким, то наразі невідомо. Може бути, що його дружина походила б з боку Угорщини або Чехії-Моравії. В кінці 1038 або на початку 1039 р. Доброніга-Марія одружилася з 22 чи 23-літнім польським королем Казиміром І /помер 1058/. З їх подружжя походило п"ятеро дітей: чотири сини й одна донька.

КОНФЕРЕНЦІЯ СХОДОЗНАВЧОЇ ГРУПИ УВАН 10-11 листопада 1946 р.

Конференцію відкрив проф. В.Шаян. Вступну доповідь на тему "Шляхи розвитку української орієнталістики виголовив проф. О.Пріцак. Згадавши про те, що Володимир Мономах з чужих мов знав між іншим половецьку мову, доповідач нагадує про відомі зв"язки княжої Руси зі Сходом /Данило Паломник та інше/. Зв"язки ці за козаччини були це міцнішими. Саме ім"я "козак", як і організація козацтва - східнього поход-

ження. Між іншим Богдан Хмельницький знав і турецьку мову. Але все це факти так би мовити практичного порядку.

Лише з 2-ої половини ХУШ ст. появляються на Україні орієнталістичні катедри. В Київській Академії в к.ХУП ст. викладається гебрейська мова /в першій пол.ХУШ - С.Тодорський - у Києві, Мишковський - у Львові/. Від другої половини XIX в. маємо вже дослідницькі сходознавчі праці, зокрема при трьох сходознавчих катедрах у Харкові й Одесі /переважно німецькі вчені - в Харкові Френ і Дорн/.

Від 1918 р. українська орієнталістична наука концентрується в Українській Академії Наук, одначе праця розділяється між двома центрами - Києвом і Харковом. В Києві - А.Кримський /підручник арабської мови, Історія Персії та її літератури, Тюрки, їх мова та література I том, Бібліографія турецької історії/, Кезма /Підручник арабської мови російською мовою, праця про охрещення Руси/, П.Смирнов /Волошський шлях/, Грунін /Турецька граматика/, М.Калинович - індолог.

В Харкові в р.р. 1926-28 виходив журнал "Східній Світ", відбулося 3 орієнталістичні з"їзди; Ковалевський /арабські джерела до історії України/. Пізніше виходив "Червоний Схід" за співробітництвом Дубровського, Лозієва, Ріттера, Бузескуле, Зуммера, Шмідта, Петруся, Горбаня та інш.

У Львові на початку XX стол. працював Гавронскі. Ширше розгорнулася праця після світової війни, в першу чергу в польських наукових колах /Котвіч - монголіст, Смогоржевський, Стасяк-індологи. В р.р. 1939-41 - український учений на катедрі туркології д-р Завалинський і В.Шаян.

Сучасний склад українських орієнталістів такий: Т у р к о л о г і я: Завалинський, Дубровський, Бриньовський, Федевський; І н д о л о г і я: Трипільський, Шаян, Калинович /у Києві/; А р а б і с т и к а: Ковалевський, Пріцак; А с и р о - В а в і л о н с ь к і студії: Галущинський; Є г и п т о л о г і я: Державин, Антонович; Д а л е к и й С х і д: Лещук, Бошко /Америка/.

Доповідь М.АНТОНОВИЧА подаємо в автоконспекті.

М.АНТОНОВИЧ. -Конспект-

ДО ПИТАННЯ ПРО ТИТУЛЯТУРУ ЄГИПЕТСЬКОГО ЦАРЯ.

Титулятура єгипетського царя, починаючи 6-ою династією /кінцем Давнього Царства/ складається з п"яти частин. П"ять імен єгипетського царя витворюється поступово. Найстарша назва Гора, сягає "переддинастичної доби", друга за першої династії означає короля, як володаря обох діядемів, третя це титул "Золотого Гора", четвертий титул /єдиний світський/ означає фараона як короля Горішнього і Долішнього Єгипту, п"яте ім"я означає короля як сина бога Ра і виникає за 4-5 династії.

З того, що ця перша назва Гора найстарша виводять сучасні учені велику давність як титулу так і цілої інституції королівства в Єгипті, спираючися на перекази про слід Гора й на слідуючі факти: I/ зустрічаються в текстах пірамід; 2/ Гор-сокіл - зустрічається в зв"язку з переддинастич-

ним королем "Скорпіоном"; 3/"слуги Тора" зустрічаються в горішньому і долішньому Єгипті,отже вказують на переддинастичне об"єднання Єгипту /геліополітанська держава/.

Всупереч цьому треба вказати на слідуюче: I/ текоти пірамід повстали записані за 5-ої династії і є різного часу. Їх не можна уважати доказом надто великої давнини, бо там є різні нашарування; 2/ Нема підстав уважати "Скорпіона" за надто давнього царя. Мистецький стиль і паралелі вказують на пізній переддинастичний період; 3/ передісторичні знахідки не дають зображення сокола; 4/ до дев"ятирні геліополітанських богів Тор не належить. Пізніше доданий як десятий.

Всі ці дані насувають здогад, що титул Гора походить з пізньої переддинастичної доби.

Доповідь д-ра М.Антоновича викликала ґрунтовну дискусію Маґістер П.Пріцак навів цікаві з типологізаційного боку аналогії з титулятури середньоазійських тюркських династів II-IЗ в.в. Проф.В.Шаян обстоював символічно-релігійну інтерпретацію певних титулів. Проф.В.Державин, не згоджуючись з релятивно пізнім датуванням передісторичного культу Гора,вказав на невикористану ще в єгиптології можливість розуміти царський титул, що умовно перекладається "золотий Гор"" не як "Гор, переможець Омбита /себто омбійського бога Сета/",а як "Гор Омбійський", себто саме Сет. Доповідач, принципово прийнявши цю останню інтерпретацію, обстоював вторинність зв"язку Гора з геліопольською еннеадою, отже й відносно пізній характер культу Горового /за дискусійним на сьогодні припущенням долішньоєгипетського походження того культу/.

Доповідь Проф.В.Дубровського:"Стосунки Богдана Хмельницького з турецьким султаном" була зачитана проф.В.Шаяном.Основна теза доповіді про васальну залежність гетьмана від Великої Порти зустріла заперечення з боку проф.В.Державина та О.Пріцака. Останній вказав на те, що автор доповіді,працюючи в українських і московських архівах не опрацював і не використав усіх даних як слід. Турецька карта в політичній грі Хмельницького була лише епізодом. Реальну силу являли татари й москалі, а пізніше шведи. В дальшій дискусії забирали голос ще д-р Антонович, проф.Шаян, інж.Биковський.

Доповідь О.Пріцака "Проблема династії Караханідів /Ілек-Ханів/ - першої тюркської династії в Туркестані, що правила в X-XIII ст. Доповідач доводить тотожність назви Ілек-Хан і Караханіди.

Нарешті інж.Биковський подав коротку інформацію про публікації з ділянки сходознавства в збірниках Суходолового, Чорноморського й Океанічного Інститутів. О.Пріцак виступив з зауваженнями з приводу цих видань і відзначив як позитивне явище публікацію бібліографічних праць.

При обговоренні сходознавчих видань знайдено порозуміння щодо друкування праць сходознавчої групи УВАН інж.Биковським.

УТВОРЕННЯ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ГРУПИ УВАН.

10 листопада під час з"їзду науковців на конференції Передісторичної, Історичної та Орієнталістичної груп з ініціятиви дійсного члена УВАН проф. В.Петрова відбулися установчі збори етнографічної групи УВАН. Керівництво групою до остаточного її формування нарада доручила проф. В.Петрову.

ЛИСТ ПРОФ.Д-РА ЧИЖЕВСЬКОГО В СПРАВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЛОСОФІЧНОЇ ГРУПИ

Проф.Д-р Д.Чижевський звертається до всіх науковців, що працюють в галузі філософії з листом такого змісту: "З доручення Української Вільної Академії Наук я підготовую заснування філософічної групи Академії. Організаційне засідання групи має відбутись протягом ближчих місяців. Крім організаційних питань конференція філософічної групи заслухає також реферати членів. Наукова програма конференції буде ймовірно складатись з двох частин: 1. Життя та наука Г.Сковороди; 2. Спеціяльні питання філософських наук."

Проф.Чижевський просить всіх заінтересованих науковців про провізоричне зголошення викладів для організаційної конференції філософічної групи та про пропозиції відносно терміну її скликання.

На правах рукопису 100 прим. Секретаріят УВАН